

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

Latvijas Republikas vārdā

Rīgā 2024. gada 10. jūlijā

lietā Nr. 2022-45-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Irēna Kucina, Gunārs Kusiņš, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs, Anita Rodiņa un Jautrīte Briede,

piedaloties pieteikuma iesniedzēju Danas Džibuti un Dominika Džibuti likumiskajam pārstāvim Tengizam Džibuti un pārstāvei zvērinātai advokātei Inesei Nikuļcevai,

institūcijas, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeimas – pilnvarotajam pārstāvim zvērinātam advokātam Sandim Bērtaitim,

ar tiesas sēdes sekretārēm Paulu Martu Daugavvanagu-Vanagu un Alisi Ziemeli,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, kā arī 19.² un 28. pantu,

2024. gada 19. martā, 5., 10., 12., 16. aprīlī, 6. jūnijā un 11. jūnijā atklātā tiesas sēdē ar lietas dalībnieku piedalīšanos izskatīja lietu

“Par Izglītības likuma 9. panta 1.¹ daļas, pārejas noteikumu 102. punkta 1. apakšpunkta un 2022. gada 29. septembra likuma “Grozījumi Izglītības likumā” 1., 5. un 6. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 112. panta pirmajam teikumam un 114. pantam”.

Konstatējošā daļa

1. Izglītības likums tika pieņemts 1998. gada 29. oktobrī.

2018. gada 16. aprīlī stājās spēkā 2018. gada 22. marta grozījumi Izglītības likumā (turpmāk – 2018. gada Grozījumi), ar kuriem likuma 9. pants papildināts ar 1.¹ daļu šādā redakcijā: “Privātajās izglītības iestādēs vispārējo izglītību un profesionālo izglītību pamatizglītības un vidējās izglītības pakāpē iegūst valsts valodā”,

bet šā panta otrā daļa izteikta šādā redakcijā:

“Citā valodā izglītību var iegūt:

1) izglītības iestādēs, kuras īsteno izglītības programmas saskaņā ar Latvijas Republikas divpusējiem vai daudzpusējiem starptautiskajiem līgumiem;

2) izglītības iestādēs, kuras īsteno mazākumtautību izglītības programmas pirmsskolas izglītības un pamatizglītības pakāpē, ievērojot šā likuma 41. panta noteikumus;

2¹) izglītības iestādēs, kurās vispārējās izglītības programmu mācību priekšmetus pilnībā vai daļēji īsteno svešvalodā, lai nodrošinātu citu Eiropas Savienības oficiālo valodu apguvi, ievērojot attiecīgā valsts izglītības standarta nosacījumus;

3) citos likumos paredzētās izglītības iestādēs.”

Izglītības likuma 41. pants “Mazākumtautību izglītības programmas” paredzēja:

“(1) Mazākumtautību izglītības programmas izstrādā izglītības iestāde, izvēloties kādu no valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijās vai valsts pamatizglītības standartā ietvertajiem izglītības programmu paraugiem.

(1¹) Mazākumtautību izglītības programmās no 1. klases līdz 6. klasei mācību satura apguve valsts valodā tiek nodrošināta ne mazāk kā 50 procentu apjomā no kopējās mācību stundu slodzes mācību gadā, ieskaitot svešvalodas.

(1²) Mazākumtautību izglītības programmās no 7. klases līdz 9. klasei mācību satura apguve valsts valodā tiek nodrošināta ne mazāk kā 80 procentu apjomā no kopējās mācību stundu slodzes mācību gadā, ieskaitot svešvalodas.

(2) Mazākumtautību izglītības programmās papildus iekļauj attiecīgās etniskās kultūras apguvei un mazākumtautību integrācijai Latvijā nepieciešamo saturu.”

Ar 2022. gada 29. septembra likuma “Grozījumi Izglītības likumā” (turpmāk arī – 2022. gada Grozījumi), kas stājās spēkā 2022. gada 25. oktobrī, 1. pantu no Izglītības likuma 9. panta tika izslēgts tā otrās daļas 2. punkts. Tāpat ar 2022. gada Grozījumu 5. pantu no Izglītības likuma 38. panta otrās daļas tika izslēgts 1. punkts, kas iepriekš paredzēja mazākumtautību izglītības programmas kā izglītības programmu īpašo veidu, bet ar šo grozījumu 6. pantu no Izglītības likuma tika izslēgts 41. pants.

Ar 2022. gada Grozījumu 12. pantu pieņemtais Izglītības likuma pārejas noteikumu 102. punkta 1. apakšpunkts nosaka:

“Grozījumi, kas paredz izslēgt šā likuma 41. pantu, stājas spēkā 2023. gada 1. septembrī – attiecībā uz pirmsskolas izglītības programmas un vispārējās izglītības pamatizglītības programmas īstenošanu 1., 4. un 7. klasē.”

Proti, ar 2022. gada Grozījumu 1., 5. un 6. pantu no Izglītības likuma ir izslēgtas visas normas, kas paredzēja un regulēja vispārējās izglītības iegūšanu mazākumtautību izglītības programmās. Kopš 2022. gada Grozījumu spēkā stāšanās visās Latvijas izglītības iestādēs, tostarp privātajās izglītības iestādēs, vispārējās izglītības saturs ir jāapgūst valsts valodā.

2. Pieteikuma iesniedzēji – Dana un Dominiks Džibuti (turpmāk arī – Pieteikuma iesniedzēji) – uzskata, ka Izglītības likuma 9. panta 1.¹ daļa, pārejas noteikumu 102. punkta 1. apakšpunkts un 2022. gada Grozījumu 1., 5. un 6. pants (turpmāk – apstrīdētās normas) neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 1. pantā ietvertajam tiesiskās paļāvības aizsardzības principam, 112. panta pirmajā teikumā ietvertajām tiesībām uz

izglītību un 114. pantā garantētajām pie mazākumtautībām piederošo personu tiesībām apgūt, saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību.

Pieteikuma iesniedzēji ir izglītojamie, kas sevi identificē ar Latvijā dzīvojošām nacionālajām minoritātēm. Pieteikuma iesniegšanas brīdī viņi mācījās privātās izglītības iestādēs mazākumtautību izglītības programmās pirmsskolas izglītības pakāpē un pamatizglītības pakāpē.

Dana Džibuti ieguvusi pamatizglītību, atbilstoši iepriekš spēkā bijušajai Izglītības likuma 43. panta 1.¹ daļai mācību vielu apgūstot aptuveni par 50 procentiem latviešu valodā un aptuveni 50 procentiem – mazākumtautības (krievu) valodā. Ja apstrīdētās normas nebūtu pieņemtas, no 2023. gada 1. septembra atbilstoši iepriekšējam regulējumam viņai no 7. klases līdz 9. klasei 80 procentus mācību satura būtu vajadzējis apgūt valsts valodā, bet atlikušos 20 procentus mācību satura viņa būtu apguvusi krievu valodā.

Uz Dominiku Džibuti iepriekš attiecies Izglītības likuma 14. panta 18.¹ punkts un uz tā pamata izdotie Ministru kabineta 2018. gada 21. novembra noteikumi Nr. 716 “Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām un pirmsskolas izglītības programmu paraugiem” (turpmāk – Pirmsskolas izglītības vadlīnijas), kas paredzēja, ka visā pirmsskolas izglītības posmā tiek izmantota bilingvālā pieeja, ikdienas saziņā lietojot latviešu valodu, bet bērniem no piecu gadu vecuma rotaļnodarbībā galvenais saziņas līdzeklis ir latviešu valoda, izņemot mērķtiecīgi organizētas aktivitātes mazākumtautības valodas un etniskās kultūras apguvei. Apstrīdēto normu rezultātā Dominikam Džibuti jau no 2023. gada 1. septembra pirmsskolas izglītība esot nodrošināta vienīgi valsts valodā.

Pieteikuma iesniegšanas brīdī Dominikam Džibuti bijuši tikai divi gadi, tāpēc viņš vēl neesot pilnvērtīgi runājis pat dzimtajā krievu valodā.

2.1. Pieteikuma iesniedzēji uzskata, ka apstrīdēto normu pieņemšanā nav ievērots labas likumdošanas princips.

2022. gada Grozījumu sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojumā (anotācijā) neesot atsevišķi analizēta situācija privātajās vispārējās izglītības iestādēs, bet tās pielīdzinātas valsts un pašvaldību izglītības iestādēm. Pretēji

tam, kas noteikts Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra spriedumā lietā Nr. 2018-22-01 (turpmāk – spriedums lietā Nr. 2018-22-01), likumdevējs neesot vērtējis, vai tiek panākts līdzsvars starp mērķi uzlabot valsts valodas apguvi un mazākumtautību tiesību aizsardzību vispārējās izglītības procesā privātajās izglītības iestādēs un vai pie mazākumtautības piederošam izglītojamam tiek atstātas kaut minimālas tiesības izglītības iestādē lietot mazākumtautības valodu nolūkā saglabāt savu etnisko savdabību, kultūru un tradīcijas. Tāpat Saeima neesot vērtējusi to, vai prasība lietot vienīgi valsts valodu nenovedīs pie izglītības kvalitātes pazemināšanās un vai rezultātā vispārējā izglītība daļai izglītojamo nekļūs pēc būtības nepieejama. Tāpat neesot vispusīgi izvērtēta 2018. gada izglītības ieguves valodas reforma.

Saeima neesot ņēmusi vērā Eiropas Komisijas par demokrātiju caur tiesībām (turpmāk arī – Venēcijas komisija) atzinumu, Eiropas Padomes Ministru komitejas 2021. gada 3. marta rezolūciju par Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību īstenošanu Latvijā un Apvienoto Nāciju Organizācijas Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komitejas 2021. gada 30. marta Noslēguma viedokli par Latvijas otro periodisko ziņojumu. Citstarp Venēcijas komisija esot uzsvērusi to, ka pirmajiem izglītības gadiem ir izšķiroša nozīme bērna attīstībā un tādēļ visā pirmsskolas izglītības pakāpē mācībām ideālā gadījumā vajadzētu notikt bērna dzimtajā valodā.

Tāpat Saeima neesot saskaņojusi likumprojekta Nr. 1519/Lp13 “Grozījumi Izglītības likumā” (turpmāk arī – likumprojekts “Grozījumi Izglītības likumā”) paredzētās tiesību normas un tiesību sistēmā jau pastāvošās tiesību normas.

Pieteikuma iesniedzēju likumiskais pārstāvis – tēvs – neesot saņēmis skaidrojumu par to, kādēļ nav iespējams apstrīdētās normas neattiecināt uz privātajām izglītības iestādēm.

2.2. Lai gan likumprojekta “Grozījumi Izglītības likumā” anotācijā neesot norādīts apstrīdēto normu, ciktāl tās attiecas tieši uz privātajām izglītības iestādēm, leģitīmais mērķis, tomēr pamattiesību ierobežojums vispār esot saistīts ar valsts valodas aizsardzību.

Pieteikuma iesniedzēji atsaucas uz Satversmes tiesas spriedumos norādīto, ka vispār šāds pamattiesību ierobežojums ir piemērots legītīmo mērķu sasniegšanai, tomēr uzskata, ka, nosakot izglītības iegūšanu vienīgi valsts valodā, jo īpaši attiecībā uz pirmsskolas vecuma bērniem, valsts valodas apguve un bērnu vispārējā attīstība varot tikt nevis veicināta, bet gan kavēta.

Privātās izglītības iestādes spējot nodrošināt valsts noteiktajām prasībām atbilstoša rezultāta sasniegšanu, tostarp arī to, ka izglītojamie ir apguvuši valsts valodu visaugstākajā līmenī, ko apliecinot valsts pārbaudes darbu un eksāmenu kārtošana šajās iestādēs tāpat kā valsts un pašvaldību izglītības iestādēs. Latvija atbalstot daudzus citus izņēmumus no noteikuma, ka vispārējā izglītība iegūstama valsts valodā, tādēļ neesot saskatāms iemesls, kāpēc privātajās izglītības iestādēs mācību process nevarētu tikt īstenots mazākumtautības valodā, ja vienlaikus tiktu nodrošināta latviešu valodas apguve un valsts eksāmenu kārtošana.

Iespēja apgūt mazākumtautības valodu un kultūrvēsturi interešu izglītības programmas veidā neesot alternatīva vispārējās izglītības iegūšanai mazākumtautības valodā. Interesu izglītība esot sadrumstalota, brīvprātīga un neietverot obligātu pedagoģisko atbalstu. Pieteikuma iesniedzēji apšaubot arī to, ka pašvaldības šādu interešu izglītības programmu īstenošanu deleģēs privātajām izglītības iestādēm.

2.3. Labums, ko no apstrīdētajās normās ietvertā ierobežojuma iegūst sabiedrība, neesot lielāks par indivīda tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto kaitējumu.

Prasība izglītību privātajās mazākumtautību izglītības iestādēs iegūt tikai valsts valodā izglītojamiem pēc būtības atņemot Satversmes 114. pantā un Eiropas Padomes Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību (turpmāk – Minoritāšu konvencija) 13. pantā ietvertās tiesības iegūt vispārējo izglītību mazākumtautību valodās.

Ja prasība pēc pirmsskolas izglītības ieguves vienīgi valsts valodā tiks īstenota strikti, tas varot kaitēt bērna intelektuālajai attīstībai, citstarp novedot pie tā, ka dzimtā valoda tiks apgūta tikai rudimentārā līmenī.

Līdz ar to apstrīdētās normas neatbilstot Satversmes 112. panta pirmajam teikumam un Satversmes 114. pantam.

2.4. Ar apstrīdētajām normām esot pārkāpts arī Satversmes 1. pantā ietvertais tiesiskās paļāvības aizsardzības princips.

Pieteikuma iesniedzēji esot paļāvušies uz to, ka 2018. gada Grozījumi būs pēdējā reforma attiecībā uz valsts valodas lietojumu mazākumtautību skolās. Šāda paļāvība esot bijusi balstīta Satversmes tiesas secinājumos, kas ietverti spriedumā lietā Nr. 2018-22-01, kā arī šajā lietā un Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa spriedumā lietā Nr. 2018-12-01 atspoguļotajos Saeimas un pieaicināto personu viedokļos.

Likumprojekta “Grozījumi Izglītības likumā” anotācijā neesot norādīti jauni argumenti, kas pamatotu vēl vienu valodu lietojuma reformu. Mazāk nekā vienu gadu ilgs pārejas periods esot nesamērīgi īss. Privātās izglītības iestādes tik īsā laikā nespējot pārorientēties, izstrādāt jaunas izglītības programmas, sagatavot un nodrošināt jaunus mācību materiālus un, iespējams, aizvietot daļu pedagogu.

Pēc Pieteikuma iesniedzēju ieskata, šobrīd neesot konstatējams valsts valodas lietojuma apdraudējums vai samazinājums. Tieši pretēji – valsts valodas pozīcijas aizvien vairāk nostiprinoties, un tādu personu, kuras pastāvīgi dzīvo Latvijā, bet nav apguvušas valsts valodu, kļūstot aizvien mazāk. Tāpēc neesot pamata uzskatīt, ka valstsnācijas pārstāvjiem būtu interese neatliekami nodrošināt to, lai visos privātās izglītības posmos, ieskaitot pirmsskolas izglītību, mācību procesā tiktu lietota tikai valsts valoda.

2.5. Papildu paskaidrojumos Pieteikuma iesniedzēji uzsver, ka apstrīdētās normas radot Satversmes 112. panta pirmajā teikumā un 114. pantā garantēto pamattiesību aizskārumu neatkarīgi no tā, kāda ir izglītības kvalitāte.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa 2023. gada 16. novembra spriedumā lietā “Džibuti un citi pret Latviju” esot atzinusi, ka Satversme mazākumtautību tiesību uz izglītību privātajās skolās aizsardzību garantē augstākā līmenī nekā Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija (turpmāk – Konvencija).

Pieteikuma iesniedzēji nepiekrīt Saeimas atbildes rakstā paustajam viedoklim, ka “Satversmes 112. pants ne atsevišķi, ne kopsakarā ar 114. pantu neuzliek valstij pienākumu nodrošināt mazākumtautību bērniem izglītības ieguves laikā iespēju mācīties tikai mazākumtautības valodā”. Šis viedoklis esot tiešā pretrunā ar Satversmes tiesas spriedumā lietā Nr. 2018-22-01 secināto, ka “apstrīdētā norma ierobežo personas pamattiesības, kas izriet no Satversmes 112. panta pirmā teikuma kopsakarā ar Satversmes 114. pantu”.

Minoritāšu konvencijas konsultatīvā komiteja (turpmāk – Konsultatīvā komiteja) Ceturtā viedokļa par Latviju 145. punktā esot secinājusi, ka ierobežojumi ir klajš Minoritāšu konvencijas 13. panta pārkāpums, jo tie nepieļauj šādu skolu izveides galveno mērķi, proti, nodrošināt izglītību attiecīgajā mazākumtautības valodā.

Apstrīdētās normas esot pieņemtas, neizvērtējot pedagogu un atbalsta personāla pietiekamību, citus riskus un iespējamās negatīvās sekas. Pēc apstrīdēto normu pieņemšanas izglītības programma arī neesot pārbaudīta un aprobēta. Citstarp izglītības procesā šobrīd grūtības radot kvalificētu pedagogu un atbalsta personāla trūkums; aizliegums pedagogiem un atbalsta personālam izmantot mazākumtautības valodu; aizliegums izmantot bilingvālus un mazākumtautības valodas mācību līdzekļus; aizliegums izglītojamam parādīt savu sniegumu savā valodā un nepieciešamība katrā stundā izmantot vārdnīcu. Izglītojamā tiesības saņemt individualizētu un personalizētu atbalstu valsts valodas apguvei praksē tiekot nodrošinātas tikai valsts valodā un līdz ar to netiekot nodrošinātas efektīvi. Bez tulkojuma mazākumtautības valodā skaidrojums neesot saprotams.

Dana Džibuti privātajā izglītības iestādē “LATREIA” izmantojot iespēju apgūt interešu izglītības programmu, kura tiekot apmaksāta no izglītojamo ģimeņu līdzekļiem. Par pašvaldības organizētu interešu izglītības programmu informācijas neesot.

2.6. Tiesas sēdē Pieteikuma iesniedzēji norādīja, ka viņu vectēvs esot bijis krievs, tādēļ viņi sevi identificējot ar krievu mazākumtautību. Bērnu dzimtā valoda esot pamats turpmākajai citu mācību priekšmetu un citu valodu apguvei.

No vairāku pieaicināto personu teiktā izrietot, ka nav tādas valsts izstrādātas metodoloģijas, kas būtu nepieciešama valsts valodas mācīšanai izglītojamiem, kuri to iepriekš nav apguvuši.

Izglītojamie, kas mācās Eiropas Savienības valodās atbilstoši starptautiskajiem līgumiem, un mazākumtautību izglītojamie, kuru dzimtās valodas nav Eiropas Savienības valodas, atrodoties vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos, tāpēc arī attieksmei pret viņiem vajagot būt vienāda. Apstrīdētās normas attiecoties ne tikai uz krievu valodu, bet arī, piemēram, uz romiem.

Privātā pirmsskolas izglītības iestāde “GALAKTIKA”, kurā Dominiks iegūstot pirmsskolas izglītību, mazākumtautību interešu izglītības programmu nodrošinot triju rotaļnodarbību apmērā nedēļā. Šī mazākumtautību interešu izglītības programma izglītības iestādē tiek īstenota pēc pamatprogrammas, kad bērni jau noguruši, un neesot pietiekama dzimtās valodas apguvei.

Ja valsts un privāto izglītības iestāžu piedāvātā izglītība ir pilnīgi vienāda, tad privātajām izglītības iestādēm vispār neesot jēgas. Konvencijas “Pret diskrimināciju izglītībā” 5. panta pirmās daļas “c” apakšpunkts paredzot mazākuma pārstāvju tiesības turpināt viņu pašu izglītības pasākumus, kas ietver skolu uzturēšanu, dzimtās valodas izmantošanu vai mācīšanu šajā valodā.

Izglītības un zinātnes ministrijas Konsultatīvajā padomē (turpmāk – Konsultatīvā padome) privātās izglītības iestādes neesot pārstāvētas. Apstrīdēto normu pieņemšanas procesā neesot vērtēts Minoritāšu konvencijas 13. pants un Satversmes tiesas 2020. gada 19. jūnija spriedums lietā Nr. 2019-20-03 (turpmāk – spriedums lietā Nr. 2019-20-03). Neesot skaidra pamatojuma tam, kāpēc pirmsskolas izglītības pakāpes pirmajā posmā bērniem līdz piecu gadu vecumam liegts izglītības procesā izmantot mazākumtautības valodu, ja līdz šim vecumam izglītības prasība nav obligāta un valsts neparedz diploma izsniegšanu par šo izglītības posmu.

No Minoritāšu konvencijas 13. panta izrietot arī bērnu un viņu vecāku tiesības. Turklāt Konsultatīvā komiteja esot norādījusi, ka attieksmei pret visām mazākumtautībām vajadzētu būt vienāda.

Izskatāmajā lietā runa neesot par to, ka mazākumtautību bērniem jāapgūst valsts valoda, bet gan par to, ka izglītībā jābūt ietvertai iespējai apgūt mazākumtautības valodu tādā veidā, kas nekādi netraucētu valsts valodas apguvei. Latvijas konstitucionālā identitāte ietverot arī cieņu pret mazākumtautībām un bērnu tiesībām.

Iespējai apgūt mazākumtautības valodu vajagot būt ietvertai formālajā izglītībā. Kvalitatīva izglītība ļaujot pilnvērtīgi apgūt visus mācību priekšmetus un saglabāt savu nacionālo identitāti.

Minoritāšu konvencijas piemērošana nevarot būt atkarīga no starptautiskās situācijas, proti, Krievijas agresijas pret Ukrainu. Latvija neesot atkāpusies no saistībām, kas paredzētas Minoritāšu konvencijas 13. pantā. Politiskā situācija nevarot liegt izglītojamiem privātajās izglītības iestādēs izglītību iegūt mazākumtautības valodā.

Igaunijas Augstākā tiesa 2024. gada 3. jūnijā esot pieņēmusi nolēmumu, kurā norādīts, ka valstij nav pienākuma nodrošināt izglītību publiskajās skolās kādā svešvalodā, bet norādīts arī tas, ka valsts neiejaucas privāto izglītības iestāžu mācību valodu izvēlē un tā ir pašas mazākumtautības brīvība, kuru valsts nedrīkst nepamatoti ierobežot.

Secinājums, ka mazākumtautību interešu izglītība nevarot nodrošināt bērna nacionālās identitātes veidošanos, jo īpaši attiecoties uz izglītojamiem līdz četrus gadu vecumam, jo interešu izglītība neesot savienojama ar izglītojamo attīstības līmeni, spēju noturēt uzmanību un pieļaujamo slodzi. Tā kā iepriekš izglītība bija bilingvāla, arī citi priekšmeti, ne tikai valoda un literatūra, esot apgūti mazākumtautības valodā. Līdz ar to mazākumtautību interešu izglītībai piešķirtās trīs stundas nedēļā neesot salīdzināms skaits.

Daugavpilī darbojoties bērnudārzs, kurā atbilstoši starptautiskajam līgumam pamatprogrammas ietvaros tiek apgūta poļu valoda. Ja pirmsskolas izglītības iegūšana daļēji poļu valodā un daļēji valsts valodā ir labvēlīga bērna attīstībai, tad, ņemot vērā vienlīdzības principu, tas pats būtu attiecināms arī uz izglītojamiem, kuru dzimtā valoda ir citas mazākumtautības valoda.

Pārejai uz izglītību valsts valodā vajadzējis būt zinātniskākai, izpētītākai un arī lēnākai, ņemot vērā iespējamus izņēmumus, individuālos atbalsta mehānismus un bērnu ar speciālām vajadzībām intereses. Mazākumtautību kultūras degradācija vedot uz marginalizāciju un tādējādi arī uz atstumtību un drošības riskiem.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 1. pantam, 112. panta pirmajam teikumam un 114. pantam.

3.1. Apstrīdētās normas un ar tām saistītais tiesiskais regulējums 2022. gada Grozījumos un 2022. gada 29. septembra likumā “Grozījumi Vispārējās izglītības likumā” turpinot vairāk nekā 20 gadu garumā ilgušo izglītības ieguves valodas reformu – pāreju uz mācībām valsts valodā – un cēloniski esot saistīti ar Latvijas vēsturisko situāciju. Šajā lietā būtiska nozīme esot arī Latvijas sabiedrību, pašreizējās ģeopolitiskās tendences un citas patlaban aktuālas norises raksturojošiem apstākļiem, citstarp arī krievu valodas informācijas telpā izvērstajām dezinformācijas aktivitātēm.

Latviešu valodas aģentūras (turpmāk – Aģentūra) pētījumā “Valodas situācija Latvijā: 2016–2020” esot konstatēts, ka 2019. gadā 20 procenti pie mazākumtautībām piederošo jauniešu atzinuši, ka latviešu valodu ir apguvuši tikai pamatprasmes līmenī vai zina to vāji. Valsts valodas politikas pamatnostādņēs 2021.–2027. gadam esot norādīts, ka pie mazākumtautībām piederošas personas publiskajā vidē latviešu valodu 2019. gadā lietoja apmēram 39 procentos, bet saziņā ar svešiem cilvēkiem uz ielas – 50 procentos situāciju. Joprojām esot konstatējams nepietiekams latviešu valodas lietojums. Turklāt latviešu valodas un krievu valodas informācijas telpu nošķirums neveicinot sabiedrības saliedētību un demokrātiskās valsts iekārtas aizsardzību.

Valsts valodas politika ar Latvijas demokrātiskās iekārtas aizsardzību esot saistīta arī citā aspektā. Personas, kurām valodas prasmju trūkuma dēļ informācijas telpa ir pieejama tikai krievu valodā, esot pakļautas šīs informācijas telpas ietekmei. Tas esot jo sevišķi nozīmīgi kopš 2022. gada sākuma Krievijas

izvērstā kara pret Ukrainu un krievu valodas informācijas telpā izvērsto dezinformācijas aktivitāšu dēļ.

3.2. Vēl pirms likumprojekta “Grozījumi Izglītības likumā” iesniegšanas Saeimā Konsultatīvās padomes sēdē esot uzklausi sociālie partneri, nozares pārstāvji un arī izglītojamo vecāki. Organizētas arī izglītības un zinātnes ministres tikšanās ar mazākumtautību izglītības iestāžu pārstāvjiem. Pēc likumprojekta pieņemšanas pirmajā lasījumā tas ticis apspriests sešās Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas sēdēs.

Ievērojot minēto, Saeimai neesot šaubu par to, ka apstrīdētās normas ir pienācīgi apspriestas un likumdošanas procesā pēc iespējas ir apzināti visu ieinteresēto personu viedokļi.

Starptautisko organizāciju viedokļiem par valodas lietojumu izglītības procesā Latvijā esot tikai ieteikuma raksturs. Nereti šie viedokļi esot vispārīgi un līdz ar to neesot attiecināmi vienādi uz visām valstīm, tostarp uz Latviju un tās īpašo situāciju.

Līdz ar to Saeima uzskata, ka likumdevējs atbilstoši labas likumdošanas principam ir izvērtējis tiesību normu atbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normām, kā arī saskaņojis likumprojektā “Grozījumi Izglītības likumā” paredzētās tiesību normas un tiesību sistēmā jau pastāvošās tiesību normas.

3.3. Izglītošanas uzdevums esot nodrošināt to, lai bērns zinātu latviešu valodu tādā līmenī, ka varētu pilnvērtīgi piedalīties sabiedriskajā dzīvē un līdzdarboties demokrātiskajos procesos.

Konvencijas Pirmā protokola 2. panta otrais teikums neuzliekot valstij pienākumu garantēt vecākiem tiesības izvēlēties saviem bērniem mācību valodu. Tas garantējot tiesības izmantot visas iespējas, ko sniedz valstī jau pastāvošā izglītības sistēma. Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzinusi, ka tiesības uz izglītību pēc savas būtības prasa valsts regulējumu. Arī no Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām personai neizrietot subjektīvas tiesības uz vispārējo izglītību mazākumtautības valodā. Tādējādi tiesības uz izglītību pieļaujot zināmu valsts rīcības brīvību, ņemot vērā gan tai pieejamos resursus, gan sabiedrības vajadzības tās konkrētajā attīstības stadijā.

Tā kā Satversmes 112. pants ne atsevišķi, ne kopsakarā ar 114. pantu neuzliekot valstij pienākumu nodrošināt mazākumtautību bērniem izglītības ieguves laikā iespēju mācīties tikai mazākumtautības valodā, Saeima Pieteikuma iesniedzēju argumentus vērtējot tiktāl, ciktāl tie attiecas uz tiesībām iegūt izglītības mērķiem atbilstošu izglītību valsts valodā, proti, kvalitatīvu izglītību.

Atbildes raksta iesniegšanas brīdī neesot iespējams konstatēt, vai apstrīdētās normas ietekmēs pie mazākumtautībām piederošo personu iespējas iegūt kvalitatīvu izglītību. Tomēr jebkurā gadījumā privātās izglītības iestādes tāpat kā valsts un pašvaldību izglītības iestādes ietilpstot vienotā vispārējās izglītības telpā. Līdz ar to valstij esot tiesības regulēt mācību procesu privātajās izglītības iestādēs tieši tādā pašā mērā kā valsts un pašvaldību iestādēs. Tādēļ likumdevējam neesot bijis pienākuma veikt atsevišķu apstrīdēto normu nepieciešamības un ietekmes izvērtējumu attiecībā uz privātajām izglītības iestādēm.

Likumdevējs esot izšķīries par pakāpenisku pāreju uz mācībām tikai valsts valodā, lai turpinātu un veicinātu sekmīgu pilnveidotā, kompetenču pieejā balstītā mācību satura ieviešanu. Šādas izvēles pamatā esot pētījumos balstīts secinājums, ka līdzšinējā pieeja mazākumtautību izglītības programmās lietojamai mācību valodai nav pilnībā nodrošinājusi kvalitatīvu valsts valodas apguvi visos izglītības posmos. Valsts valodas statusa un zināšanu saglabāšana un nostiprināšana esot nevis statisks mērķis, ko iespējams sasniegt kādā noteiktā brīdī, bet gan process, kas turpinās, mainoties un attīstoties sabiedrības struktūrai, ģeopolitiskajai situācijai un citiem valodu ietekmējošiem faktoriem. Apstrīdētajās normās noteiktajam pamattiesību ierobežojumam esot leģitīms mērķis – demokrātiskas valsts iekārtas un citu cilvēku tiesību aizsardzība.

3.4. Pirmsskolas izglītība Latvijā esot obligāta no piecu gadu vecuma līdz septiņu gadu vecumam. Ja Pieteikuma iesniedzēju likumiskie pārstāvji vēlas, lai viņu bērns apmeklētu pirmsskolas izglītības iestādi vēl pirms obligātās pirmsskolas izglītības vecuma sasniegšanas, viņiem esot jārespektē izglītības iestādē realizētās izglītības programmas un to atbilstība valsts tiesiskajam regulējumam.

Tieši agrīnais vecums esot labākais laiks, kad valodu var iemācīties bez lielas piepūles. Vairums Eiropas Savienības dalībvalstu nodrošinot pirmsskolas izglītības programmas valsts valodā. Mācoties valsts valodu, nostiprinoties vairāku valodu zināšanu pamats. Nepilnīgas mācību valodas zināšanas varot kļūt par nopietnu šķērslī arī citos mācību priekšmetos. Mazākumtautību valodas un kultūrvēstures iekļaušana vispārējās izglītības programmā neatbilstu mācību stundu slodzes prasībām.

Izglītības un zinātnes ministrija pārejas periodam esot paredzējusi atbalsta pasākumus, un tie esot pieejami visiem pedagogiem, tostarp privātajās izglītības iestādēs strādājošajiem. Atbalsta pasākumu vidū esot mācību metodisko līdzekļu nomaiņa un apjoma palielināšana, pedagogu profesionālās kompetences un valsts valodas prasmju pilnveidošanas kursi, pedagogu tālākizglītības kursi, vadlīnijas pedagogu atbalstam darbā lingvistiski neviendabīgā mācību vidē un atbalsts izglītojamiem.

Apstrīdēto normu un ar tām saistītā tiesiskā regulējuma praktisko īstenošanu esot paredzēts izvērtēt pētījuma “Valodas situācija Latvijā: 2021–2027” ietvaros. Tāpat esot plānots centralizētā eksāmena latviešu valodā rezultātu izvērtējums. No 2025./2026. mācību gada reizi divos mācību gados tikšot veikta izglītojamo snieguma diagnosticējoša vērtēšana.

Neesot konstatējami citi līdzekļi, kas ļautu vispārējās izglītības procesā sasniegt tādu valsts valodas apguves līmeni, kādu izglītojamais var sasniegt, valsts valodu izmantojot kā mācību valodu.

Saeima neuzskata, ka apstrīdētās normas Pieteikuma iesniedzējiem ierobežo Satversmes 112. panta pirmajā teikumā nostiprinātās tiesības uz kvalitatīvu izglītību.

3.5. Minoritāšu konvencijas 14. panta otrā daļa ietverot divas atšķirīgas pieejas mazākumtautības valodas apguves nodrošināšanai: valsts varot nodrošināt pienācīgas iespējas apgūt mazākumtautības valodu vai iespēju iegūt izglītību mazākumtautības valodā. Minētā norma neliedzot valstij nodrošināt abas šīs iespējas, tomēr arī neuzliekot to par pienākumu. Atzīstot iespējamo finansiālo, administratīvo un tehnisko slogu, konvencijas dalībvalstīm esot

atstāta plaša rīcības brīvība.

Mērķis nodrošināt pie mazākumtautībām piederošām personām iespējas apgūt savu dzimto valodu tikšot sasniegts, nodrošinot mazākumtautību izglītojamiem pirmsskolas un pamatzglītības pakāpē iespēju bez maksas apgūt mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmas. Turklāt mazākumtautības valodas, kultūras un identitātes saglabāšanu visupirms nodrošinot iespējas to brīvi lietot privātās attiecībās. Krievu valodā runājošiem Latvijas iedzīvotājiem dzimtajā valodā esot pieejama gan prese un citi plašsaziņas līdzekļi, gan daudzveidīgs un plašs kultūras pasākumu klāsts.

Saeima uzskata, ka apstrīdētās normas neliegs Pieteikuma iesniedzējiem īstenot Satversmes 114. pantā noteiktās tiesības saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību.

3.6. Esot maldīgi pieņemt, ka 2018. gada Grozījumi ir bijis izglītības ieguves valodas reformas pēdējais posms. Tas, ka gan valsts un pašvaldību, gan privātajās izglītības iestādēs izglītība ir iegūstama valsts valodā, nevis bilingvāli, esot pati vairākas dekādes ilgušās izglītības ieguves valodas reformas esence. Tātad ar apstrīdētajām normām netiekot ieviesta pavisam jauna tiesiskā kārtība.

Apstrīdētās normas attiecībā uz Pieteikuma iesniedzējiem stājoties spēkā gandrīz gadu pēc to pieņemšanas. Esot noteikti arī atbalsta pasākumi. Līdz ar to likumdevējs esot paredzējis saudzējošu pāreju uz jauno tiesisko regulējumu.

3.7. Papildu paskaidrojumos Saeima norādījusi, ka Izglītības un zinātnes ministrija, analizējot valsts pārbaudes darbu rezultātus privātajās izglītības iestādēs, kas īstenojušas mazākumtautību izglītības programmas, esot secinājusi, ka nepieciešams mazināt starpību starp valstī vidēji sasniegtajiem rezultātiem. Piecu gadu periodā kopš 2018. gadā īstenotās izglītības ieguves valodas reformas izglītojamo valsts valodas prasmes neesot būtiski uzlabojušās.

Interesu izglītības programmā esot saglabāts iepriekš valsts pamatzglītības standartā mazākumtautību izglītības programmā noteiktais mācību stundu skaits mazākumtautību valodas un literatūras apguvei, tādējādi nodrošinot iespēju izmantot jau definētos izglītojamajam sasniedzamos rezultātus. Paši izglītojamie vai viņu vecāki varot patstāvīgi izvērtēt interešu

izglītības radīto papildu slogu bērna dienas režīmam un pielāgot to bērna individuālajām vajadzībām un iespējām.

Ja bērnam ir specifiskas mācīšanās vajadzības, izglītības iestādes izstrādājot šādam izglītojamam individuālo izglītības programmas apguves plānu, lai palīdzētu viņam iekļauties kopējā mācību procesā, plānojot individuālas mācību stundas vai nodrošinot cita veida atbalstu.

3.8. Tiesas sēdē Saeima norādīja, ka būtu jāpārvērtē, vai prasījums attiecībā uz Izglītības likuma 9. panta 1.¹ daļu nav jau izspriests, jo ar spriedumu lietā Nr. 2018-22-01 minētā norma tika atzīta par atbilstošu Satversmei.

Izglītojamo un privāto iestāžu dibinātāju pamattiesību apjoms esot atšķirīgs. Minoritāšu konvencijas 13. pants neietilpstot šīs lietas izskatīšanas robežās, jo lieta esot ierosināta pēc divu bērnu konstitucionālās sūdzības. Turklāt no lietas materiāliem neizrietot Pieteikuma iesniedzēju piederība pie krievu mazākumtautības, tātad esot objektīvs pamats šaubām par to, vai apstrīdētās normas Pieteikuma iesniedzējiem vispār aizskar pamattiesības, kas ietvertas Satversmes 114. pantā. Satversmes 114. pants neprasot mazākumtautības valodas lietojumu saistīt tieši ar formālās izglītības procesu. Likumdevējam esot plaša rīcības brīvība lemt par izglītības sistēmas organizēšanu. Formālo izglītību raksturojot noteikts dalījums izglītības pakāpēs, noteikta saturiska izglītības programma, kā arī valsts atzīta izglītības dokumenta izsniegšana. Šie formālās izglītības elementi neesot nozīmīgi mazākumtautību tiesību īstenošanai.

Izglītības likuma 47. panta otrā daļa nosakot īpašas tiesības izglītības iestādei, tostarp privātajai izglītības iestādei, īstenot interešu izglītības programmas bez licences saņemšanas. Ja izglītības iestāde ir izveidojusi šādu programmu, tā varot vērsties pie pašvaldības un lūgt līdzfinansēt šādu interešu izglītību. Trīs mācību stundas nedēļā mazākumtautību interešu izglītības programmas apgūšanai esot uzskatāmas par ieteikumu. Privātās izglītības iestādes varot lemt arī par vairākām šādām stundām un tās finansēt pašas.

Pirmsskolas izglītības iestādes iepriekš neesot pienācīgi pildījušas savu uzdevumu sagatavot bērnu turpmākajai izglītības iegūšanai skolā. 2021. gadā publicētais Liepājas Universitātes pētījums par pirmsskolas vecuma bērnu

latviešu valodas apguves rezultātiem apstiprinot, ka to mazākumtautību bērnu latviešu valodas prasme, kuri apmeklē pirmsskolas izglītības grupas ar dominējošo krievu valodu ikdienā, ir nepietiekama un neatbilst prasībām, lai bērni būtu sagatavojušies sākt mācības skolā latviešu valodā vai bilingvāli. Lai gan iepriekšējā izglītības valodas reformas posmā izglītojamo valsts valodas zināšanas esot uzlabojušās, tomēr šo zināšanu apjoms joprojām neesot pietiekams.

Privātajām izglītības iestādēm esot tiesības interešu izglītības programmas īstenot dažādos laikos, ņemot vērā bērnu un to vecāku vēlmes. Neesot tāda tiesiskā regulējuma, kas noteiktu to, vai mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmas ir īstenojamas no rīta vai pēcpusdienā.

Latvijai saistošās starptautiskās tiesības nozīmējot zināmus valsts pienākumus izglītības jomā, tomēr nediferencējot izglītības programmas un atstājot šā jautājuma izlemšanu nacionālajām valstīm pašām. Gan vispārējās izglītības programma, gan interešu izglītības programma ietilpstot kopējā izglītības sistēmā. Esot svarīgi tas, ka mazākumtautību izglītības saturs netiek pilnībā izslēgts no izglītības sistēmas.

4. Pieaicinātā persona – Izglītības un zinātnes ministrija – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmei, citstarp arī mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmas īpašā statusa dēļ.

4.1. Valsts pienākums esot nodrošināt valsts valodas apguves iespējas ikvienam iedzīvotājam. Kā norādīts Valsts valodas politikas pamatnostādņēs 2021.–2027. gadam, izglītības ieguves valodas reforma attiecībā uz mazākumtautību izglītības programmām esot cieši saistīta ar pāreju uz kompetencēs balstītu mācību saturu.

Monitoringā “Kompetencēs balstīta mācību satura īstenošanas 2020./2021. mācību gada rezultāti, salīdzinot ar 2019./2020. mācību gada rezultātiem” esot secināts, ka izglītības iestādes, kuras īsteno mazākumtautību pirmsskolas izglītības programmu, ir pietiekami sagatavojušas izglītojamos

pamatizglītības apguvei. Tāpat arī pedagogi esot uzlabojuši savu valsts valodas prasmi.

Secinājums, ka nav alternatīvu risinājumu, kas ļautu sasniegt kvalitatīvas izglītības mērķi, un tas var tikt sasniegts, tikai īstenojot mācības pilnībā valsts valodā, esot izdarīts, pamatojoties uz 2021. gada pētījumu “Valodas situācija Latvijā: 2016–2020” un 2021. gada pētījumu “Pirmsskolēnu latviešu valodas apguves rezultāti Latvijā: Kurzemē, Rīgā un Latgalē. Latviešu valodas apguve”. Šie pētījumi apliecinot, ka jaunākās paaudzes respondenti, kuru dzimtā valoda nav latviešu valoda, savu latviešu valodas prasmi vērtē augstāk nekā vecākās paaudzes respondenti. Tas liecinot gan par valsts valodas kā sabiedrības kopīgās saziņas valodas lietojuma paplašināšanos, gan par valodas apguves un pilnveides integratīvās motivācijas palielināšanos, kā arī par nepieciešamību turpināt iesākto kursu uz latviešu valodas lietojuma paplašināšanu visās sociolingvistiskajās jomās.

Eiropas Padomes rekomendācijās valodu apguvei un mācīšanai esot palielināta jēdziena “plurilingvisms” nozīme. Mācoties latviešu valodu, nostiprinoties vairāku valodu zināšanu pamats, uz kura varot tikt balstīta bērnu lingvistiskā attīstība un sekmēta viņu tālāka izglītošanās. Ja izdodas bērnam piedāvāt otrās vai jebkuras nākamās valodas apguvi līdz 10 gadu vecumam, tad esot iespējams attīstīt tādu valodas prasmi, kas līdzvērtīga dzimtās valodas prasmei. Tas, ka bērni savā pirmajā dzīves gadā nesaņem pietiekamu valodas devumu no vecākiem, apgrūtinot viņu tālāko valodas attīstību. Ņemot vērā krievu valodas lietotāju privilēģēto stāvokli salīdzinājumā ar citu Latvijā dzīvojošo mazākumtautību stāvokli, esot uzskatāms, ka iespēja uzturēt dzimto valodu kā ģimenes valodu ir vecāku un ģimeņu atbildība.

4.2. Publiskās apspriešanas laikā tiesību aktu projektu publiskajā portālā par likumprojektu “Grozījumi Izglītības likumā” esot saņemti 4711 ieraksti gan no fiziskajām personām, gan nevalstiskajām organizācijām un politiskajām partijām. Viedokļu apkopojumā esot atspoguļoti visi priekšlikumi, grupējot vienuviet pilnībā vienādos un līdzīgos ierakstus. Izvērsti skaidrojums un pamatojums tam, kādēļ nav iespējams ņemt vērā ikvienā ierakstā formulēto

priekšlikumu vai iebildumu, esot ietverts likumprojekta anotācijas saturiskajās sadaļās.

2022. gada maijā likumprojekts “Grozījumi Izglītības likumā” esot nodots izvērtēšanai un saskaņošanai valsts pārvaldes iestādēm, nodrošinot arī iesaistītajai sabiedrības daļai iespēju tiesību aktu projektu publiskajā portālā paust savu viedokli atzinuma formā. Visi valsts institūciju un nevalstisko organizāciju sniegtie iebildumi un priekšlikumi esot iestrādāti un pieejami likumprojekta izziņā un izvērtēti pēc būtības. Citstarp esot sniegtas atbildes uz aicinājumu tiesiski nošķirt privātās izglītības iestādes.

4.3. Izglītības iestādēm esot sniegtas konsultācijas par izglītības programmu licencēšanu. Tāpat izglītības iestādēm esot sagatavots rīcības plāns “Kā sasniegt rezultātu un novērst riskus, īstenojot pāreju uz mācībām valsts valodā (2023–2025)”, kā arī plāna projekts izglītības iestādes darbam, identificējot sasniedzamos rezultātus, iespējamos riskus, problēmu risināšanas veidus, metodisko atbalstu, mācību stratēģijas un labās prakses piemērus. Konsultatīvās padomes pārstāvji, kā arī citu izglītības iestāžu vadītāji, pedagogi un atbalsta personāls esot aicināti būt par izglītības iestāžu komandu mentoriem. Tāpat esot īstenoti profesionālās pilnveides kursi par latviskas vides nodrošināšanu un latviešu valodas prasmju nostiprināšanu vismaz 4040 pedagogiem; sniegts atbalsts valsts valodas skolotājiem, ja klasē vairāk nekā 30 procentiem izglītojamo latviešu valoda nav dzimtā valoda, tai skaitā piesaistīti pedagoga palīgi speciālās izglītības programmās; veikta mācību līdzekļu nomaiņa; izstrādāts mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmas paraugs un īstenota labās prakses pieredzes apmaiņa; izstrādātas vadlīnijas pedagogu atbalstam darbā lingvistiski neviendabīgā mācību vidē; nodrošināts pastiprināts monitorings, lai identificētu problēmjautājumus un sniegtu nepieciešamo atbalstu pašvaldību un izglītības iestāžu līmenī.

4.4. Valsts piedaloties privāto izglītības iestāžu pedagogu darba samaksas finansēšanā Ministru kabineta noteiktajā kārtībā. Pašvaldības varot piedalīties privāto izglītības iestāžu pedagogu darba samaksas finansēšanā. Tāpat privātajās

izglītības iestādēs valsts finansējot valsts standartiem atbilstošas mācību literatūras, spēļu, metodisko līdzekļu, papildu literatūras iegādi, kā arī mācību vadības platformu iegādi vai abonēšanas maksu. Valsts un pašvaldības finansējot arī privāto izglītības iestāžu izglītojamo, kuri izglītības iestādēs klātienē apgūst pamatizglītības programmas 1. līdz 4. klasē, ēdināšanu.

4.5. Mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmas ietvaros izglītojamie apgūšot valoddarbības prasmes, nemateriālā kultūras mantojuma vērtības un kultūras savdabību raksturojošos artefaktus (literatūrā, mūzikā, tēlotājā mākslā, dejās, teātra, kino mākslā). Pedagoģs, ņemot vērā izglītojamo vecumposmu, intereses, spējas, pieredzi, plānošot sasniedzamos rezultātus, izmantojot arī individualizētu un diferencētu pieeju. Pedagoģs sniedzot atgriezenisko saiti, uzsverot pozitīvo izglītojamā darbībā un iezīmējot tālākās izaugsmes iespējas valodas un etniskā mantojuma apgūvē.

4.6. Papildu viedoklī Izglītības un zinātnes ministrija norādījusi, ka pētījums “Valodas situācija Latvijā: 2016–2020” atspoguļojot sabiedrībā notiekošos procesus. Pētījuma respondentu kopa esot aptaujātie no 18 līdz 74 gadiem, kuri reprezentējot Latvijas iedzīvotājus ar dažādās izglītības iestādēs iegūtu izglītību. Šis pētījums esot vērtējams kā reprezentatīvs, un tā rezultāti esot attiecināmi arī uz privātajās izglītības iestādēs izglītību ieguvušajiem.

Valsts informācijas sistēmu dati par centralizēto eksāmenu rezultātiem latviešu valodā laika posmā no 2018./2019. mācību gada līdz 2022./2023. mācību gadam ļaujot secināt, ka privāto izglītības iestāžu izglītojamie valsts pārbaudes darbā latviešu valodā 9. klasē pārsvarā uzrāda zemāku mācību sniegumu nekā vidēji valstī. Izglītojamo valsts valodas prasmes kopš no 2018. gadā īstenotās izglītības ieguves valodas reformas neesot būtiski uzlabojušās, turpretī viņu dzimtās (krievu) valodas prasmes līmenis esot nemainīgi augsts. Arī 12. klašu audzēkņu centralizēto eksāmenu rezultāti mācību priekšmetos “Latviešu valoda” un “Matemātika” 2023./2024. mācību gadā bijuši zemāki nekā valstī vidējie rezultāti.

Pēdējo triju gadu periodā mācību priekšmetu “Latviešu valoda un literatūra” un “Matemātika” vidējais rezultāts 9. klašu izglītojamiem

2020./2021. mācību gadā esot bijis 6 balles, bet 2022./2023. mācību gadā neesot pārsniedzis 6,5 balles.

Ministrija esot sadarbojusies ar valodniecības un izglītības zinātņu profesoriem, kuras vadījušas seminārus, izstrādājušas metodiskus materiālus, apkopojušas mītus, kas saistīti ar monolingvismu, bilingvismu un multilingvismu. Zinātnieces, ņemot vērā ārvalstu pieredzi un pētījumu datus, esot norādījušas, ka bērni pirmsskolas izglītības vecumā var labi apgūt vairākas valodas. Svarīga esot ilglaicīga un noturīga saskarsme ar šīm valodām.

Izglītības kvalitāti nodrošinot izglītības iestādes dibinātājs, sadarbojoties ar pašvaldību, citām iestādēm un organizācijām, Izglītības kvalitātes valsts dienestu un ministriju. Pētījumā "Izglītības kvalitātes nodrošināšana un iekļaujoša vide" esot sniegts vērtējums par izglītības kvalitāti un vienotas skolas pieejas ieviešanu par laika posmu no 2023. gada 1. septembra līdz 2024. gada 29. februārim.

Citstarp ar Eiropas Savienības fondu atbalstu tiekot izstrādāti izglītības kvalitātes monitoringa sistēmas analītikas rīki. Esot plānots izstrādāt šādus rīkus 3. un 6. klases izglītojamiem, kā arī pirmsskolas vecumposmam. Viens no monitoringa sistēmas pamatprincipiem esot palīdzēt saprast, kāda veida atbalsts izglītojamiem nepieciešams.

Pāreja uz mācībām latviešu valodā tiekot uzraudzīta, organizējot ministrijas ekspertu klātienes vizītes izglītības iestādēs. 2023./2024. mācību gada pirmajā semestrī esot sarīkotas klātienes tikšanās ar 26 izglītības iestādēs strādājošiem pedagogiem un administrāciju, kā arī vērotas 57 atklātās stundas latviešu valodā. Profesionālajās sarunās piedalījušies 308 pedagogi, metodiķi, skolu administrācijas pārstāvji, pašvaldību darbinieki. Sadarbībā ar pašvaldībām pirmajā semestrī esot organizētas vizītes 12 pirmsskolas izglītības iestādēs. 2023. gada septembrī, oktobrī, novembrī un decembrī Izglītības kvalitātes valsts dienests veicis 101 izglītības iestādes izvērtēšanu.

Tāpat ministrija 2024. gada janvārī esot veikusi valstspilsētu un novadu izglītības pārvalžu aptauju par vienotas skolas pieejas īstenošanu. Pašvaldības veikušas pārejas uz mācībām latviešu valodā īstenošanas pašnovērtējumu un

atzinušas, ka 54 procentos pašvaldību šāda pāreja norit labi, 38 procentos – diezgan labi, 8 procentos – apmierinoši. 2023./2024. gadā Izglītības kvalitātes valsts dienests esot veicis plānveida apmeklējumus arī privātajās izglītības iestādēs, izvērtējot to darbību vienotas skolas pieejas ieviešanā.

Konsultatīvās padomes mentoru grupa organizējot pedagogiem un izglītības iestādēm pieredzes apmaiņas seminārus un sniedzot individuālās konsultācijas. Tiešsaistes semināros padziļināti tiek aplūkoti arī jautājumi, kas saistīti ar dažādu mācību materiālu un metodisko līdzekļu nodrošinājumu un izmantošanu, individuālā atbalsta sniegšanu izglītojamiem un mācību metodēm, kas izmantojamas mācību procesa organizēšanā izglītojamiem ar atšķirīgām latviešu valodas prasmēm. Tāpat ministrijas ekspertu grupa apzinot pašvaldību un pedagogu vajadzības un plānojot turpmākos atbalsta pasākumus.

Pedagogiem esot pieejami vairāki digitālie resursi: Mācību plānošanas e-vidē *MAPE*, *Tavaklase.lv*, Aģentūras tīmekļvietnes *valoda.lv*, *maciunmacies.valoda.lv*, *sazinastilts.lv*, latviešu valodas vārdnīca *epupa.valoda.lv*, latviešu valodas rokasgrāmata *valodasrokasgramata.lv*, lietotne “Locīņš”.

4.7. Ministrija norāda, ka piešķirtais papildu finansējums 2023. gada četriem mēnešiem pārejas uz vienotu skolu īstenošanai esot 3,8 miljoni eiro, no tiem 92 415 eiro piešķirti mācību līdzekļu iegādei interešu izglītības nodrošināšanai; 161 194 eiro mācību līdzekļu iegādei (nomaiņai); 138 092 eiro pedagogu darba samaksai speciālo izglītības programmu īstenošanai; 120 940 eiro pedagogu profesionālās kompetences pilnveides pasākumiem; 1 565 790 eiro papildu atbalsta sniegšanai izglītojamiem sekmīgai pārejai uz izglītību valsts valodā, izglītības iestādēs vasaras un rudens brīvlaikos paredzētajām izglītojamo nometnēm, bet jaunajā mācību gadā – pedagogu palīgiem klasēs ar izteiktu lingvistisko daudzveidību un pedagogiem, kuri strādā lingvistiski neviendabīgā vidē; 1 694 039 eiro papildu atbalstam (pedagoga palīgs, logopēds, pagarinātās dienas grupas skolotājs) tiem izglītojamiem, kuri mazākumtautību izglītības programmas apguvuši iepriekšējā mācību gadā, un speciālās pirmsskolas un pamatzglītības programmu pedagogu zemākās mēneša

darba algas likmes starpības segšanai; 57 836 eiro mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmu īstenošanai.

Piešķirtais papildu finansējums ļaujot nodrošināt papildu pedagogu palīgus, logopēdus un skolotājus pagarinātās dienas grupās. Pedagogu palīgi sniedzot atbalstu, lai paplašinātu latvisku vidi grupā, izglītības iestādē un ārpusklases pasākumos. Viņi palīdzot bērniem pārvarēt sociālemocionālās grūtības, veidojot savstarpējas uzticības attiecības un veicinot valodas un kultūras apguvi pozitīvā vidē. Pagarinātās dienas grupas nodrošinot individuālu pieeju izglītojamiem ārpus mācību stundām, sniedzot atbalstu mācību satura apguvei un īpaši palīdzot gadījumos, kad vecāku iespējas sniegt atbalstu bērniem mācībās nepietiekamo valodas prasmju dēļ ir ierobežotas. Papildu finansējumu esot plānots piešķirt līdz 2026. gada 31. augustam. Turpmākajos gados nepieciešamo finansējumu ministrija esot iekļāvusi budžeta prioritārajos pasākumos, īpašu uzmanību pievēršot vienotas skolas pieejas ieviešanai un mazākumtautību izglītojamo latviešu valodas lietošanas paradumu stiprināšanai.

Problēmas ar mācību procesa īstenošanu latviešu valodā esot konstatējamas atsevišķās izglītības iestādēs, kur attieksme pret pāreju uz izglītību valsts valodā ir formāla un netiek veltīta pietiekama uzmanība tam, lai pilnvērtīgi sagatavotos un pēc iespējas plašāk izmantotu piedāvātos atbalsta veidus. Būtiska nozīme veiksmīgā valsts valodas ieviešanā mācību procesā esot arī izglītības iestādes sadarbībai ar vecākiem.

Ministrija esot veikusi vairākas aptaujas par pāreju uz mācībām valsts valodā, kurās viedokli sniegušas arī privātās izglītības iestādes. Citstarp izglītības iestādēm esot vaicāts, vai tās plāno organizēt izglītojamo nometnes latviešu valodas apguvei, un vairākas privātās izglītības iestādes to plānojušas darīt 2024. gada vasarā. Tāpat iestādēm vaicāts, vai tiek plānotas skolēnu aktivitātes starpbrīžos, veicinot saziņu latviešu valodā; vai izglītības iestādes pedagogiem ir nepieciešami latviešu valodas prasmes pilnveides kursi; vai izglītības iestāde plāno pedagogu pašpalīdzības stratēģijas. Atbildi sniegušās privātās izglītības iestādes, kuras iepriekš īstenojušas mazākumtautību izglītības programmas, savu

gatavību pārejai uz mācībām latviešu valodā esot novērtējušas kā ļoti labu un labu.

4.8. Pēc mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmas uzsākšanas ministrija sadarbībā ar pašvaldībām izvērtēsot faktisko pieprasījumu pēc šādām programmām. Augsta pieprasījuma gadījumā jautājums par papildu finansējuma piešķiršanu tiksot virzīts izskatīšanai Ministru kabinetā kārtējā gada un vidējā termiņa valsts budžeta likumprojektu sagatavošanas un izskatīšanas procesā.

Arī līdz šim interešu kultūrizglītības jomā tradicionāli esot darbojušās bērnu un jauniešu mazākumtautību folkloras kopas, mazākumtautību izglītojamo teātri, kā arī vokālie un instrumentālie kolektīvi, deju kolektīvi, mākslas pulciņi, kuros tiek izzinātas un koptas mazākumtautību tradīcijas. Kultūrizglītības jomā darbojoties dažādu etnisko mērķgrupu pārstāvji: krievi, baltkrievi, ukraiņi, poļi, lietuvieši, igauņi, ebreji, romi.

Līdz 2022. gada 31. augustam mazākumtautību pirmsskolas izglītības programmas īstenojušas 16 privātās pirmsskolas izglītības iestādes. Viena no šīm iestādēm – pirmsskolas izglītības iestāde “GALAKTIKA” – kopš 2023. gada 1. septembra īstenojot pirmsskolas mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmu. 2024. gada 28. maijā Valsts izglītības informācijas sistēmā esot reģistrētas 14 privātās izglītības iestādes, kas īsteno mazākumtautību pamatizglītības programmu, pamatojoties uz Izglītības likuma pārejas noteikumu 102. punktu. Tomēr neviena no tām 1., 4. un 7. klasē neīstenojot mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmu.

4.9. Latvijā pirmsskolas izglītības pakāpē mācību darbs tiekot iedalīts divos posmos. Pirmais posms esot pirmsskolas izglītība bērna agrīnā vecumā no pusotra gada līdz pieciem gadiem. Pirmsskolas izglītība šajā posmā neesot obligāta. Otrais posms esot obligātā pirmsskolas izglītība bērnam vecumā no pieciem līdz septiņiem gadiem. Pirmsskolas izglītības posmā no pusotra gada līdz pieciem gadiem primāra esot tieši vecāku loma. Pirmsskolas izglītības posms no pusotra gada līdz piecu gadu vecumam neesot skatāms atrauti no

vispārējās izglītības sistēmas. Tas iekļaujoties šajā sistēmā un esot tās neatņemama sastāvdaļa. Bērnā no piecu gadu vecuma pirmsskolas izglītība esot obligāta. Tās mērķis esot bērna sagatavošana pamatzglītības ieguvei.

Pirmsskolas izglītība esot īstenojama atbilstoši Pirmsskolas izglītības vadlīniju pielikumos sniegtajiem pirmsskolas izglītības programmu paraugiem. Valsts izglītības satura centra informācijas sistēmā pieejamā "Pirmsskolas mācību programma" esot tikai atbalsta materiāls ieteikuma formā, nevis obligāti izpildāma prasība vai noteikumi, kas pedagogam būtu jāņem vērā, veidojot pirmsskolas izglītības programmu.

Atbilstoši Pirmsskolas izglītības vadlīniju 11. punktam pirmsskolas izglītības satura īstenošanas princips esot vienots audzināšanas un mācību process, kurā bērns praktiskā darbībā integrēti apgūst zināšanas, izpratni un pamatprasmes dažādās mācību jomās, attīsta caurviju prasmes un veido vērtībās balstītus ieradumus. Galvenā mācību organizācijas forma esot rotaļnodarbība, kas tiek īstenota visas dienas garumā telpās un ārā, ietverot bērna brīvu un patstāvīgu rotaļāšanos un pedagoga mērķtiecīgi organizētu netieši vadītu mācīšanās rotaļnodarbību, nodrošinot vienmērīgu slodzi, atpūtu un bērna darbošanos atbilstoši individuālajām spējām. Bērns mācoties arī ēdienreizēs un individuālās higiēnas procedūrās. Pārtraukums bērna mācīšanās procesā esot tikai atpūtas laikā pēc pusdienām, kad bērns aizmieg.

Pirmsskolas izglītības iestādes vadītājs sadarbībā ar vecākiem nosakot laika grafiku dažādu interešu izglītības programmu, tostarp mazākumtautību interešu izglītības programmas, īstenošanai. Interešu izglītības apguvi varot uzsākt pusotru gadu vecs izglītojamais. Tomēr prakse liecinot, ka vairumā gadījumu interešu izglītības apguvi bērni uzsāk no triju gadu vecuma, kad notiek pāreja no priekšmetiski manipulējošās bērnu darbības, kas vērsta uz priekšmetu, telpas un formas izzināšanu, uz sižetiskās lomu rotaļas darbību, ar kuras palīdzību bērns izzina apkārtējo pasauli. Pedagoģis, kas izstrādā mazākumtautību interešu izglītības programmu, varot to saskaņot ar pirmsskolas izglītības programmā apgūstamo tematiku, tādējādi nodrošinot abu programmu saturisko mijiedarbību.

4.10. Tiesas sēdē Izglītības un zinātnes ministrija norādīja, ka pirmsskolas izglītojamiem pārejai uz izglītību valsts valodā esot sagatavoti dažādi materiāli, piemēram, bilžu grāmatas un bilžu vārdnīcas, spēļu komplekti, esot sagatavoti arī materiāli pedagogiem. Aģentūra turpinot mācību komplektu izstrādes darbu.

Iespēja apgūt mazākumtautību interešu izglītības programmu būšot arī tiem bērniem, kuri iepriekš nav mācījušies mazākumtautību izglītības programmā.

Izglītības iestādes, uz kurām attiecināmi starpvaldību līgumi, mācību plānu īstenojot atbilstoši valstī noteiktajam izglītības standartam. Papildus šīs izglītības iestādes varot izstrādāt un Izglītības kvalitātes valsts dienestā licencēt savu autorprogrammu, kurā ietverta, piemēram, ivrita apmācība. Tas, ka valsts dod šiem mazākumtautību bērniem iespēju apgūt savu valodu, neliecinot par nevienlīdzību, jo valsts mērķis esot iekļauties Eiropas Savienības izglītības telpā. Dažas mazākumtautību izglītības iestādes ļoti veiksmīgi pašas pēc savas iniciatīvas mācību procesu jau ilgstoši īstenojot tikai valsts valodā. Tāpat mazākumtautību pārstāvji varot dibināt izglītības iestādes, kurās netiek īstenota valsts noteiktā izglītības programma, piemēram, svētdienas skolas vai cita veida izglītības iestādes.

Nemot vērā vēsturiskos apstākļus un ģeopolitisko situāciju, esot secināms, ka krievu valodai nav vietas valsts noteiktajā izglītības standartā. Turklāt privātajās mazākumtautību izglītības iestādēs vidējais rezultāts šā gada valsts pārbaudes darbā latviešu valodā esot bijis 43,8 procenti, bet visās pārējās mazākumtautību skolās kopā – 45,5 procenti, savukārt skolās, kas mācību procesu īsteno latviešu valodā, – 62,1 procents un visās kopā vidējais rezultāts – 58,1 procents.

Bilingvāls darbs nebūtu uzskatāms par mācību procesa īstenošanu valsts valodā. Izglītojamā nomierināšanai pedagogs esot apmācīts izmantot dažādas pedagoģiskās metodes, kas neprasa izmantot kādu konkrētu valodu. Agrīna vecuma bērnam saziņā ļoti būtiski esot žesti, mīmika un fiziskas klātbūtnes sniegtā drošības sajūta.

Logopēda pakalpojumi bērniem tiekot sniegti valsts valodā. Dzimtās valodas izmantošana būtu pieļaujama kritiskās situācijās un situācijās, kad tiek apdraudēta izglītojamā dzīvība. Pirmsskolas vecuma izglītojamiem ikdienā neesot liegts savstarpēji komunicēt dzimtajā valodā, tomēr pedagogam neesot pienākuma zināt mazākumtautības valodu.

Pirmsskolas izglītības vadlīnijās noteiktais obligātais saturs attiecoties uz ikvienu bērnu, kas atrodas pirmsskolas izglītības iestādē, tātad arī uz bērniem jau no pusotra gada vecuma. Katram bērnam esot jāapgūst savam vecumposmam atbilstošās iemaņas katrā no septiņām mācību jomām. Pedagoģs katra gada beigās izvērtējot bērna sasniegumus un sniedzot vecākam atgriezenisko saiti par to, ko bērns ir apguvis.

Mazākumtautību interešu izglītības nodarbības tiekot ietvertas izglītības iestādes pamatizglītības programmas īstenošanai noteiktajā laikā. Pirmsskolas izglītības vadlīnijas nenosakot konkrētu laiku, kādā pirmsskolas izglītības iestādei būtu jāīsteno obligātais saturs vai mazākumtautību interešu izglītības programma. Pirmsskolas izglītības iestāde, īpaši privātā izglītības iestāde, par sava darba grafiku vienojoties ar izglītojamo vecākiem. Pirmsskolas izglītības iestādēs interešu izglītības programma papildinot obligāto saturu un veidojot plūstošu pāreju no apgūstamās pamatprogrammas. Izglītības pamatprogrammas apguve rotaļnodarbības veidā esot īstenojama visas dienas garumā, bet mazākumtautību interešu izglītības programma – daudz mazākā daļā nekā programma valsts valodā. Citiem izglītojamiem paralēli varot tikt organizēta kāda cita fakultatīva nodarbība.

Mazākumtautību interešu izglītības programma netiekot vērtēta un iekļauta pirmsskolas programmas izpildes vērtējumā, tomēr šīs programmas īstenošanai vajagot sniegt atgriezenisko saiti izglītojamā vecākiem.

Neesot informācijas par to, kāpēc privātās izglītības iestādes izvēlas neīstenot mazākumtautību interešu izglītības programmas. Izglītības un zinātnes ministrija esot sniegusi plašu informāciju par šādu programmu finansēšanas iespējām. Savukārt izglītības iestāžu vadītāju un dibinātāju pienākums esot par šo iespēju informēt izglītojamo vecākus.

5. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – pievienojas Saeimas atbildes rakstā paustajam viedoklim, tostarp par Latvijas īpašajiem vēsturiskajiem apstākļiem, kam esot izšķiroša nozīme apstrīdēto normu pieņemšanā, un par valsts valodas lomu pašreizējā ģeopolitiskajā situācijā. Prasība izglītības ieguves procesā lietot valsts valodu nodrošinot valsts valodas aizsardzību, sekmējot valsts valodas attīstību, veicinot sabiedrības integrāciju uz vienas, vienotas valsts valodas pamata un mazinot sabiedrības šķelšanos valodas dēļ.

Vispārējās izglītības standarti esot attiecināmi arī uz privātajām izglītības iestādēm. Tādējādi apstrīdētās normas neierobežojot Satversmes 112. panta pirmajā teikumā paredzētās tiesības uz izglītību.

Minoritāšu konvencija atstājot valstīm plašu rīcības brīvību tajā noteikto principu iedzīvināšanā. Likumdevējs esot izvēlējis veicināt Satversmes 114. pantā ietvertās tiesības, nodrošinot pirmsskolas un pamatzglītības pakāpē iespēju bez maksas apgūt mazākumtautību izglītības saturu mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmās. Ne Minoritāšu konvencija, ne Satversmes 114. pants neuzliekot valstij pienākumu nodrošināt mācības minoritāšu valodās. Uz Pieteikuma iesniedzējiem nebūtu attiecināms Minoritāšu konvencijas 13. pants, jo viņi neesot izglītības iestādes dibinātāji.

Konsultatīvās komitejas atzinumi neesot juridiski saistoši. Tajos norādītais viedoklis esot balstīts uz komitejai iesniegtajiem dokumentiem, un līdz ar to atzinumā norādītais esot vērtējams kopsakarā ar tiem.

Starptautisko līgumu slēgšana esot valstu brīvas gribas izpaušme. Valsts pati brīvi izvēloties, ar kurām valstīm tai ir ciešākas saites un ar kurām tā vēlas šādus līgumus slēgt.

Iedzīvotāju reģistrā personas dati par piederību tautībai esot norādāmi brīvprātīgi. Valsts šos datus nepārbaudot. Raugoties no Minoritāšu konvencijas viedokļa, esot nepieciešams vērtēt to, vai personai ar konkrēto mazākumtautību ir dzimtas saiknes.

6. Pieaicinātā persona – Izglītības kvalitātes valsts dienests (turpmāk – Kvalitātes dienests) – norādījis, ka uzrauga izglītības jomu reglamentējošu normatīvo aktu ievērošanu visu veidu izglītības iestāžu darbībā.

2023./2024. mācību gadā Kvalitātes dienests esot veicis pārejas uz vienotu skolu izvērtējumu, citstarp arī privātajās pirmsskolas izglītības iestādēs. Kvalitātes dienests esot ieguvis informāciju un datus par mācību procesa nodrošināšanu valsts valodā un pārliecinājies par izglītības iestāžu vadītāju profesionālo darbību pārejas uz vienotu skolu nodrošināšanā un par valsts valodā īstenojamā izglītības procesa norisi izvērtējuma dienā.

Kvalitātes dienests reizi sešos gados organizējot pirmsskolas izglītības iestāžu vadītāju profesionālās darbības novērtēšanu. Ja attiecībā uz kādu no vērtēšanas kritērijiem konstatēts līmenis “nepietiekami” vai atkārtotā vērtēšanā konstatēts līmenis “jāpilnveido”, tad Kvalitātes dienests pieņemot lēmumu par pirmsskolas izglītības iestādes vadītāja neatbilstību amatam. Par šādu vērtējumu tiekot informēts pirmsskolas izglītības iestādes dibinātājs, un tam tiekot ieteikts izbeigt darba tiesiskās attiecības ar pirmsskolas izglītības iestādes vadītāju. Līdz šim attiecībā uz bijušo privāto mazākumtautību pirmsskolas izglītības iestāžu vadītājiem neviens šāds lēmums neesot pieņemts.

Mazākumtautību interešu izglītības programmas un pirmsskolas izglītības programmas īstenošanas savstarpējās mijiedarbības vērtēšana neesot Kvalitātes dienesta kompetencē, tomēr pēc tā, kas līdz šim novērots praksē, varot pieņemt, ka interešu izglītības programmu apguves iespēju nodrošināšana ir vērtējama pozitīvi, jo izglītības process tiek dažādots un papildināts, apmierinot dažādas bērnu vajadzības un intereses. Neesot pamata apgalvot, ka interešu izglītības programmas negatīvi ietekmētu pirmsskolas izglītības programmas īstenošanas kvalitāti.

Izglītības iestāžu padomes kā koleģiālas institūcijas, kurās darbojas gan izglītojamo vecāku, gan pedagogu pārstāvji, varot piedalīties izglītības procesa un tā rezultātu apspriešanā, sniegt izglītības iestādes vadītājam priekšlikumus par iestādes darba organizāciju un izglītības programmu īstenošanu. Līdz ar to arī pirmsskolas izglītības iestādes padome varot aktīvi iesaistīties ar bērnu

iegūstamās pirmsskolas izglītības kvalitāti un interešu izglītības programmu īstenošanu saistīto jautājumu risināšanā.

Tiesas sēdē Kvalitātes dienests norādīja, ka tā uzdevums esot kontrolēt izglītības procesu, kā arī sniegt ieteikumus konstatēto trūkumu novēršanai. Izglītības procesa kontrole tiekot īstenota, citstarp reaģējot uz dažādu informāciju, iesniegumiem, sūdzībām. Ja par interešu izglītības īstenošanu tiktu saņemta sūdzība, Kvalitātes dienests dotos pārbaudē un izvērtētu normatīvo aktu ievērošanu.

Izglītības iestādes vadītāja vērtēšanas procesā Kvalitātes dienests pārbaudot Valsts izglītības informācijas sistēmā pieejamos dokumentus, tostarp skolas pašnovērtējumu un nolikumu, kā arī dodoties klātienē vizītēs, vērojot nodarbības un tiekoties ar pedagogiem, skolas vadību, administrāciju un vecākiem. Eksperti varot arī informēt izglītības iestādes par tām pieejamām iespējām.

Interesu izglītības programmas nodarbības varot risināties dažādos dienas laikos, ievērojot bērna slodzi. Attiecībā uz bērna dienas plānošanu notiekot sadarbība ar izglītības iestādes padomi, tomēr tās lēmumiem un viedoklim esot galvenokārt ieteikuma raksturs. Iestādes vadītājs, kurš rūpējoties gan par izglītības iestādes darbības tiesiskumu, gan kvalitāti kopumā, varot argumentēti nepiekrīst padomes priekšlikumiem.

Pirmsskolas izglītības programmas īstenošanas laiki katrā izglītības iestādē varot būt atšķirīgi. Tās varot būt, piemēram, četras, astoņas vai divpadsmit stundas. Programmas īstenošanas laiks nosakot arī dienas kārtību. Mazākumtautību interešu izglītības programma nedrīkstētu kļūt prioritāra salīdzinājumā ar obligāto saturu, tai varot būt tikai papildinošs raksturs. Ja interešu izglītības nodarbības notiktu tikai pēcpusdienā vairāku stundu garumā, to nevarētu nosaukt par mijiedarbību, bet tikai par divu programmu īstenošanu. Pirmsskolas izglītības iestādei vajagot būt spējīgai nošķirt, kurā brīdī tiek īstenots obligātais saturs, bet kurā – mazākumtautību interešu izglītības programma. Pedagoģs nevarot reizē īstenot abas programmas, citstarp arī darba samaksas nošķīruma dēļ. Tāpat par nošķīrumu vajagot būt informētiem

izglītojamo vecākiem. Kvalitātes dienesta uzdevums esot pārliecināties, ka bērns apgūst pirmsskolas izglītības programmas saturu.

Lai saņemtu pašvaldības atbalstu pirmsskolas programmas īstenošanai, tai vajagot tikt īstenotai divpadsmit stundas. Esot iespējama arī tāda situācija, ka pirmsskolas izglītības iestāde, kas nesaņem pašvaldības atbalstu, pirmsskolas izglītības programmu īsteno, piemēram, astoņas stundas, bet pēc tam – interešu izglītības programmu.

Par bērna slodzi kopumā primāri esot atbildīgi paši vecāki. Interešu izglītības nodarbības tiekot īstenotas un apmeklētas ne tikai pirmsskolā, bet arī ārpus tās.

7. Pieaicinātā persona – Valsts izglītības satura centrs – norāda, ka pirmsskolas izglītības iestāde drīkstot īstenot Ministru kabineta noteiktajā kārtībā licencētu izglītības programmu un šo programmu izstrādē un īstenošanā esot obligātas Pirmsskolas izglītības vadlīnijas. Pirmsskolas mācību programmas paraugs “Pirmsskolas mācību programma” tikai nodrošinot metodisko atbalstu pedagogiem. Par pirmsskolas izglītības iestādes darba un mācību procesa organizāciju, tai skaitā dienas plānojumu, esot atbildīgs katras izglītības iestādes vadītājs.

Pirmsskolā mācību saturu bērns apgūstot integrētā mācību procesā – rotaļnodarbībā dienas garumā, ietverot vairākās mācību jomās plānotos bērnam sasniedzamos rezultātus. Pedagogs plānojot mācību satura īstenošanu, izvēloties bērnam aktuālu tematu, kas saistīts ar bērna interesēm, notikumiem sabiedrībā vai norisēm dabā. Orientējoties uz attiecīgā temata ietvaros plānotajiem bērnam sasniedzamajiem rezultātiem, pedagogs tālāk nosakot sasniedzamos rezultātus īsākam laikposmam – nedēļai, dienai – un plānojot to sasniegšanai nepieciešamās bērna un pedagoga darbības, nodrošinot bērnam iespēju katru dienu daļu mācību satura apgūt ārpus telpām, iekļaujot regulāras ikdienas fiziskās aktivitātes un apstākļus veselību veicinošu ieradumu veidošanai, kā arī paredzot dažādus īpašus pasākumus, piemēram, tādus, kas saistīti ar valsts svētkiem, gadskārtu ieražām un tradīcijām. Pedagogs mācību procesā varot

mainīt plānotos sasniedzamos rezultātus un aktivitātes atbilstoši bērna vajadzībām vai citu apstākļu ietekmē.

Tiesas sēdē Valsts izglītības satura centra pārstāve uzsvēra, ka obligātais izglītības saturs esot noteikts, orientējoties uz pirmsskolas beigšanu. Izglītības iestāde īstenojot pirmsskolas izglītības programmu, lai nodrošinātu obligātā satura sasniegšanu jeb konkrētus līdz pirmsskolas beigšanai sasniedzamos rezultātus. Šā procesa plānošana un īstenošana esot izglītības iestādes kompetencē. Izglītības iestādes vadītājs esot atbildīgs par pedagoga sagatavoto tematisko plānojumu un dienas kārtību.

Izglītības saturs esot vērtējams kā viens veselums. Atsevišķa mācību priekšmetu mācīšana neesot atbalstāma; mācībām vajagot būt integrētām, lai caur vienu prasmi tiktu apgūta otra. Jebkurā izglītības iestādē neatkarīgi no tās statusa vajagot būt noteiktai dienas kārtībai. Pirmsskolas izglītības programma ar tai noteiktajiem principiem un mērķiem atšķiroties no bērnu izglītošanas ģimenē.

Jebkura bērna izpratne par citu tautu valodu un kultūru veicinot izglītības kvalitāti. Tomēr izglītības procesu vajagot īstenot valsts valodā, vienlaikus ļaujot saglabāt mazākumtautību identitāti, valodu un kultūru. Mazākumtautību identitātes saglabāšanā sava nozīme esot arī sabiedriskajām organizācijām.

Interesu izglītība kā tāda bērnam neradot problēmas valodas apguvē. Ja tā tiek īstenota piemērotā formā, proti, īsās rotaļu nodarbībās atbilstoši bērna uztveres spējām, tad interešu izglītības nodarbības bērnam varot tikt paredzētas jau no pusotra gada vecuma.

Pirmsskolā interešu izglītība varot tikt īstenota gan pēc vecāku pieprasījuma, gan pēc izglītības iestādes iniciatīvas. Interesu izglītības pedagogi varot sadarboties ar pirmsskolas izglītības programmu īstenojošajiem pedagogiem, tostarp veidojot paralēlu saturu. Izglītības iestādes vadītājam esot iespēja plānot interešu izglītības nodarbības arī dienas pirmajā pusē.

8. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – norāda, ka apstrīdētās normas noslēdzot pakāpenisko pāreju uz mācībām valsts valodā un vienotas izglītības

sistēmas izveidošanu visās izglītības pakāpēs ar mērķi gan stiprināt valsts valodas lietojumu un sekmēt pilsoniskās sabiedrības vienotību un demokrātiskās iekārtas aizsardzību, gan veicināt valsts valodas prasmi kā pamatu personas tālākajām iespējām pilnvērtīgi lietot valsts valodu un tādējādi gūt maksimālu labumu no valstī izveidotās izglītības sistēmas un iekļauties Latvijas sabiedrībā.

Gan tiesībsarga 2013. gada pētījums “Bilingvālā izglītība”, gan Liepājas Universitātes veiktais pētījums “Pirmsskolēnu latviešu valodas apguves rezultāti Latvijā: Kurzemē, Rīgā un Latgalē. Latviešu valodas apguve” pierādot, ka bilingvālā izglītība nav rezultējusies ar labām latviešu valodas zināšanām.

Minoritāšu konvencijas 13. panta pirmajā daļā noteikto tiesību jēga un saturs esot tieši iespējas iegūt izglītību savā, mazākumtautības valodā nodrošināšana. Līdz ar to, ka tiek uzlikts pienākums nodrošināt izglītības ieguvu valsts valodā, šīs tiesības zaudējot jēgu. Mazākumtautību interešu izglītības nodrošināšana negarantējot pie mazākumtautībām piederošu personu tiesības dibināt privātas izglītības iestādes, jo pašvaldība savā administratīvajā teritorijā varot nodrošināt attiecīgu programmu īstenošanu pašas dibinātajās izglītības iestādēs. Minoritāšu konvencijas 14. pantā paredzētais mērķis saglabāt savu nacionālo identitāti, apgūt mazākumtautības valodu, tradīcijas un kultūru varot tikt sasniegts interešu izglītības ietvaros.

Tā kā no Satversmes 112. panta neizriet mazākumtautību pārstāvju tiesības izvēlēties izglītības ieguves valodu, apstrīdētās normas esot vērtējamas tiktāl, ciktāl tās attiecas uz ikvienam garantētajām tiesībām iegūt kvalitatīvu izglītību. Ņemot vērā Izglītības likumā paredzēto individualizēto un personalizēto atbalstu valsts valodas prasmes apguvei, vajagot atzīt, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 112. pantam.

Tiesas sēdē tiesībsargs norādīja, ka interešu izglītība ietilpst kopējā izglītības sistēmā. No bērnu viedokļa mazākumtautību izglītības programmas aizstāšanai ar interešu izglītības programmu neesot izšķirošas nozīmes. Iepriekš normatīvajos aktos noteiktais bilingvālās izglītības regulējums neesot bijis atbilstošs praksē īstenotajai valodu lietojuma proporcijai, jo esot pietrūcis izglītības procesa kontroles.

Optimālais risinājums būtu dot privātajām izglītības iestādēm iespēju iekļaut interešu izglītības programmu pamatprogrammā un īstenot to kā konkrētus mācību priekšmetus.

Valstij vajagot ņemt vērā starptautiskos līgumus un starptautisko organizāciju atzinumus, tomēr komiteju viedokli neesot juridiski saistoši.

9. Pieaicinātā persona – Latvijas pārstāvis starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās – savā viedoklī apkopojis starptautisko institūciju praksi, kas, iespējams, būtu piemērojama izskatāmajā lietā.

9.1. Konvencijas Pirmā protokola 2. pants garantējot personām tiesības uz pieeju valsts izveidotām izglītības iestādēm un tiesības no tajās iegūtās izglītības gūt labumu ilgtermiņā, taču šī norma negarantējot personai tiesības uz tādu skolu, tostarp privāto izglītības iestāžu, izveidošanu vai subsidēšanu, kurās izglītības ieguve būtu organizēta konkrētā valodā. Šāds secinājums ejot rokrokā ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru, atbilstoši kurai neviena no Konvencijas normām pati par sevi negarantējot personām tiesības uz brīvu jebkuras valodas lietojumu (*linguistic freedom*) vai tiesības izvēlēties mācību valodu, kas nav valsts valoda. Konstitucionālajā sūdzībā minētā Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūra neesot attiecināma uz izskatāmo lietu.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa tiesības uz izglītību interpretējot sasaistē ar citiem starptautisko tiesību instrumentiem, tostarp Starptautisko paktu par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām, Eiropas Sociālo hartu, Minoritāšu konvenciju utt. Turklāt, izskatot sūdzības par iespējamām Konvencijas Pirmā protokola 2. panta pārkāpumiem, Eiropas Cilvēktiesību tiesa esot uzsvērusi, ka Konvencija garantē praktiskas, nevis iluzoras tiesības. Vienlaikus tiesības uz izglītību varot tikt ierobežotas. Valstīm esot plaša rīcības brīvība noteikt ne tikai izglītības saturu, bet arī izglītības organizāciju, jo valstis pašas vislabāk varot izvērtēt, kas to sabiedrībai nepieciešams. Reizē valsts rīcības brīvības apjoms esot atšķirīgs attiecībā uz dažādiem izglītības līmeņiem: jo zemāks izglītības līmenis, jo mazāka valsts rīcības brīvība. Tas sasaucoties arī ar citu starptautisko cilvēktiesību uzraudzības iestāžu uzskatu, ka zemākajos

izglītības līmeņos valstu rīcībai, iejaucoties izglītojamo tiesībās, vajadzētu būt īpaši rūpīgai un pamatotai.

Personu tiesības veidot un vadīt privātas izglītības iestādes nenozīmējot to, ka valstīm būtu jāatzīst jebkāds privātajās izglītības iestādēs apgūstamu mācību saturs. Kā Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzinusi lietā “H. ģimene pret Apvienoto Karalisti”, valstīm esot jāveido tāda izglītības sistēma, kas spēj nodrošināt valsts noteikto izglītības standartu neatkarīgi no tā, vai izglītību sniedz valsts vai privātās izglītības iestādes. Tikmēr, kamēr izglītības saturs ir balstīts pētījumos un vērtējumos par izglītojamiem nepieciešamo un nepārkāpj robežu, kas būtu pielīdzināma izglītojamo indoktrinācijai, valsts iejaukšanās vecāku tiesībās neesot nesamērīga.

Valstij esot pienākums nodrošināt to, ka izglītības sistēma nav segregēta. Lai arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa savu līdzšinējo judikatūru šādā kontekstā primāri esot veidojusi, skaidrojot valstu pienākumus attiecībā uz romu tautības izglītojamiem, tās secinājumi neapšaubāmi esot attiecināmi vispār uz izglītības sistēmu.

Visbeidzot, lietā “Bulgakovs pret Ukrainu” izteiktās tēzes nozīmējot to, ka izskatāmās lietas kontekstā nepieciešams pretstatīt apsvērumu, ka valstij jāveido iekļaujoša izglītības sistēma, respektējot mazāk aizsargāto grupu intereses un mazākumtautību kultūras īpatnības, un faktu, ka Konvencijas dalībvalstīs nav izveidojusies vienota izpratne par valodu politiku un valodu lietojumu sabiedrībā. Šis pretstatījums ietekmējot valsts rīcības brīvību konkrēta jautājuma risināšanā, no vienas puses paredzot, ka valstīm ir plaša rīcības brīvība savas izglītības sistēmas veidošanā un valsts valodas aizsardzības politikas pieņemšanā, bet no otras puses sašaurinot valstu rīcības brīvību jomās, kur attīstās vienota izpratne par mazākumtautību tiesībām.

9.2. Starptautiskajā paktā par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām garantēto tiesību uz izglītību mērķis esot panākt to, ka izglītības sistēma ir vērsta uz cilvēka cieņas aizsardzību, sekmē indivīdu iekļaušanos un dalību brīvā sabiedrībā un veicina dažādu etnisko grupu savstarpējo saprašanos. Atbilstoši šā pakta 13. panta 2. punktam valstīm esot pienākums veidot tādu

izglītības sistēmu, kas ir spējīga nodrošināt tās pieejamību, sasniedzamību, pieņemamību un spēju pielāgoties.

ANO īpašais ziņotājs par tiesībām uz izglītību atzinis, ka dzimtajā valodā iegūtas izglītības trūkums bieži vien ir iemesls bērna nošķirtībai no pārējās sabiedrības. Tas jo īpaši attiecoties uz mazākumtautībām un migrantiem, jo bērni izglītības saturu apgūstot labāk tad, ja tas sākotnējos izglītības posmos tiek pasniegts viņu dzimtajā valodā. Šāda pieeja saskanot ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas secinājumiem par valsts rīcības brīvības atšķirībām dažādos izglītības līmeņos.

Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komiteja esot norādījusi, ka starptautiskajās tiesībās ir atzītas pie mazākumtautībām piederošu personu tiesības uz izglītību savā valodā vai tiesības mācīties savu valodu, īpašu uzsvaru liekot uz dzimtās valodas nozīmi sākotnējos izglītības posmos, bet reizē norādīts arī tas, ka nepieciešamos pasākumus un prasības diktē valstī pastāvošā kārtība un vērtības. Līdz ar to esot secināms, ka valstīm, veidojot savu izglītības sistēmu, būtu jāveicina pie mazākumtautībām piederošo personu iekļaušanās sabiedrībā. Turklāt atbilstoši Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām 2. pantam kopsakarā ar 13. un 15. pantu valstis esot tiesīgas noteikt pamatotus un nepieciešamus ierobežojumus attiecībā uz valodu lietojumu izglītībā. Savukārt šā pakta 13. panta 4. punktā garantētās tiesības esot interpretējamās ciešā saistībā ar tā paša panta 3. punktu, kas nosaka vecāku tiesības izvēlēties saviem bērniem piemērotākās izglītības iestādes, ja vien tās spēj nodrošināt minimālo valsts noteikto izglītības standartu. Šo tiesību primārais mērķis esot uzlikt valstij pienākumu atturēties no tādas rīcības, kas varētu tikt uzskatīta par nesamērīgu iejaukšanos privāto izglītības iestāžu darbībā.

Līdzīgi apsvērumi esot arī Bērnu tiesību konvencijas 28. un 29. panta pamatā. Šīs normas, kuru interpretācijā vajagot ņemt vērā arī konvencijas 30. pantā garantētās tiesības uz mazākumtautību kultūras aizsardzību, esot vērstas uz kvalitatīvas izglītības nodrošināšanu ikvienam, respektējot pie mazākumtautībām piederošo personu tiesības saglabāt savu valodu un kultūru.

Bērnu tiesību konvencijas komiteja Vispārējā komentārā Nr. 1 esot skaidrojusi, ka tad, ja valstī ir izveidotas privātās izglītības iestādes, kas nodrošina valsts izglītības standarta ievērošanu un nav pretrunā ar bērna interesēm iekļauties sabiedrībā, valsts primārais uzdevums ir atturēties no iejaukšanās šādu skolu darbībā.

Tomēr ne Starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām, ne Bērnu tiesību konvencija nenosakot, kādā proporcijā privātajās izglītības iestādēs būtu pieļaujama izglītības nodrošināšana mazākumtautības valodā.

9.3. No Minoritāšu konvencijas 13. un 14. panta valstīm izrietot pozitīvs pienākums atļaut personām dibināt un vadīt privātas mazākumtautību izglītības iestādes un negatīvs pienākums neiejaukties to darbībā, ja vien tā neskar valsts izglītības standartus un vispārējo izglītības mērķi iekļaut mazākumtautības sabiedrībā un nepieļaut izglītības sistēmas segregāciju. Līdzīga pieeja mazākumtautību valodas lietojuma izglītībā vispārīgai interpretācijai esot arī ANO Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komitejai.

Konsultatīvā komiteja esot atzinusi, ka Minoritāšu konvencijas 14. pants varētu prasīt, lai valsts iekļauj mācību saturā mazākumtautības valodas stundas tad, ja attiecīgā valoda ir īpaši apdraudēta. Tomēr nacionālajam regulējumam attiecībā uz mazākumtautību tiesībām izglītībā vajagot būt pietiekami elastīgam, lai šīs tiesības tiktu aizsargātas efektīvi. Valstu pieeja tam, kā savā izglītības sistēmā nodrošināt pie mazākumtautībām piederošām personām tiesības mācīties savu valodu, esot dažāda: tās varot publiskajā izglītības sistēmā paredzēt īpašas ārpusskolas stundas, kurās personām ir iespēja mācīties mazākumtautības valodu; veidot tādu sistēmu, kurā mazākumtautību izglītības programmas un līdz ar to arī iespējas mācīties mazākumtautības valodu primāri nodrošina privātās izglītības iestādes; veidot tādu izglītības sistēmu, kurā valsts valoda un mazākumtautības valoda tiek apgūtas paralēli vai svētdienas skolās utt. Tātad valstij esot plaša rīcības brīvība attiecībā uz veidu, kādā tā nodrošinās pie mazākumtautībām piederošu personu tiesības mācīties savu valodu un tādējādi saglabāt savu kultūru.

9.4. Atbilstoši Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 27. pantam valstīm mazākumtautību aizsardzības un valodas jomā galvenais pienākums esot neliegt pie mazākumtautībām piederošām personām tiesības komunicēt savā valodā un baudīt, attīstīt un pilnveidot savu valodu privātā līmenī. Lietā “Mavlonovs un Sa’di pret Uzbekistānu” ANO Cilvēktiesību komiteja secinājusi, ka izglītība mazākumtautību valodā ir nozīmīga mazākumtautību kultūras sastāvdaļa, taču jautājumā par to, vai valsts ir nesamērīgi ierobežojusi pie mazākumtautībām piederošu personu tiesības, izšķirošais apstāklis esot tas, vai apstrīdētais ierobežojums ir mazākumtautību tiesības ietekmējis tik ļoti, ka pie mazākumtautībām piederošām personām vispār ir liegta iespēja uzturēt savu kultūru.

Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 24. pants aizsargājot bērna tiesības uz valsts aizsardzību bez jebkādas diskriminācijas. Atbilstoši ANO Cilvēktiesību komitejas Vispārējam komentāram Nr. 17 šis pants nosakot, ka kultūras jomā valstij jāveic visas iespējamās darbības, lai veicinātu bērna personības izaugsmi un nodrošinātu bērniem tādu izglītības līmeni, kas ļautu viņiem efektīvi izmantot arī citas paktā garantētās tiesības, jo īpaši tiesības uz vārda un izteiksmes brīvību un domas un pārliecības brīvību. Tomēr neesot izkristalizējies secinājums par to, ciktāl sniedzas valsts rīcības brīvība prasīt, lai privātās izglītības iestādes izglītības procesu īsteno valsts valodā.

9.5. Vispārējā komentārā Nr. 21 par tiesībām uz kultūru noteiktā Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām 15. panta interpretācija prasot, lai valstis izglītības satura veidošanā ņem vērā mazākumtautību kultūras īpatnības un valodu. Viens no valstu pienākumiem esot nodrošināt pie mazākumtautībām piederošu personu tiesības izvēlēties un dibināt savas izglītības iestādes. Tomēr valstu pienākumi, tostarp attiecībā uz valodas izmantošanu izglītībā, esot vērsti uz mazākumtautību saglabāšanos. Šāda atsauce pamatoti liekot domāt, ka mazākumtautības apdraudētība ir tas aspekts, kas valstīm jāņem vērā, vērtējot mazākumtautību tiesības ierobežojošu pasākumu samērīgumu.

Bērnu tiesību komitejas Vispārējā komentārā Nr. 11 ietvertās atziņas

attiecībā uz kultūras vērtību ievērošanu izglītības procesā varot būt izmantojamas arī plašāk. Esot norādīts, ka pie mazākumtautības piederošam bērnam ir tiesības lietot savu valodu izglītības ieguves procesā. Šādas bērna tiesības prasot attiecīgu valsts rīcību, taču pamatā prasot to, lai bērns prastu rakstīt un lasīt savā dzimtajā valodā. Piemēram, Bērnu tiesību komiteja savos noslēguma secinājumos par Igaunijas otro līdz ceturto kārtējo ziņojumu par Bērnu tiesību konvencijas ieviešanu neesot norādījusi, ka prasība iegūt izglītību valsts valodā noteiktā proporcijā pārkāptu Bērnu tiesību konvencijas 28.–30. pantā garantētās tiesības.

9.6. Trešajā ziņojumā par Latviju Konsultatīvā komiteja esot paudusi bažas par plāniem palielināt latviešu valodas kā mācību valodas īpatsvaru visos izglītības līmeņos. Uzsverot sākotnējo izglītības posmu nozīmi bērna attīstībā, Konsultatīvā komiteja esot aicinājusi Latviju nodrošināt bilingvālu pieeju pirmsskolas izglītības līmenī. Tāpat 2021. gada 3. marta rezolūcijā Ministru komiteja esot aicinājusi Latviju paredzēt iespējas mācīties mazākumtautību valodās un vienlaikus nodrošināt pie mazākumtautībām piederošo bērnu vecāku uzklausīšanu lēmumu pieņemšanas procesā. Tomēr neviena organizācija neesot atsevišķi vērtējusi ierobežojumus, kas noteikti privātajām izglītības iestādēm. Visas atzīmējušas vienīgi to, ka prasība nodrošināt izglītību valsts valodā kādā noteiktā proporcijā ir jālīdzsvaro ar privāto izglītības iestāžu autonomiju.

Venēcijas komisija 2020. gada 18. jūnija viedoklī par Latvijas normatīvā regulējuma grozījumiem, kuru rezultātā palielināta latviešu valodas kā mācību valodas proporcija izglītībā, esot ne tikai uzsvērusi valsts rīcības brīvības dažādību dažādos izglītības posmos un ieteikusi brīvāku regulējumu zemākajos izglītības līmeņos, bet arī secinājusi, ka “obligāta izglītība valsts valodā privātajās izglītības iestādēs ir pretrunā [ar Minoritāšu konvencijas 13.pantu]. [...] Tās 2019. gada viedoklī par Ukrainu Venēcijas komisija apsveica Ukrainas pieņemtos grozījumus normatīvajā regulējumā, atbilstoši kuriem privātās izglītības iestādes var izvēlēties valodu, kādā nodrošināt izglītību, saglabājot pienākumu nodrošināt augsta līmeņa ukraiņu valodas prasmes. [...] Komisija neredz īpašus iemeslus atkāpties no šā secinājuma attiecībā uz situāciju Latvijā”.

Tādējādi varot secināt: Venēcijas komisija nav viennozīmīgi atzinusi, ka valstis nedrīkstētu noteikt konkrētu valsts valodā pasniedzama mācību satura proporciju, ja šī prasība kalpo mērķim integrēt mazākumtautības kopējā valsts sabiedrībā un mērķim nodrošināt kvalitatīvu izglītību. Taču valsts nedrīkstētu pilnībā liegt privātajām izglītības iestādēm sniegt izglītību mazākumtautības valodā.

Visbeidzot 2021. gada 30. martā ANO Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komiteja savos noslēguma secinājumos par Latvijas otro kārtējo ziņojumu par Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām ieviešanu Latvijā attiecībā uz šā pakta 15. panta īstenošanu esot paudusi bažas par 2018. gadā īstenotā izglītības ieguves valodas reformas posma ietekmi uz mazākumtautību valodu mācīšanu valsts un privātajās izglītības iestādēs pirmsskolas un pamata izglītības pakāpē. Komitejas galvenais aicinājums esot bijis nodrošināt to, lai šī pāreja nesamērīgi neietekmētu bērnu izglītības kvalitāti un lai mazākumtautību bērniem būtu iespēja mācīties savu valodu izglītības sistēmas ietvaros.

9.7. ANO cilvēktiesību līgumus uzraugošo komiteju prakse un citu konsultējošo un skaidrojošo mehānismu un komisiju izdarītie secinājumi esot uzskatāmi par autoritatīviem, taču nesaturot juridiski saistošus secinājumus. Valstij šos secinājumus vajagot vērtēt un, ja nepieciešams, ieviest vai arī, sniedzot atbilstošu pamatojumu, paskaidrot, kāpēc konkrētās rekomendācijas būtu ieviešamas tikai daļēji, ierobežoti vai vispār nebūtu ieviešamas. Valstij, pamatojot tās izstrādāto regulējumu, vajagot sniegt vērtējumu par attiecīgajā starptautiskajā līgumā garantētajām tiesībām pēc būtības, atsaucoties arī uz attiecīgo organizāciju secinājumiem.

Satversmes tiesas nolēmumu juridiski saistošā daba esot faktors, kura dēļ likumdevējam, izstrādājot normatīvo regulējumu tādā jomā, par kuru Satversmes tiesa jau sniegusi atziņas, principā ir pienākums sniegt skaidrojumu par to, kā ar jauno regulējumu šīs Satversmes tiesas atziņas tiks ieviestas praksē. Latvijas pārstāvis starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās secinot, ka apstrīdēto normu izstrādes procesā likumdevējs ir ņēmis vērā Satversmes tiesas līdzšinējo

judikatūru. Labas likumdošanas princips pats par sevi neaizliedzot likumdevējam atkāpties no Satversmes tiesas secinājumiem gadījumos, kad tas ir objektīvi nepieciešams un likumdevējs šādu atkāpi ir pietiekami pamatojis, paralēli visaptveroši izvērtējot arī regulējuma atbilstību cilvēktiesībām.

9.8. Pieteikuma iesniedzēju piedāvātā alternatīva – pienākums mazākumtautību izglītības iestādēs nodrošināt latviešu valodas apguvi un valsts eksāmenu kārtošānu valsts valodā atbilstoši tādiem pašiem nosacījumiem kā izglītības iestādē, kurā visa izglītības programma tiek īstenota valsts valodā – faktiski aicinot atgriezties pie modeļa, kas bija spēkā vēl pirms 2018. gadā īstenotā izglītības ieguves valodas reformas posma.

Jautājumos, kuri skar privātās mazākumtautību izglītības iestādes, valsts rīcības brīvība esot šaurāka. Valsts lēmumiem, ar kuriem tā nosaka valsts valodas lietojuma proporciju privātajās izglītības iestādēs, vajagot būt balstītiem uz būtiskākiem apsvērumiem, kas saistīti ar nepieciešamību nodrošināt izglītības kvalitāti un integrēt mazākumtautību bērnus sabiedrībā. Šādus apsvērumus vienmēr esot ieteicams pamatot ar empīriskiem un zinātniskiem slēdzieniem par konkrētā pasākuma ietekmi uz izglītības kvalitāti un mazākumtautību tiesībām. Būtiska nozīme esot arī jautājumam par valodas lietojuma absolūto aizliegumu kopsakarā ar Satversmes tiesas iepriekš paustajām atziņām.

Tiesas sēdē Latvijas pārstāvis starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās norādīja uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas secinājumu, ka Satversmes 114. pants mazākumtautībām paredzot augstāku aizsardzības līmeni nekā Konvencija. Vērtējot tiesību normu atbilstību Satversmes 112. pantam kopsakarā ar 114. pantu, vajagot ņemt vērā arī Minoritāšu konvencijas 13. pantu.

Valstij neesot jānosaka atšķirīgs valodas lietojuma apjoms atkarībā no izglītības pakāpes, tomēr vajagot ņemt vērā: jo zemāka izglītības pakāpe, jo svarīgākam jābūt attiecīgo noteikumu pamatojumam. Likumdevējam neesot liegts regulējuma izstrādē vērtēt visu sistēmu tās kopumā, anotācijā nenošķirot atsevišķus tās posmus un katru no tiem neizskaidrojot padziļināti.

Pat ja valsts nefinansētu privātās izglītības iestādes, to rīcības brīvība tik un tā nebūtu neierobežota.

Valstij esot rīcības brīvība slēgt divpusējus līgumus un tajos noteikt citas procedūras. Divpusējie līgumi varot ietekmēt samērīguma vērtējumu.

10. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes profesore klīniskajā psiholoģijā, vadošā pētniece izglītības psiholoģijā, Eiropas Komisijas Izglītības, jaunatnes, sporta un kultūras ģenerāldirektorāta neformālās ekspertu grupas atbalstošas mācību vides veidošanai riska grupām un labklājības veicināšanai skolās eksperte *Dr. psych. Baiba Martinsone* – norāda, ka bilingvālisma radītā pastāvīgā nepieciešamība kontrolēt divu valodu kodus varot veicināt augstāko vadības funkciju attīstību (piemēram, kognitīvo elastību, impulsu kontroli). Neesot pamata apgalvojumam, ka, neparedzot bērnam iespēju izmantot mazākumtautības valodu izglītības procesā, varētu tikt negatīvi ietekmēta valsts valodas apguve.

Dr. psych. Baiba Martinsone tiesas sēdē norādīja, ka jaunas valodas apgūšana pusaudzīm vienmēr esot saistīta ar papildu kognitīvu slodzi un to varot ietekmēt arī emocionālā pretestība, kā arī pašnovērtējuma veidošanās. Tomēr, jo vairāk tiek lietota valoda, jo tās kods kļūstot arvien stabilāks. Ja mazs bērns uzreiz sāk runāt bilingvālā vidē, viņš vienlaikus varot nostiprināt abu valodu kodus un tas viņam paverot vairāk iespēju.

Divus gadus veci bērni vēl neesot spējīgi sadarboties cits ar citu, tāpēc vienaudžu mijiedarbībā valoda neesot tik nozīmīga. Bērnam svarīga esot emocionālā drošība, un tās nodrošināšana esot pedagogu un vecāku pienākums.

Gadu ilgs pārejas periods esot pietiekams, lai bērni spētu pielāgoties pārmaiņām.

11. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes asociētā profesore, vadošā pētniece *Dr. paed. Ieva Margeviča-Grinberga* – norāda, ka izglītība ir pats efektīvākais mazākumtautību izglītojamo integrācijas veids.

Interesu izglītība sekmējot izglītojamo pašapziņu, laika plānošanas prasmes, līderības, pozitīvas uzvedības attīstību, kā arī veicinot akadēmiskos sasniegumus. Interesu izglītību varot uzskatīt par nozīmīgu visaptverošas

izglītības daļu, jo tiekot piedāvāti dažādi veidi, kā stiprināt skolā mācīto un nodrošināt tā lietojumu reālās dzīves situācijās.

Pētījumu rezultāti apliecinot, ka interešu izglītība var nodrošināt valodas apguvi, kā arī kultūras un identitātes saglabāšanu. Izglītojamo sociālā mijiedarbība ar vienaudžiem mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmu ietvaros esot tikpat svarīga kā pašas valodas apguve. Interešu izglītības pedagogi strādājot ar mazākām grupām un līdz ar to varot labāk apzināt katra skolēna intereses, vajadzības un gatavību mācībām. Vairums Eiropas Savienības valstu piedāvājot iespēju dzimto valodu un kultūru apgūt un saglabāt ārpusstundu nodarbībās.

Mazākumtautību valodu apguvi vajagot veicināt jau agrīnā vecumā un arī vēlāk neatkarīgi no konkrētās pirmās vai otrās valodas apguves. Esot nepieciešams veidot piemērotu valodas vidi, kurā nepārtraukti tiek stimulēta valodu apguve, kas savukārt dod iespēju attīstīt komunikatīvo kompetenci. Šajā procesā nozīmīga vieta esot bērna ģimenei un sociālajai videi. Kvalitatīva mazākumtautību valodu apguve, sociālā integrācija un piederības izjūta esot iespējama tad, ja tiek izmantotas visas iespējas, ko sniedz gan formālā izglītība, gan interešu izglītība, gan kopiena, gan ikdienas mācību process.

Pētījumu rezultāti apliecinot, ka dzimtās valodas zināšanas uzlabo akadēmiskos rezultātus, veicina dziļāku jēdzienu izpratni, kā arī skaidrāku mācību satura izpratni, efektīvas komunikācijas un kritiskās domāšanas prasmes. Izglītojamiem, kuri apgūst savu dzimto valodu, esot spēcīgāka savas identitātes un kultūras piederības izjūta. Daudzu valstu pieredzes analīze ļaujot secināt, ka mazākumtautību bērniem jābūt pieejamām dzimtās valodas apguves un uzturēšanas iespējām.

Tāda pieeja, ka bērnam pirmsskolas pakāpē vai sākumskolā būtu aizliegts lietot dzimto valodu, pedagoģiski neesot pareiza, jo noliedzot vai aizskarot bērna identitāti. Formālās izglītības procesā vajagot respektēt ikviena izglītojamā dzimto valodu un iekļaut ar skolēnu kultūras identitāti un pieredzi saistītu saturu. Tas mazākumtautību izglītojamiem varot palīdzēt apzināties savu un savas kopienas piederību skolai un sabiedrībai kopumā, nodrošināt viņu iesaistīšanos

sabiedriskajā dzīvē un panākumus.

Apkopojot pētījumos izkristalizējušās atziņas, varot secināt, ka uz dzimto valodu balstīta citas valodas apguve ir daudz efektīvāka un ilgtspējīgāka, nekā tā būtu valodu izolētības apstākļos.

Tomēr pētījumi atklājot arī to, ka mazākumtautību izglītojamie mācībvalodu apgūst labāk tad, ja tajā konsekventi runā ik dienu skolas vidē. Lai arī dzimtās valodas saglabāšanai ir daudz priekšrocību, tomēr tādos aspektos kā iekļaušanās sabiedrībā, izglītība un darbs izšķiroša nozīme esot un būšot valsts valodas prasmei.

Tikai vienas valodas izmantošana mācību procesā izglītojamo psihoemocionālo un fizisko attīstību varot ietekmēt dažādi atkarībā no vairākiem faktoriem, tostarp bērna vecuma, mācību valodas prasmes, vecāku attieksmes pret valsts valodu, izglītības iestādes un vecāku sadarbības, dzimtajā valodā sniegta atbalsta pieejamības un mācību vides. Izšķirošais izglītojamā attīstību veicinošais faktors esot nevis mācību procesā lietojamā valoda, bet gan attieksme. Izglītojamie mācoties veiksmīgāk tad, ja viņiem ir drošas, pozitīvas attiecības ar pieaugušajiem, kuri zina, kā atbalstīt viņu attīstību un mācīšanos.

Dr. paed. Ieva Margeviča-Grinberga tiesas sēdē norādīja, ka valsts valodā notiekošajās mācību stundās uzmanība tiekot pievērsta arī, piemēram, izglītojamo pārstāvēto mazākumtautību svētkiem. Tas, vai interešu izglītības programmas apgūšanai pietiek ar trim stundām nedēļā, esot atkarīgs no bērna motivācijas, sarunvalodas ģimenē un ārpus tās. Ja valstij būtu pieejams pietiekams finansējums, tad būtu atbalstāms arī lielāks interešu izglītības apguvei paredzamo stundu skaits.

12. Pieaicinātā persona – Liepājas Universitātes profesore, Kurzemes Humanitārā institūta vadošā pētniece *Dr. habil. philol. Dace Markus* – uzsver, ka mācības valsts valodā neesot pašmērķis, bet gan līdzeklis šīs valodas apguvei dzimtās valodas zināšanām tuvā līmenī.

Pētnieku grupa jau kopš 2018. gada esot sekojusi gan latviešu valodas kā dzimtās valodas prasmes attīstībai, gan mazākumtautību bērnu latviešu valodas

prasmes attīstībai pirmsskolas vecumā, veicot anonīmu testēšanu un intervijas gan valsts, gan privātajās, gan arī starptautiskajās pirmsskolas izglītības iestādēs dažādos Latvijas reģionos. Esot secināts, ka latviešu valodas prasme ir atkarīga nevis no bērna tautības, bet gan no tās lietojuma pirmsskolas izglītības iestādē. Īpaši tas attiecoties uz ģimenēm, kurās latviešu valoda netiek lietota. Pētījumā iesaistītajiem pirmsskolas vecuma mazākumtautību bērniem, kuri apmeklēja bilingvālās grupas ar faktiski dominējošu krievu valodu, latviešu valodas lietošanas pieredze bijusi nepietiekama. Savukārt latviešu valodas grupās iesaistīto mazākumtautību bērnu latviešu valodas prasme esot novērtēta kā pietiekama mācību turpināšanai pamatzglītības pakāpē. Šis konstatējums pamatojot nepieciešamību no 2023. gada 1. septembra pirmsskolas izglītības pakāpē pilnībā pāriet uz latviešu valodu.

Lai iegūtu datus par latviešu valodas apguves rezultātiem un apzinātu viedokļus par mazākumtautību bērnu gatavību sākt mācības 1. klasē latviešu valodā, 2023. gada maijā pirmsskolas skolotāji esot aicināti piedalīties ekspresaptauļā. Vidzemē un Zemgalē mazākumtautību bērnu grupas jau bijušas zināmā mērā sagatavotas pārejai. Aptaujai pārējos reģionos un Rīgā atsaukušies 32 mazākumtautību grupu skolotāji. Izrādījies, ka tikai septiņās grupās bērni bijuši sagatavoti mācībām 1. klasē latviešu valodā, 20 grupu skolotāji informējuši, ka mazākumtautību bērni saskaršoties ar grūtībām, jo esot tikai daļēji gatavi mācībām latviešu valodā, bet piecu grupu skolotāji norādījuši, ka mazākumtautību bērni vispār neesot sagatavoti mācībām latviešu valodā. Zīmīgi, ka skolas mācībām latviešu valodā nesagatavoto grupu bērni sadzīvē lietojuši tikai krievu valodu. Tātad šie mazākumtautību bērni neesot mudināti un radināti ikdienā lietot latviešu valodu.

Izglītības sistēmas ietvaros arī privātajās pirmsskolas izglītības iestādēs vajagot būt nodrošinātam tādām valsts valodas prasmes līmenim, lai bērni varētu sekmīgi turpināt mācības 1. klasē un integrēties Latvijas sabiedrībā. To esot iespējams panākt tikai ar visas izglītības iestādes pāreju uz latviešu valodu. Pirmsskolā šīs pārejas īstenošanu sekmējot arī Izglītības un zinātnes ministrijas piešķirtais papildu finansējums pedagogu palīgiem.

Dr. habil. philol. Dace Markus tiesas sēdē norādīja, ka veiktais pētījums aptvēris arī privātās izglītības iestādes. Bilingvālais mācību modelis praksē neesot nodrošinājis pietiekamu valsts valodas prasmi, jo ikdienā nereti dominējusi mazākumtautības valoda. Gan valsts, gan privātajās izglītības iestādēs iepriekš tikuši konstatēti gan ļoti labi, gan arī ļoti slikti valsts valodas apguves rezultāti.

Valodas apguvē liela nozīme esot ģimenes atbalstam un pedagogu meistarībai.

Lai izvērtētu izglītības ieguves valodas reformas ietekmi, valstij vajadzētu vismaz reizi gadā veikt gan bērnu zināšanu, gan arī pedagogu darba kvalitātes monitoringu.

13. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Psiholoģijas, pedagogijas un mākslas fakultātes Pirmsskolas un sākumizglītības nodaļas vadītāja asociētā profesore *Dr. paed. Ineta Helmane* – norāda, ka iepriekš īstenotā pieeja mazākumtautību izglītības programmās neesot nodrošinājusi pietiekamu latviešu valodas prasmi pirmsskolas un pamatzglītības posmā.

Topošo pirmsskolas izglītības skolotāju studiju programma un mācību metodika esot piemērota mazākumtautību izglītojamo izglītības ieguvei valsts valodā.

Pārejā no mazākumtautību izglītības programmas uz interešu izglītības programmu esot jāņem vērā tādi aspekti kā kultūras identitātes saglabāšana, valodas zināšanas, pedagoģiskā pieeja, izglītības saturs un sociālā integrācija. Pirmsskolas un pamatskolas vecumā bērni parasti esot ļoti ieinteresēti pasaules izpētē, spēlēs un jaunu zināšanu apgūšanā, tāpēc interešu izglītības programmas varot būt ļoti efektīvas. Kognitīvā attīstība šajā vecumā esot saistīta ar spēju uzmanīgi un koncentrēti piedalīties aktivitātēs, labi iegaumēt jaunas zināšanas, veidot jaunas idejas un domāt radoši.

Pirmsskolas vecumā interešu izglītības programmas apgūšanai varētu būt piemērota viena stunda līdz trīs stundas nedēļā, bet pamatskolas vecumā – trīs līdz piecas stundas nedēļā. Tomēr vajagot parūpēties arī par to, lai bērniem

paliktu pietiekami daudz laika rotaļām, mājasdarbiem un citām aktivitātēm. Svarīgs ieguldījums bērna audzināšanā un izglītošanā, tostarp etniskās identitātes un valodas attīstībā, esot jāsniedz ne tikai izglītības iestādei, bet arī bērna vecākiem.

Dr. paed. Ineta Helmane tiesas sēdē norādīja, ka interešu izglītība paverot daudz lielākas iespējas radīt bērniem aizraujošas nodarbības, kā arī izcelt nepieciešamo saturu. Pedagogiem tiek piedāvāti kursi par jautājumiem, kas saistīti ar mazākumtautību bērnu identitāti, tostarp studiju kurss, kurā akcentētas nāciju tradīcijas un tendences multikulturālā sabiedrībā.

14. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūta vadošais pētnieks, Konsultatīvās padomes mazākumtautību izglītības jautājumos loceklis *Dr. soc.* Vladislavs Volkovs – norāda, ka mazākumtautības sniedz nozīmīgu ieguldījumu Latvijas pilsoniskās sabiedrības daudzveidības un stabilitātes nodrošināšanā. Tomēr neatrisināti palikuši jautājumi, kas saistīti galvenokārt ar mazākumtautību kolektīvās kultūras un lingvistiskās identitātes vērtību integrāciju Latvijas kultūrtelpā. Viens no šādas integrācijas kanāliem varot būt mazākumtautību pārstāvju dibinātās privātās izglītības iestādes. Privātās izglītības prakse, kas īstenojama etnisko minoritāšu valodās, atbilstot Eiropas tradīcijām.

Pāreja uz izglītību tikai latviešu valodā neesot pienācīgi pamatota, un tās nepieciešamība tiek argumentēta tikai ar to, ka mazākumtautību skolās neesot iespējams nodrošināt pilnvērtīgu latviešu valodas apguvi. Tomēr patiesā problēma, iespējams, esot saistīta ar nepietiekamo administrācijas, dažu izglītības iestāžu pedagogu un to Izglītības un zinātnes ministrijas darbinieku darbu, kuriem bija jāuzrauga kvalitatīva mācību priekšmetu pasniegšana latviešu valodā.

Par iemeslu nolaidīgai attieksmei pret mazākumtautību privāto izglītību esot arī tas, ka trūkstot ciešas saiknes starp iestādēm, kuras pieņem lēmumus par privātās izglītības pilnīgu pāreju uz latviešu valodu, un multietnisko pilsonisko sabiedrību. Izglītības un zinātnes ministrijas mājaslapa apliecinot, ka interese par

etnisko minoritāšu interesēm ir visai zema. Neesot neviena pētījuma, kas atspoguļotu Latvijas sabiedrības vēlmi pēc privātās izglītības īstenošanas tikai latviešu valodā. Turklāt mājaslapā publicētais 2010. gada pētījums esot balstīts tieši uz bilingvālās izglītības vērtībām mazākumtautību skolās. Proti, pētījumā “Centralizēto eksāmenu pēdējo trīs gadu rezultātu analīze un sagatavotība pārejai uz vienotu latviešu valodas eksāmenu 2010. g.” esot atzīmēti mazākumtautību skolās sasniegtie augstie izglītības kvalitātes rādītāji. Neesot vērtētas sociālās un politiskās sekas, kas izriet no pārejas uz izglītību tikai valsts valodā privātajās izglītības iestādēs. Droši varot apgalvot, ka iniciatīva arī privātajās izglītības iestādēs nodrošināt izglītību tikai latviešu valodā nekādi nav izrietējusi no komunikācijas ar Latvijas daudzveidīgo pilsonisko sabiedrību.

Dr. soc. Vladislavs Volkovs tiesas sēdē norādīja, ka valsts valoda neesot vienīgais demokrātiskas saliedētības panākšanas līdzeklis. Izglītības un zinātnes ministrija 30 gadu laikā neesot spējusi bilingvālās izglītības modeļa ietvaros nodrošināt kvalitatīvu latviešu valodas apguvi. Ar trim interešu izglītības programmai atvēlētajām stundām esot par maz mazākumtautības valodas, identitātes un kultūras saglabāšanai. Būtu nepieciešams stiprināt un pilnveidot bilingvālās izglītības modeli.

15. Pieaicinātā persona – *Dr. h. c., Assessor. jur., Dipl.-Pol. Egils Levits* – tiesas sēdē norādīja, ka Minoritāšu konvencija aizsargājot tieši minoritātes, nevis jebkuru cilvēku, kas dzīvo Latvijā. Līdz ar to svarīgs esot jautājums par Pieteikuma iesniedzēju piederību pie nacionālajām minoritātēm.

Apstrīdētās normas esot daļa no ilgstoši īstenotas izglītības ieguves valodas reformas, kas vērsta uz demokrātiskas saliedētas sabiedrības veidošanu. Valsts valoda esot daļa no Satversmes negrozāmā kodola, no kura atkāpties neesot tiesīgs arī likumdevējs. Valsts valoda esot priekšnosacījums tam, lai visi Latvijas tautai piederīgie varētu piedalīties kopējās nākotnes veidošanā jeb demokrātiskajā diskursā, un attiecīgi arī galvenais saliedētas sabiedrības veidošanas elements.

Mazākumtautību izglītojamie jau no agrīna vecuma krievu valodu apgūstot ģimenē. Vēlāk krievu valoda daļēji tiek apgūta arī skolā. Krieviskā informācijas telpa esot pilnīgi pašpietiekama. Tādējādi krieviskā identitāte tiek nodota no vienas paaudzes nākamajai. Esot konstatējama nelīdzsvarotība ar latviešu valodas apgūšanas iespējām, kas ar šo reformu tiek mazināta.

Minoritāšu konvencijas 13. pants nedrīkstot novest pie izolācijas, jo valsts uzdevums esot veicināt demokrātisko saliedētību. Līdz šim valsts neesot pienācīgi pildījusi šo pienākumu.

Satversmes 114. pantā ietvertā cieņa pret mazākumtautībām nenozīmējot mazākumtautību tiesības uz savu, segregētu izglītības iestāžu sistēmu. Satversmes tiesa spriedumā lietā Nr. 2018-22-01, iespējams, esot noteikusi augstāku standartu par to, kas noteikts Minoritāšu konvencijas 14. pantā. Valsts esot tiesīga arī šo standartu koriģēt. Tāpat valsts esot tiesīga slēgt līgumu ar jebkuru no pasaules valstīm saskaņā ar savu politisko izšķiršanos.

16. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes profesore, attīstības psiholoģijas speciāliste Dr. psych. Anika Miltuze – norāda, ka atbilstoši neirozinātņu pētījumiem pirmsskolas vecumā izglītojamiem smadzenes esot ļoti plastiskas. Veiksmīgai smadzeņu attīstībai esot nepieciešama daudzveidīga vide, kas nodrošina daudzveidīgu simulāciju. Savienojot pirmsskolas izglītības obligāto saturu ar interešu izglītību, tiek bagātināta izglītojamā apkārtējā vide. Daudzveidīgā pieredze, ko izglītojamais var iegūt līdz ar interešu izglītību, esot būtiska ne tikai pirmsskolas vecumā, bet jebkurā vecumā.

Interešu izglītības programma pirmsskolas vecumā esot savienojuma ar vispārējās izglītības programmu. Interešu izglītības apgūšana dažādos pirmsskolas vecuma posmos neradot negatīvu ietekmi uz izglītojamo. Tomēr interešu izglītībā vajagot būt nodrošinātai emocionāli labvēlīgai un drošai videi, lai izglītojamais justos labi. Tāpat esot svarīgi respektēt arī izglītojamā bioloģiski noteiktās individuālās īpatnības: aktīvākiem bērniem būtu piemērota tāda interešu izglītība, ka viņi var fiziski darboties, savukārt lēnīgākiem bērniem būtu nepieciešamas arī mierīgākas aktivitātes.

Smadzeņu struktūras, kas ir atbildīgas par valodas apguvi, cilvēkam attīstoties vēl pirms pusotra gada vecuma sasniegšanas. Bērnā jau zīdaiņa vecumā esot svarīgi dzirdēt valodu. Arī pēc iestāšanās pirmsskolas izglītības iestādē bērna dzimtās valodas attīstība turpinoties mājās, komunikācijā ar ģimeni. Vēlākā vecumā pastāvot iespēja dzimto valodu mācīties akadēmiskiursos.

Bilingvālie bērni, kas aug dažādās valodas vidēs un veido dažādus valodas kodus, esot ieguvēji. Pētījumi pierādot – jo agrāk izglītojamie dažādajās vidēs sāk apgūt vairākas valodas, jo mazākus resursus prasa katras konkrētās valodas apguve. Pētījumos secināts, ka arī bērniem ar attīstības traucējumiem, piemēram, uzmanības deficīta ar hiperaktivitātes traucējumiem gadījumā, vairāku valodu apguve palīdzot mazināt grūtības ar uzmanības koncentrēšanu. Bilingvālisms attīstot vadības funkcijas, kas esot saistītas ar uzmanības noturību.

Ļoti svarīgi esot tas, lai izglītojamais justos droši. Šo drošības sajūtu esot iespējams radīt arī neverbālā veidā, piemēram, paņemot bērnu klēpī, samīļojot un mierinot. Ne vienmēr tam esot jānotiek, izmantojot valodu.

Valodas attīstību veicinot darbošanās konkrētajā valodā. Pētījumi rādot, ka bērni valodas apgūst ātrāk tad, ja tās netiek savstarpēji jauktas. Esot svarīgi, lai konkrēts cilvēks bērnam asociētos ar konkrētu valodu. Tad bērniem esot vieglāk pārslēgties uz komunikāciju konkrētajā valodā. Interesu izglītības nodarbībās izglītojamam, nomainot vidi un pedagogu, esot vienkāršāk pārslēgties no vienas valodas uz otru.

Normatīvas attīstības gadījumā pirmsskolas vecuma bērniem neesot no svara tas, kādā valodā viņiem tiek sniegts individuāls atbalsts. Tomēr, ja pirmsskolas izglītības iestādē izglītības process tiek īstenots valsts valodā, tad arī atbalsts izglītojamiem esot jāsniedz valsts valodā. Agrīnajā vecuma posmā no pusotra gada līdz trim gadiem bērna komunikācija ar pedagogu jebkurā gadījumā notiekot, izmantojot ne tik daudz valodu, bet vairāk gan žestus, zīmējumus un citas metodes. Akadēmiska valodas mācīšanās šajā vecumā neesot iespējama. Bērns apgūstot valodu, atrodoties šīs valodas vidē. Līdz ar to dzimto valodu

izglītojamie var apgūt arī praktiskās interešu izglītības nodarbībās, kurās fonā iespējams dzirdēt sarunas dzimtajā valodā.

Nākotnē risku varētu radīt tas, ka dzimtā valoda netiek akadēmiski izkopta.

17. Pieaicinātā persona – Latvijas Izglītības un zinātnes darbinieku arodbiedrība (LIZDA) – laika periodā no 2024. gada 1. marta līdz 7. martam esot noskaidrojusi pedagogu viedokli par apstrīdētajām normām. Anketu aizpildījuši 346 pašvaldību dibināto izglītības iestāžu pedagogi.

Respondenti norādījuši, ka mācību materiāli ir pieejami gan drukātā, gan elektroniskā formā. Tomēr tie esot izkaisīti pa dažādām vietnēm, neesot sistematizēti atbilstoši mācību programmai un tāpēc diezgan ilgu laiku nākoties tērēt šo materiālu meklēšanai. Šie materiāli neesot piemēroti konkrētai mācību stundai. Tāpat neesot pieejams dažādiem mācību priekšmetiem būtisko jēdzienu skaidrojums. Atsevišķiem tematiem mācību materiāli vispār neesot pieejami, tāpēc pedagogi tos veidojot paši vai iegādājoties no kolēģiem. Taču tiekot slavētas Aģentūras izstrādātās spēles, īpaši pirmsskolas izglītības posmam. Citi mācību materiāli tiekot iegūti tālākizglītībasursos, pieredzes apmaiņas semināros un vebināros.

Metodiskā palīdzība un metodisko materiālu nodrošinājums esot ļoti vājš. Atsevišķiem tematiem Aģentūra esot izstrādājusi metodiskos materiālus, bet Valsts izglītības satura centra mājaslapā esot pieejams tikai viens mācību un metodiskais līdzeklis pārejai uz mācībām valsts valodā 1.–3. klasei matemātikā un dabaszinībās. Logopēdi sūdzoties par to, ka trūkst metodisko materiālu darbam ar mazākumtautību bērniem, kuriem ir skaņu izrunas traucējumi, bet korekciju nepieciešams veikt latviešu valodā.

Pedagogi norādot, ka mācību stundu laikā neesot iespējams sniegt pienācīgu individuālo atbalstu, jo izglītojamiem valsts valodas zināšanu līmenis esot ļoti atšķirīgs. Neesot iespējams mācību procesu īstenot pilnvērtīgi, runājot ar gados jaunākiem bērniem tikai valsts valodā. Esot arī tādi bērni, kuri vispār nesaprot latviešu valodu, un līdz ar to esot apgrūtināta pedagoga pienākumu

pildīšana. Pedagogu trūkums apgrūtinot iespēju pirmsskolas pakāpē izglītojamiem nodrošināt pienācīgu atbalstu.

No valsts budžeta papildus tiekot piešķirts finansējums to pedagogu darba samaksai, kuri īsteno izglītības programmas tajā mācību gadā, kurā notiek pāreja uz izglītības satura pasniegšanu valsts valodā izglītojamiem, kas iepriekšējā mācību gadā apguvuši mazākumtautību izglītības programmu. Vienlaikus no valsts budžeta tiekot aprēķināts papildu finansējums mācību līdzekļu iegādei.

LIZDA tiesas sēdē norādīja, ka pāreja uz izglītību valsts valodā esot nepieciešama. Tomēr, pieņemot apstrīdētās normas, neesot vērtēta realitāte, proti, tas, ka bērni ikdienā savā ģimenē un sev tuvāko cilvēku lokā runā krievu valodā. Tāpēc tieši pedagogs esot tas, kuram nākas strauji panākt šo pāreju uz izglītību valsts valodā. Ilgāks pārejas periods būtu ļāvis pedagogiem sagatavoties labāk.

Pedagogiem esot bijuši pieejami kursi par to, kā strādāt ar bērniem, kuru dzimtā valoda nav valsts valoda. Tomēr joprojām neesot pieejami pietiekami kvalitatīvi metodiskie līdzekļi ar skaidrojumiem par to, kā attiecīgais mācību līdzeklis izmantojams, lai palīdzētu bērnam labāk apgūt latviešu valodu.

Iepriekš pedagogiem pašiem esot bijušas lielas problēmas ar valsts valodas prasmi. Praksē bijušas arī tādas situācijas, ka bērna vecāki mērķtiecīgi atsakās sadarboties ar pedagogiem. Šāda vecāku attieksme neveicinot izglītojamo iespējas apgūt valsts valodu. Daļa pedagogu norādot, ka tad, ja sadarbība ar vecākiem ir laba un pieejams arī atbalsta personāls, valsts valodas apguve nesagādā izglītojamiem īpašas grūtības.

Fakultatīvās nodarbības esot formālās izglītības sastāvdaļa. Tās esot iespējams organizēt vai nu pirms mācību nodarbību sākuma, vai pēc mācību stundām.

Privāto izglītības iestāžu uzturēšanas izmaksas saistībā ar to ekskluzivitāti esot krietni vien lielākas nekā valsts un pašvaldību izglītības iestāžu uzturēšanas izmaksas, un attiecīgi valsts finansējuma proporcija esot krietni vien mazāka.

18. Pieaicinātā persona – Latvijas Pašvaldību savienība – sniegusi informāciju, ka lēmumi par interešu izglītības īstenošanu pašvaldībās tiek pieņemti atbilstoši Ministru kabineta 2001. gada 28. augusta noteikumu Nr. 382 “Interesu izglītības programmu finansēšanas kārtība” 10. punktam. Arī minimālais programmas īstenošanai nepieciešamais izglītojamo skaits esot jānosaka pašvaldībai, ņemot vērā pieprasījumu. Savukārt programmu saturs esot jāveido pasniedzējiem, ievērojot mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmas paraugu un tās īstenošanas vadlīnijas.

Latvijas Pašvaldību savienības aptaujā par interešu izglītības organizēšanu esot iesaistījušās 36 pašvaldības, no kurām 19 norādījušas, ka nodrošina mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmu realizēšanu vispārējās izglītības iestādēs. Šajās pašvaldībās pirmsskolas izglītības pakāpē izglītību iegūstot 3712 krievu mazākumtautības izglītojamie, 15 ukraiņu mazākumtautības izglītojamie un 70 citi mazākumtautību izglītojamie, bet pamatzglītības pakāpē – 7438 krievu mazākumtautības izglītojamie, 284 poļu mazākumtautības izglītojamie, 81 ukraiņu mazākumtautības izglītojamais, kā arī 547 citi mazākumtautību izglītojamie.

Trīs pašvaldības (Bauskas novads, Gulbenes novads, Ropažu novads) esot norādījušas, ka saņēmušas no privātajām izglītības iestādēm pieprasījumu par mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmas realizēšanu. Dažas pašvaldības norādījušas, ka novadā mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmas realizēšanas jautājumi neesot aktuāli vai ka attiecīgajā pašvaldībā neesot šāda pieprasījuma.

Latvijas Pašvaldību savienība tiesas sēdē norādīja, ka Rīgas valstspilsētas pašvaldībā esot izveidots metodiskais centrs, kas sniedzot atbalstu ne tikai pamatskolas, bet arī pirmsskolas izglītības posmā. Pašvaldībās tiek organizēts atbalsts pirmsskolas izglītības iestādēm un pedagogiem.

Pašvaldības nenosakot kārtību, kādā izglītības iestādēm jāorganizē mazākumtautību interešu izglītības programma. Šī kārtība esot atkarīga no mācību programmas, stundu saraksta, vienošanās ar pedagogiem un vecākiem.

Pašvaldībām neesot pienākuma sekot līdzī privāto izglītības iestāžu programmu īstenošanai. Interesi par mazākumtautību interešu izglītības programmas īstenošanu vajagot izrādīt pašām privātajām izglītības iestādēm.

Dažas izglītības iestādes iepriekš noteiktās izglītības ieguves valodas reformas ietvaros esot izvēlējušās valsts valodā nodrošināt vēl lielāku daļu mācību satura par noteikto.

19. Pieaicinātā persona – Habad Ebreju privātā vidusskola – norāda, ka valsts valodas kvalitatīvu apguvi mazākumtautību izglītības programmā visos izglītības posmos apliecinot izglītojamo ieņemtās godalgotās vietas olimpiādēs, tostarp latviešu valodas olimpiādēs. Izglītības iestādi apmeklējot bērni ne tikai no Latvijas, bet arī no ASV un Izraēlas.

Ebreju cikla priekšmeti (izņemot ivritu) skolā tiek pasniegti fakultatīvu un interešu izglītības programmu ietvaros. Tomēr dibinātāji izstrādājo autorprogrammu šā cikla priekšmetu pasniegšanai ivritā, lai vēlāk kaut daļu no tiem varētu iekļaut pamatprogrammā kā atsevišķu priekšmetu vai ietvert priekšmetā “Sociālās zinības”.

Habad Ebreju privātās vidusskolas mērķis esot piedāvāt vispārējo izglītību un veicināt cieņu pret vēsturiskās Latvijas mazākumtautības – ebreju – dzīvesveidu, tradīcijām, kultūru un reliģiju. Šā mērķa īstenošana neesot iedomājama bez ivrita izmantošanas mācību procesā. Pamatojoties uz Latvijas Republikas valdības un Izraēlas Valsts valdības nolīgumu par sadarbību izglītības, kultūras un zinātnes jomā, skolā pastāvīgi strādājo skolotāji un studenti no Izraēlas.

Tiesības privātajām skolām pašām izvēlēties mācību valodu, tostarp mazākumtautības valodu, esot īstenojamas atbilstoši Satversmes 91. pantam, nešķirojot privātās mazākumtautību izglītības iestādes pēc piederības pie Eiropas Savienības valodām vai pēc citiem kritērijiem. Šīs tiesības neesot pretrunā ar prasību, ka privāto izglītības iestāžu izglītojamiem pilnībā jāapgūst valsts valoda, kuras prasme tiek pārbaudīta eksāmenos, kas tiek kārtoti pēc tādiem pašiem noteikumiem kā valsts un pašvaldību izglītības iestādēs. Aizliegums

privātajām izglītības iestādēm mācību procesu nodrošināt mazākumtautības valodā attiecoties ne vien uz krievu valodu, bet uz visām valodām, kuras nav Eiropas Savienības dalībvalstu valodas un – daļēji – uz tām, kurām nav noslēgti starptautiskie līgumi.

Balstoties uz Venēcijas komisijas un Konsultatīvās komitejas secinājumiem, varot piekrist tam, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 114. pantam, ciktāl tās attiecas uz privātajām vispārējās izglītības iestādēm, kuru dibinātāji ir pie mazākumtautībām piederošas personas.

20. Pieaicinātā persona – biedrība “Privātskola LATREIA” – uzsver, ka tās absolventi veiksmīgi turpinot mācības Latvijas augstskolās. Tāad bilingvālās izglītības sistēma esot spējusi sniegt izglītojamiem nepieciešamās valsts valodas zināšanas.

Plānojot pāreju uz izglītību valsts valodā, izglītības iestādē esot izraudzīti pedagogi un sākumskolas pedagogu palīgi, meklēta atbilstoša mācību metodika un pilnvērtīgam izglītības procesam nepieciešamie mācību materiāli. Tomēr nepietiekot pedagogu, kuri varētu mācību procesu latviešu valodā īstenot pilnvērtīgi. Mācību materiāli 1., 4. un 7. klasei esot pasūtīti laikus, taču latviešu valodas mācību grāmatas 7. klasēm neesot bijušas pieejamas līdz pat novembrim. Līdz ar to pedagogiem nācies pašiem saviem spēkiem veidot darba materiālus.

2023./2024. mācību gadā skolas gaitas pirmajā klasē uzsākuši 39 izglītojamie, no tiem 25 bijuši mazākumtautību pirmsskolas beidzēji bez valsts valodas pamatzināšanām. Līdz ar to pirmajā semestrī radušās problēmas saistībā ar mācību vielas apguvi, papildu stresu un milzīgo slodzi.

Pieaugot to bērnu skaits, kuriem ir mācīšanās traucējumi, garīgās attīstības traucējumi un citi veselības traucējumi. Daudziem no šiem bērniem esot ļoti grūti apgūt jaunu valodu vai apstrādāt citā, nevis dzimtajā valodā sniegto informāciju. Tādi mācīšanās traucējumi kā disleksija vai disgrāfija varot rasties arī paaugstināta stresa dēļ, piemēram, tad, ja bērnam, skolas gaitas uzsākot, tiek izvirzītas pārlietu augstas prasības vai uzlikta nepiemērota mācīšanās slodze.

Arī 4. un 7. klašu izglītojamie mācību materiālu trūkuma un pārslodzes dēļ nespējot pilnvērtīgi apgūt mācību vielu. Veidojot valsts valodas vidi, tiekot zaudētas izglītojamo iespējas pienācīgi apgūt dzimto valodu. Nepietiekama valsts līdzfinansējuma dēļ fakultatīvās nodarbības tiekot nodrošinātas par vecāku līdzekļiem.

Privātā izglītības iestāde "LATREIA" tiesas sēdē norādīja, ka valsts piedāvāto materiālu esot daudz, bet ne visi no tiem esot piemēroti kvalitatīvam darbam dažādās klašu grupās. Izglītības iestāde izveidojusi pati savu mācību metodoloģiju, jo valsts piedāvātā metodoloģija neatbilstot tās redzējumam. Privātajā izglītības iestādē bērni varot saņemt individuālu pieeju un uzturēties drošā, mājīgā vidē. Lai veicinātu valsts valodas apguvi, tiekot organizētas pēcstundu nodarbības. Katrā klasē esot pedagoga palīgs, kas atbalstot bērnus, kuriem šai ziņā ir grūtības.

Nemot vērā izglītības nozares attīstību, izglītības iestāde neesot paļāvusies uz to, ka iepriekšējā izglītības ieguves valodas reforma būtu uzskatāma par pēdējo.

Izglītības iestāde 1. klasei esot izveidojusi četras mazākumtautību valodas un kultūras interešu izglītības programmas nodarbības, bet 4. un 7. klasei – trīs interešu izglītības programmas nodarbības nedēļā. Šāds stundu sadalījums esot saistīts ar izglītojamo noslodzi. Interesu izglītības programmu finansējot pati izglītības iestāde, jo no pašvaldības neesot saņēmusi informāciju par iespēju saņemt finansējumu. Tā kā visu izglītojamo vecāki paiduši piekrišanu valsts valodas apguvei, izglītības iestāde šīs nodarbības iekļāvusi mācību stundu sarakstā. Izglītības iestāde ārpus nodarbībām veicinot tradīciju un kultūras apguvi, piemēram, atzīmējot mazākumtautībai raksturīgos svētkus.

Privātā izglītības iestāde uzņemot arī tādus mazākumtautību izglītojamus, kas nesen ieradušies Latvijā. Tādā gadījumā esot tikai loģiski tas, ka eksāmens tiek nokārtots minimālajā līmenī. Turklāt 9. klašu izglītojamie līdz 2022. gadam esot mācījušies mazākumtautību izglītības programmā, nezinot, ka būs vienots eksāmens.

Izglītības ieguves valodas reforma neesot negatīvi ietekmējusi izglītojamo skaitu konkrētajā privātajā izglītības iestādē. Tas esot pat pieaudzis, un pieprasījums esot lielāks nekā izglītības iestādes iespējas to apmierināt. Izglītības iestāde neesot izjutusi, ka tās pastāvēšana tiktu apdraudēta.

No bērnu viedokļa būtu bijis ieteicams saglabāt bilingvālās izglītības procesu, jo tas pusaudžos neizraisot pretestību. Pāreju uz izglītību tikai valsts valodā būtu nepieciešams organizēt pakāpeniskāk.

21. Pieaicinātā persona – pirmsskolas izglītības iestāde Jūrmalas privātais bērnudārzs “GALAKTIKA” – uzsver, ka privātajās pirmsskolas iestādēs vecāku izvēlei attiecībā uz valodas lietojumu vajadzētu būt lielākai nekā pašvaldību iestādēs, jo valsts līdzfinansējums sastādot tikai 1/64 no nepieciešamā finansējuma.

Visbiežāk vecāku izvēle par labu tam, lai par bērna pamatvalodu tiktu noteikta kāda no mazākumtautību valodām, esot saistīta ar bērna īpašu jūtīgumu un vajadzību pēc mazāka kolektīva vai arī situācijām, kad ģimene Latviju izvēlējusies kā pagaidu mītnes zemi.

Mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības nodarbības tiekot organizētas trijās rotaļnodarbībās nedēļā. Tās notiekot mācību dienas izskaņā, un tādējādi izglītojamo dalība tajās esot apgrūtināta.

Izglītības iestāde “GALAKTIKA” tiesas sēdē norādīja, ka dažās situācijās bērna nomierināšanai esot nepieciešams izmantot viņa dzimto, tas ir, mazākumtautības valodu, lai gan normatīvais regulējums to nepieļaujot. Ja pedagogs šo mazākumtautības valodu neprot, tad viņš attiecīgajās situācijās nespēšot efektīvi komunicēt ar bērnu. Neesot izstrādāta metodoloģija šādu situāciju risināšanai.

Ikdienas mācību procesā esot iespējams integrēt ar mazākumtautību identitātes nostiprināšanu saistītus jautājumus.

Izglītības iestāde esot spējusi sagatavoties pārejai uz izglītību tikai valsts valodā. Valsts valodas apguvei esot piesaistīti pedagogu palīgi, kā arī ārpalpojuma sniedzējs logopēds. Logopēda pakalpojumi tiekot sniegti gan

latviešu, gan krievu valodā. Izglītojamo skaits izglītības iestādē izglītības ieguves valodas reformas dēļ neesot samazinājies. Izglītības iestāde reizi gadā veicot pašvērtējuma anketēšanu.

22. Pieaicinātā persona – privātā pirmsskolas izglītības iestāde “MAXVEL” – norāda, ka ar trim akadēmiskajām mācību stundām nedēļā esot par maz pilnvērtīgai dzimtās valodas, literatūras, mākslas, mūzikas, kā arī tradīciju apguvei. Prasība privātajās izglītības iestādēs nodrošināt tādu pašu mācību programmu kā valsts un pašvaldību izglītības iestādēs varot novest pie privāto izglītības iestāžu slēgšanas pieprasījuma trūkuma dēļ.

2023. gada sākumā organizētajā aptaujā audzēkņu vecāki izteikuši vēlmi, lai mācību process tiktu organizēts gan latviešu, gan krievu valodā vienādā apjomā.

Lai bērni sekmīgāk apgūtu latviešu valodu, esot nepieciešams izmantot viņu dzimto valodu. Vecums no trim līdz septiņiem gadiem esot vissvarīgākais laika posms bērna runas spēju attīstībai. Ja šā vecuma īpatnības netiek ievērotas, tad strauja pāreja uz valsts valodu varot negatīvi ietekmēt bērna socializācijas procesu un komunikācijas spējas.

Praksē esot grūti nodrošināt mācību procesu tikai latviešu valodā, jo bērniem agrīnā vecumā esot grūti no runāšanas dzimtajā valodā pārslēgties uz pilnīgi citu valodu. Individualizētai un personalizētai valsts valodas apguvei trūkstot skolotāju. Izglītības iestādē esot gan ar labām lingvistiskajām spējām apveltīti audzēkņi, gan arī tādi audzēkņi, kuriem mācību process, kas notiek viņiem nesaprotamā valodā, sagādā lielu stresu. Bērniem līdz septiņu gadu vecumam esot logopēdiska rakstura problēmas. Privātajā izglītības iestādē mācības uzsākot arī pavisam mazi bērni, kuri nav sasnieguši pat divu gadu vecumu un nerunā nevienā valodā. Tādēļ bērna interesēm visatbilstošākais būtu bilingvālās izglītības modelis.

23. Pieaicinātā persona – Rīgas Ukrainu vidusskola – uzsver, ka mazākumtautības valoda esot ģimenes valoda, savukārt izglītības iestādēs pie

mazākumtautībām piederošām personām esot dotas iespējas saglabāt un attīstīt savu valodu un kultūras savdabību, piedaloties fakultatīvajās un interešu izglītības nodarbībās, kā arī skolas un ārpusskolas pasākumos.

Ukrainas kultūras, etnogrāfisko elementu, vēstures, ģeogrāfijas un mūzikas apguve tiekot integrēta mājturības un tehnoloģijas, vēstures, ģeogrāfijas un mūzikas stundās, kā arī papildu ārpusstundu nodarbībās šajos mācību priekšmetos.

Rīgas Ukrainu vidusskola tiesas sēdē norādīja, ka privātajām izglītības iestādēm esot daudz lielākas iespējas izvēlēties, kādā veidā sekmēt to, lai izglītojamie apgūtu valodu. Izglītības iestāde pati pēc savas iniciatīvas pamatizglītības pakāpē ieviesusi izglītības satura apguvi tikai valsts valodā jau pirms apstrīdēto normu pieņemšanas.

Izglītības iestāde veidojot plašas interešu izglītības iespējas un vasaras nometnes. Fakultatīvās nodarbības varot tikt organizētas arī no rīta, pirms mācību stundām.

Lai izglītojamie pēc iespējas labāk apgūtu valodu, esot svarīgi to sākt mācīties jau pirmsskolas vecumā. Bērnu nomierināšanai ne vienmēr esot nepieciešams izmantot valodu. Izglītojamo valsts valodas apgūšanas procesā liela nozīme esot arī viņu vecāku motivācijai.

Arī bilingvālā vidē esot iespējams nodrošināt izglītojamiem pietiekami labas valsts valodas zināšanas.

24. Pieaicinātā persona – privātā pirmsskolas izglītības iestāde “Maza Rasiņa” – tiesas sēdē norādīja, ka uz pašu finansējuma pamata organizējot interešu izglītības programmu “Mazākumtautību valodas un kultūras apgūšana tēlotājdarbībā”. Vismazākajiem bērniem tā tiekot īstenota keramikas nodarbību formā, vecākiem bērniem – kā teātra nodarbības. Tiekot dziedātas arī tautasdziesmas. Mazākumtautību interešu izglītības programma esot veidota, ņemot vērā visjaunāko bērnu kognitīvās spējas un mazās motorikas treniņa nozīmi smadzeņu attīstībā. Nodarbības esot fokusētas galvenokārt uz mazākumtautību kultūras apguvi.

Nodarbības ilgstot trīs stundas. Līdz šim pirmsskolas izglītības iestāde uzskatījusi, ka tas ir vienīgais iespējamais variants, kā pieļaujama interešu izglītības programmas īstenošana tad, ja viss obligātais saturs ir apgūstams valsts valodā. Izpratne par mazākumtautību interešu izglītības programmai atvēlamo laiku esot veidojusies pedagogu konferenču laikā, kā arī ņemot vērā citu pirmsskolas izglītības iestādes darbības aspektu kazuistisko regulējumu. Pirmsskolas izglītības iestādei esot bijis izaicinājums izveidot programmu visai bērnu grupai.

Diena sākoties ar obligātā satura apguvi, un tikai pēc tam sekojot interešu izglītības nodarbības. Trīs stundas neesot pietiekamas dzimtās valodas un kultūras apgūšanai. Interešu izglītības nodarbības arī neesot piemērotas bērnu apmācībai, jo tajās neesot iespējams individuāls darbs ar bērnu. Vecuma posmā no pusotra gada līdz trim gadiem bērni fonā dzirdot dzimto valodu, tomēr neapgūstot runu, spēju izteikt savas domas, vajadzības, emocijas dzimtajā valodā. Tas nozīmējot, ka vecākiem šajā ziņā ir jāturpina darbs ar bērnu, bet tas darba dienās neesot iespējams. Tieši šā iemesla dēļ vecāki sākotnēji esot deleģējuši bērna izglītības un audzināšanas, tostarp dzimtās valodas prasmju nodrošināšanas, pienākumu pirmsskolas izglītības iestādei.

Bērniem labvēlīgāks būtu tāds risinājums, ka viss izglītības process vecumposmā no pusotra gada līdz trim gadiem tiktu nodrošināts bērna dzimtajā valodā. Tas esot būtiski bērna uzticēšanās panākšanai, jo radītu sajūtu, ka pirmsskolas izglītības iestāde aizvieto vecākus. Vecumposmā pēc trim gadiem būtu pieļaujams plašāks valsts valodas lietojums, bet dienas otrajā pusē varētu notikt interešu izglītības nodarbības krievu valodā četru stundu garumā.

Pēc apstrīdēto normu pieņemšanas esot tā, ka bērni bieži vien nesaprot, ko pedagogs saka, it sevišķi tad, kad apgūstamais saturs ir sarežģītāks. Pedagogiem neesot pietiekami daudz laika garāku skaidrojumu sniegšanai valsts valodā. Rezultātā bērni konkrēto mācību vielu neapgūstot. Tāpat bērniem, kuri nesaprot pedagoga teikto, zūdot kontakts ar pedagogu un līdz ar to arī uzmanība. Sekas esot tādas, ka bērns kļūst nedisciplinēts, zaudē motivāciju mācīties un tiek marginalizēts. Pamatprasmju trūkuma dēļ esot arī grūtāk apgūt valsts valodu.

Ja pedagogam neizdodas raudošu bērnu nomierināt ar citām pedagoģiskajām metodēm, tad tiekot izmantota arī bērna dzimtā valoda kā visefektīvākais līdzeklis. Tad pedagogs varot arī ātrāk atgriezties pie darba ar visu izglītojamo grupu.

Par mazākumtautības valodas un kultūras mācīšanai nepieciešamo metodisko materiālu sagatavošanu esot jā rūpējas pašai pirmsskolas izglītības iestādei. Valsts izveidotie metodiskie materiāli neesot zinātniski pamatoti. Trūkstot metodisko materiālu bērniem ar mācīšanās traucējumiem.

Valsts līdzfinansējot pirmsskolas izglītību. Par dzimtās valodas apguves nodarbībām izglītojamo vecāki veicot piemaksu. Pirmsskolas izglītības pakāpē izglītojamiem ar dažādiem attīstības traucējumiem esot piesaistīts speciālists. Šiem izglītojamiem esot nodrošināta iespēja apmeklēt arī interešu izglītības nodarbības. Izglītības iestādē esot aptuveni 30 procenti bērnu ar speciālajām vajadzībām.

25. Pieaicinātā persona – privātā pirmsskolas izglītības iestāde “BONA FAVOLA” – 2023. gada septembrī esot saņēmusi audzēkņu vecāku kolektīvo iesniegumu ar lūgumu organizēt bērniem dzimtās valodas nodarbības. Šādas nodarbības notiekot reizi nedēļā dienas otrajā pusē. Bērniem no trim līdz pieciem gadiem nodarbība ilgstot 60 minūtes, bet par pieciem gadiem vecākiem bērniem – 80 minūtes. Vecākiem neesot jāmaksā par šīm nodarbībām.

Mācību gada laikā iestādes pedagoģiskais personāls esot konstatējis, ka bērniem ir grūti pāriet uz izglītību valsts valodā. Iestādē esot arī bērni ar valodas un mācīšanās traucējumiem. Pāreja uz izglītību valsts valodā prasot vairāk tieši šādiem bērniem paredzētu individuālu risinājumu un nodarbību.

Secinājumu daļa

26. Ja apstrīdēta vairāku tiesību normu atbilstība vairākām augstāka juridiska spēka tiesību normām, tad Satversmes tiesai, ņemot vērā izskatāmās lietas būtību, ir jānosaka efektīvākā pieeja atbilstības izvērtēšanai (sk.,

piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 15. maija sprieduma lietā Nr. 2019-17-05 13. punktu).

Izglītības likuma 9. panta 1.¹ daļa noteic, ka privātajās izglītības iestādēs vispārējo izglītību un profesionālo izglītību pamatizglītības un vidējās izglītības pakāpē iegūst valsts valodā. Ar 2022. gada Grozījumu 1. pantu ir izslēgts Izglītības likuma 9. panta otrās daļas 2. punkts, kas paredzēja iespēju privātajās izglītības iestādēs iegūt izglītību nevis valsts valodā, bet citā valodā mazākumtautību izglītības programmā pirmsskolas un pamatizglītības pakāpē, ar 5. pantu ir izslēgts Izglītības likuma 38. panta otrās daļas 1. punkts, kas paredzēja mazākumtautību izglītības programmas kā izglītības programmu īpašo veidu, ar 6. pantu ir izslēgts Izglītības likuma 41. pants, kas regulēja mazākumtautību izglītības programmu īstenošanu, savukārt ar 2022. gada Grozījumu 12. pantu Izglītības likuma pārejas noteikumos ieviestais 102. punkta 1. apakšpunkts paredz šo grozījumu 6. panta spēkā stāšanās noteikumus. Līdz ar to apstrīdētās normas to kopsakarā veido tiesisko regulējumu, kas no 2023. gada 1. septembra izslēdz iespēju privātajās izglītības iestādēs pirmsskolas izglītības pakāpē un noteiktās pamatskolas izglītības pakāpes klasēs, proti, 1., 4. un 7. klasē, vispārējo izglītību iegūt mazākumtautību izglītības programmu ietvaros. Tādējādi izskatāmajā lietā ir vērtējama apstrīdēto normu kā vienota tiesiskā regulējuma atbilstība augstāka juridiska spēka normām.

Tiesas sēdē Saeimas pārstāvis izteica Satversmes tiesai lūgumu izbeigt tiesvedību attiecībā uz Izglītības likuma 9. panta 1.¹ daļu, jo prasījums par šīs normas satversmību esot uzskatāms par izspriestu (*sk. lietas materiālu 3. sēj. 75., 76. un 129. lp.*). Tomēr Satversmes tiesa lietā Nr. 2018-22-01 minēto normu vērtēja kopsakarā ar Izglītības likuma normām, kuras regulēja mācību valodu lietojuma proporciju formālās izglītības sistēmas ietvaros īstenotajās mazākumtautību izglītības programmās. Tādējādi Izglītības likuma 9. panta 1.¹ daļas satversmība kopsakarā ar tām tiesību normām, kuras apstrīdētas izskatāmajā lietā, nav pārbaudīta. Tātad šis Saeimas lūgums ir noraidāms.

27. Tiesas sēdē Saeimas pārstāvis izteica Satversmes tiesai lūgumu vērtēt, vai Pieteikuma iesniedzēji ir piederīgi kādai no Latvijā vēsturiski dzīvojošām mazākumtautībām un vai tādējādi uz viņiem ir attiecināms Satversmes 114. pants un Minoritāšu konvencija (*sk. lietas materiālu 3. sēj. 129. lp.*). Pēc Saeimas ieskata, no lietas materiāliem, tostarp Fizisko personu reģistra datiem, neizrietot Pieteikuma iesniedzēju piederība krievu mazākumtautībai. Pieteikuma iesniedzēja Dana Džibuti saskaņā ar civilstāvokļa aktu reģistra ierakstiem esot piederīga gruzīnu tautībai. Savukārt Dominika Džibuti tautība civilstāvokļa aktu reģistrā neesot norādīta, tātad bērna vecāki uz vienošanās pamata esot nolēmuši nesaistīt bērnu ar piederību noteiktai tautībai. Tādēļ esot pamats šaubām par to, vai apstrīdētās normas vispār aizskar Pieteikuma iesniedzēju pamattiesības, kas izriet no Satversmes 114. panta un Minoritāšu konvencijas. Turpretī Pieteikuma iesniedzēji norādīja, ka sevi identificējot ar krievu mazākumtautību un ka viņiem ar šo mazākumtautību esot ģimeniskas saites (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 140. lp.*).

Mazākumtautības statuss izprotams atbilstoši Satversmes 114. pantam un Minoritāšu konvencijai (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 15.2. punktu*).

Atbilstoši likuma “Par Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību” 2. pantam termins “nacionālās minoritātes”, kas nav definēts Minoritāšu konvencijā, šīs konvencijas izpratnē nozīmē Latvijas pilsoņus, kuri kultūras, reliģijas vai valodas ziņā atšķiras no latviešiem, paaudzēm ilgi tradicionāli dzīvojuši Latvijā un uzskata sevi par piederīgiem Latvijas valstij un sabiedrībai, vēlas saglabāt un attīstīt savu kultūru, reliģiju vai valodu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 22. punktu*).

Noskaidrojot, vai persona ir uzskatāma par piederīgu mazākumtautībai, būtiska ir pašas personas subjektīvā izvēle un vēlme saglabāt un attīstīt savas mazākumtautības kultūru, reliģiju vai valodu (*sk.: Advisory committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities, “The Framework Convention: a key tool to managing diversity through minority*

rights”, 27 May 2016, ACFC/56DOC(2016)001, paras 9–11). Tomēr šāda pašidentifikācija nevar būt balstīta patvaļīgos apsvērumos. Personas subjektīvajai izvēlei jābūt nesaraujami saistītai ar personas identitāti raksturojošiem objektīviem kritērijiem (sk.: *Council of Europe, “Explanatory Report to the Framework Convention for the Protection of National Minorities”, 1 February 1995, para. 35*). Tas vien, ka persona identificējas ar kādu mazākumtautību, nenozīmē, ka tā būtu atzīstama par piederīgu šai mazākumtautībai, ja vien to neapliecina objektīvi kritēriji.

Tiesas sēdē Pieteikuma iesniedzēju likumiskais pārstāvis – tēvs – norādīja uz savas ģimenes saikni ar krievu tautību, proti, uz to, ka viņa tēvs un attiecīgi Pieteikuma iesniedzēju vectēvs esot bijis piederīgs šai mazākumtautībai (sk. *lietas materiālu 5. sēj. 140. lp.*). Pieteikuma iesniedzēja Dominika Džibuti dzimšanas apliecībā kā viņa mātes tautība norādīta krievu tautība (sk. *lietas materiālu 1. sēj. 49. lp.*). Tāpat tiesas sēdē Pieteikuma iesniedzēju tēvs uzsvēra, ka ģimenē runājot krievu valodā (sk. *lietas materiālu 5. sēj. 140. lp.*). Pieteikuma iesniedzēju vēlmi uzturēt dzimtas saites un piederēt pie krievu mazākumtautības apliecina arī tas, ka Pieteikuma iesniedzēji jau ilgstoši izglītību iegūst privātajās mazākumtautību izglītības iestādēs, kurās tika nodrošināta krievu valodas apguve, kā arī krievu etniskās un kultūras savdabības nostiprināšana. Līdz ar to Pieteikuma iesniedzēju saikni ar krievu mazākumtautību apliecina vairāku apstākļu kopums.

Satversmes tiesas rīcībā nav citu apsvērumu, kas liktu apšaubīt Pieteikuma iesniedzēju pašidentifikācijas pamatojumu. Turklāt Satversmes tiesā jau ir izskatīta lieta, kurā pieteikuma iesniedzēja Dana Džibuti aizsargāja savas tiesības, kas ietvertas Satversmes 114. pantā (sk. *Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra spriedumu lietā Nr. 2018-22-01*). Tāpat arī Eiropas Cilvēktiesību tiesā ir izskatīta lieta par Danas Džibuti tiesībām iegūt izglītību tādā izglītības iestādē, kurā tiek īstenota mazākumtautību izglītības programma (sk. *Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2023. gada 16. novembra spriedumu lietā “Džibuti and Others v. Latvia”, pieteikums Nr. 225/20 u. c.*).

Līdz ar to konkrētajos apstākļos Pieteikuma iesniedzēji ir atzīstami par personām, kurām ir Satversmes 114. pantā ietvertās pamattiesības.

28. Ņemot vērā apstrīdēto normu saturu, lietas faktiskos apstākļus un pieteikumā norādītos argumentus par apstrīdēto normu iespējamo neatbilstību Satversmei, secināms, ka izskatāmās lietas pamatjautājums ir par personu, kuras pieder pie mazākumtautībām, tiesībām privātajās mazākumtautību izglītības iestādēs pirmsskolas un pamatizglītības pakāpē iegūt vispārējo izglītību un apgūt, saglabāt un attīstīt savu valodu, kā arī etnisko un kultūras savdabību.

Līdz ar to visupirms nepieciešams vērtēt apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 114. pantam un 112. panta pirmajam teikumam to kopsakarā, bet pēc tam – atbilstību Satversmes 1. pantā ietvertajam tiesiskās paļāvības aizsardzības principam.

29. Satversmes 114. pants nosaka: “Personām, kuras pieder pie mazākumtautībām, ir tiesības saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību.” Satversmes 114. pants aptver ne tikai personas tiesības saglabāt savu valodu un kultūru, bet arī kolektīvas tiesības ar vienotu mērķi nodrošināt mazākumtautības identitātes saglabāšanos un attīstību, jo pie mazākumtautības piederoša persona savu identitāti var saglabāt kopīgi ar citām pie attiecīgās mazākumtautības piederošām personām (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 23. punktu*). Valstij saskaņā ar Satversmes 114. pantu ir pienākums respektēt un garantēt pie mazākumtautībām piederošo personu tiesības apgūt, saglabāt un attīstīt savu valodu, kā arī etnisko un kultūras savdabību (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 15.2. punktu*).

Satversmes 114. pantā ietverto tiesību saturs atklājams kopsakarā ar citām Satversmes normām un Latvijai saistošiem starptautisko tiesību dokumentiem mazākumtautību tiesību aizsardzības jomā, it sevišķi Minoritāšu konvenciju.

Minoritāšu konvencijas 13. panta pirmā daļa paredz pie mazākumtautībām piederošo personu tiesības izveidot un vadīt privātas izglītības un apmācības iestādes.

Valsts pienākums nodrošināt pie mazākumtautībām piederošo personu tiesības izglītības procesā apgūt, saglabāt un attīstīt savu valodu, kā arī etnisko un kultūras savdabību ir paredzēts arī citos Latvijai saistošos starptautisko tiesību aktos. Bērnu tiesību konvencijas 30. pantā ir noteiktas pie nacionālajām minoritātēm piederošu bērnu tiesības praktizēt un lietot dzimto valodu. Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām 13. panta trešā un ceturtā daļa paredz personu tiesības brīvi dibināt privātas izglītības iestādes, kā arī vecāku tiesības izvēlēties to, ka viņu bērni tiks izglītoti privātās izglītības iestādēs, ciktāl šīs privātās izglītības iestādes atbilst valsts noteikto prasību minimumam. Saskaņā ar Konvencijas pret diskrimināciju izglītībā 5. panta pirmo daļu valstij ir jāatzīst pie mazākumtautībām piederošo personu tiesības īstenot to pašu organizētus izglītības pasākumus, kas aptver privātu izglītības iestāžu uzturēšanu un – atkarībā no katras valsts izglītības politikas – arī mazākumtautības valodas izmantošanu mācību procesā, ievērojot valsts noteiktos standartus.

Tiesības uz izglītību ietvertas Satversmes 112. panta pirmajā teikumā. Atšķirībā no Satversmes 112. panta otrā teikuma, kas ir attiecināms uz pamatzglītību un vidējo izglītību, šā panta pirmais teikums nosaka pamattiesības iegūt izglītību šo tiesību plašākajā izpratnē un ir attiecināms uz visu pakāpi un veidu izglītības programmām (*sal. sk. Satversmes tiesas 2011. gada 6. maija sprieduma lietā Nr. 2010-57-03 11.1. punktu*). Tātad tiesības uz izglītību aptver visu izglītības procesu un tā īstenošanu tostarp atbilstoši valsts izveidotajām izglītības programmām. Ja valsts savas rīcības brīvības ietvaros izveido šādas programmas un regulē to īstenošanu, tām ir jāatbilst Satversmes 112. pantā ietvertajiem valsts pienākumiem.

Satversmes 112. panta pirmajā teikumā ietvertās tiesības uz izglītību var tikt īstenotas izglītības procesā ne tikai valsts un pašvaldību izglītības iestādēs, bet arī privātās izglītības iestādēs. Līdz ar to privāto mazākumtautību izglītības

iestāžu īstenotā izglītības procesā – proti, to darbībā un izglītības ieguvē šādās izglītības iestādēs – tiek īstenotas gan Satversmes 114. pantā, gan 112. panta pirmajā teikumā ietvertās tiesības (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 15.2. punktu*).

Pie mazākumtautībām piederošu personu tiesības dibināt un vadīt savas izglītības iestādes aptver izglītības iestādes, kurās tiek īstenotas dažādu veidu izglītības programmas. Pie mazākumtautībām piederošas personas ir tiesīgas dibināt neformālās izglītības iestādes, piemēram, vasaras skolas un svētdienas skolas. Tāpat pie mazākumtautībām piederošas personas, kuras vēlas apgūt, saglabāt un attīstīt mazākumtautības valodu, kā arī etnisko un kultūras savdabību, ir tiesīgas atbilstoši valsts tiesiskajam regulējumam dibināt un vadīt arī tādas privātas izglītības iestādes, kas nodrošina arī vispārējās izglītības ieguvu.

Līdz ar to no Satversmes 114. panta kopsakarā ar 112. pantu izriet pie mazākumtautībām piederošo personu tiesības dibināt un vadīt tādas privātas izglītības iestādes, kurās īstenotais izglītības process aptver vispārējās izglītības ieguvu un mazākumtautības valodas, kā arī etniskās un kultūras savdabības saglabāšanu un attīstību, un pie mazākumtautībām piederošu personu tiesības iegūt izglītību privātajās mazākumtautību izglītības iestādēs.

29.1. Demokrātiskas tiesiskas valsts pienākums ir nodrošināt katra cilvēka tiesību ievērošanu un radīt harmonisku tiesisko ietvaru brīvas, izglītotas personības attīstībai. Satversmes 114. pantā ietvertās tiesības ir tikai viens no šā ietvara elementiem, kas jālīdzsvaro ar kopējām sabiedrības vērtībām (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 24.3. punktu*).

Tiesības uz izglītību ir tādas tiesības, kuras valstij ir jāregulē (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1968. gada 23. jūlija sprieduma lietā ““Relating to Certain Aspects of the Laws on the Use of Languages in Education in Belgium” v. Belgium”, pieteikums Nr. 1474/62 u. c., I B daļas 5. punktu*). Valstij ir jānosaka tāds tiesiskais regulējums, kas ļauj sasniegt visus izglītības mērķus atbilstoši konkrētai izglītības pakāpei un veidam.

Latvijas izglītības sistēmas mērķi nodrošināt ikvienam Latvijas iedzīvotājam iespēju attīstīt savu garīgo un fizisko potenciālu, lai veidotos par patstāvīgu un attīstītu personību, demokrātiskas Latvijas valsts un sabiedrības locekli. Satversmes tiesa ir atzinusi par atbilstošu ne tikai pašu izglītojamo, bet arī visas sabiedrības interesēm (sk. *Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 20. punktu un 2017. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2017-03-01 13.1. punktu*). Primāri šā mērķa sasniegšana tiek nodrošināta, izglītojamam iegūstot vispārējo izglītību. Vispārējā izglītība tiek īstenota pirmsskolas izglītības, pamatizglītības un vidējās izglītības pakāpēs.

Vispārējā izglītība ir īstenojama atbilstoši valsts izglītības standartiem – noteikumiem par mācību saturu, metodēm, procesu un izglītības iestāžu rīcības brīvības ietvariem. Pirmsskolas izglītības vadlīnijās noteikts izglītības obligātais saturs pirmsskolas izglītības pakāpē, bet valsts pamatizglītības standartā – pamatizglītības obligātais saturs. Papildus tam vispārējās izglītības ieguvī, tās saturu un organizāciju atbilstoši izglītības veidam, pakāpei un mērķgrupai nosaka vispārējās izglītības programmas un vispārējās izglītības mācību priekšmetu programmas. Vispārējās izglītības programmā atbilstoši Izglītības likumam, Ministru kabineta noteikumiem un valsts vispārējās izglītības standartam vai Pirmsskolas izglītības vadlīnijām noteikti izglītības programmas īstenošanas mērķi un uzdevumi, izglītības saturs un plānotie tā apguves rezultāti mācību jomā vai jomas daļā, kā arī noregulēti citi ar izglītības nodrošināšanu saistīti jautājumi. Valsts vispārējās izglītības standarts ir obligāts ikvienam, kas izstrādā un īsteno vispārējās izglītības programmas, izņemot pirmsskolas izglītības programmas, kuru izstrādāšanā ir obligātas Pirmsskolas izglītības vadlīnijas. Izglītības iestāde drīkst īstenot tikai licencētas vispārējās izglītības programmas.

Valstij ir jāveido tāda izglītības sistēma, kas spēj nodrošināt valsts noteikto izglītības standartu neatkarīgi no tā, vai izglītības process notiek valsts vai privātās izglītības iestādēs. Tādēļ valstij ir pienākums attiecināt Pirmsskolas izglītības vadlīnijas un valsts vispārējās izglītības standartus gan uz valsts un pašvaldību, gan uz privātajām izglītības iestādēm un atzīt tikai tādu privātajās

izglītības iestādēs iegūtu izglītību, kas atbilst šīm prasībām (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 15.3. punktu*). Arī Minoritāšu konvencijā valstīm paredzētā plašā rīcības brīvība tajā noteikto principu iedzīvināšanā citstarp izpaužas valsts noteiktajās pārraudzības formās un izglītības satura standartos.

Vispārējās izglītības iestādes pamatuzdevums ir īstenot vispārējās izglītības programmas. Tātad, ja pie mazākumtautībām piederošas personas vēlas dibināt un vadīt privātas izglītības iestādes, kurās īstenojamais izglītības process aptver vispārējās izglītības iegūvi un mazākumtautības valodas, kā arī etniskās un kultūras savdabības apgūšanu, saglabāšanu un attīstību, vai arī vēlas iegūt izglītību šādās izglītības iestādēs, tad vispārējās izglītības programmu īstenošanai šādās izglītības iestādēs ir jāatbilst noteiktajam normatīvajam regulējumam.

Mācību valoda ir būtisks vispārējās izglītības īstenošanas elements, un valsts ir tiesīga tās lietojumu regulēt.

29.2. Izglītības process izglītības iestādēs, it sevišķi privātajās izglītības iestādēs, ir aplūkojams kompleksi. Tas aptver gan mācību, gan audzināšanas darbu un tiek īstenots dažādu izglītības programmu veidā. Vispārējās izglītības programma ir tikai viena no šīm programmām. Mūsdienās izglītības iestāžu mērķis ir attīstīt izglītojamo spēju mācīties mūža garumā, domāt un darboties dažādās situācijās, dzīvot daudzveidīgā pasaulē kā aktīvam, atbildīgam pilsonim, un šis mērķis var tikt sasniegts daudzpusējā veidā, integrējot un sasaistot dažādas izglītības programmas un neformālo komunikācijas procesu. Citstarp izglītības iestādes, kurās tiek īstenotas vispārējās izglītības programmas, ir tiesīgas īstenot interešu izglītības programmas bez licences saņemšanas (*sk. Izglītības likuma 47. panta otro daļu*).

Tāpat izglītības procesa organizēšanā būtiska ir no privāto izglītības iestāžu autonomijas izrietošā organizatoriskā un metodoloģiskā brīvība. Izglītības iestādes ir patstāvīgas izglītības programmu izstrādē un īstenošanā, darbinieku izraudzīšanā, finanšu, saimnieciskajā un citā darbībā saskaņā ar Izglītības likumu un citiem tiesību aktiem (*sk. Izglītības likuma 28. pantu*).

Privātās izglītības iestādes, tostarp pie mazākumtautībām piederošu personu dibinātās izglītības iestādes, īstenojot izglītības programmas, var izmantot pašu izraudzītas mācību metodes un pašas organizēt mācību procesu, ciktāl tas atbilst normatīvajiem tiesību aktiem.

Līdz ar to secināms, ka privātās izglītības iestādes darbība izglītības procesa īstenošanā ir vērtējama kā daudzpusēja sistēma un vispārējās izglītības nodrošināšana var būt tikai viens no šīs darbības aspektiem. Privāto izglītības iestāžu darbības regulējums vispār dod tām relatīvi lielu rīcības brīvību, bet to sašaurina ar izglītības iestāžu gribu nodrošināt vispārējo izglītību saistītais pienākums ievērot valsts standartus, tostarp Pirmsskolas izglītības vadlīnijas un valsts pamatizglītības standartu.

Regulējot valodu lietojumu vispārējās izglītības procesā pirmsskolas un pamatizglītības pakāpē privātajās izglītības iestādēs, valsts ierobežo pie mazākumtautībām piederošo personu tiesības izglītības procesā privātajās mazākumtautību izglītības iestādēs iegūt vispārējo izglītību, kā arī apgūt, saglabāt un attīstīt mazākumtautības valodu, kultūru un etnisko savdabību.

Līdz ar to apstrīdētās normas ierobežo Pieteikuma iesniedzēju pamattiesības, kas izriet no Satversmes 114. panta kopsakarā ar 112. panta pirmo teikumu.

30. Saeima, Izglītības un zinātnes ministrija un citas pieaicinātās personas ir norādījušas, ka apstrīdēto normu, kā arī izglītības ieguves valodas reformas plašākajā izpratnē nepieciešamība izriet citstarp no padomju okupācijas sekām un būtu vērtējama šādā kontekstā (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 70.–77. lp., 3. sēj. 2. un 145. lp., 5. sēj. 71. un 87. lp.*).

Īpašie apstākļi, kas izveidojušies valsts ilgstošas okupācijas un rusifikācijas rezultātā, jau ir analizēti Satversmes tiesas judikatūrā (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija sprieduma lietā Nr. 2004-18-0106 secinājumu daļas 1. un 2. punktu un 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 24.2. punktu*).

30.1. 20. gadsimta sākumā Latvijā dzīvoja dažādu tautību pārstāvji, tostarp krievi, ebreji, vācbaltieši, poļi, baltkrievi, lietuvieši un citi, un to īpatsvars sasniedza aptuveni ceturto daļu no visiem valsts iedzīvotājiem (sk.: *Bleiere D. u. c. Latvijas vēsture. 20. gadsimts. Rīga: Jumava, 2005, 185. lpp.; Švābe A. (red.) Latvju enciklopēdija. Otrais sējums. Stokholma: Trīs zvaigznes, 1950–1951, faksimilizdevums. Rīga: Antēra, 2005, 1638. lpp.*).

Latvijas mazākumtautību kultūras sāka savu unikālo attīstības ceļu pēc 1918. gada 18. novembra, kad etnokulturālie kopumi kļuva par minoritātēm un pie tiem piederīgie iedzīvotāji – par Latvijas pilsoņiem (sk. *Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 22. punktu; sk. arī: Dribins L., Goldmanis J. Mazākumtautību devums Latvijas Republikas kultūrā. Grām.: Stradiņš J. (red.) Latvieši un Latvija: akadēmiskie raksti. IV sējums “Latvijas kultūra, izglītība, zinātne”. Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija, 2013, 231. lpp.*). Pēc Latvijas neatkarības proklamēšanas pieņemtais tiesiskais regulējums nodrošināja mazākumtautību tiesības veidot savu skolu pārvaldi un valsts un pašvaldību finansiālo atbalstu mazākumtautību izglītības iestādēm (sk.: *Bleiere D. u. c. Latvijas vēsture. 20. gadsimts. Rīga: Jumava, 2005, 186. lpp.*). 1933./1934. mācību gadā Latvijā darbojās 38 mazākumtautību ģimnāzijas un 555 pamatskolas (sk.: *Butulis I., Zunda A. Latvijas vēsture. Labots un papildināts trešais izdevums. Rīga: Jumava, 2019, 94. lpp.*).

Otrā pasaules kara un divu secīgu totalitāru okupācijas režīmu ietekmē būtiski mainījās Latvijas etniskais sastāvs. Visu etnisko grupu pārstāvji cieta no abu režīmu represīvās politikas. Karadarbības, represiju un emigrācijas rezultātā 1940.–1959. gadā Latvija zaudējusi kopumā 325 tūkstošus visu tautību iedzīvotāju, tostarp 267 tūkstošus latviešu (sk.: *Bleiere D. u. c. Latvijas vēsture. Latvijas vēsture. 20. gadsimts. Rīga: Jumava, 2005, 363. lpp.*).

PSRS īstenotās okupācijas laikā Latvijas iedzīvotāju etniskā sastāva proporcijas mainīja galvenokārt straujais iedzīvotāju pieplūdums no citām PSRS teritorijām, ko veicināja gan okupācijas varas mērķtiecīgā politika, gan sociālistiskā industrializācija, gan PSRS bruņoto spēku vai iekšējā karaspēka militārpersonu izvēle pēc demobilizēšanās apmesties uz dzīvi Latvijas Republikā

un citi faktori (*sal. sk. turpat, 364. lpp.*). Atzīts, ka Latvijas situācija bija unikāla pat visas Eiropas mērogā, jo ir grūti atrast citu valsti, kurā relatīvi tik īsā laika posmā imigranti būtu ieplūduši tik masveidīgi (*turpat*). Tajā pašā laika posmā imigrācija notika arī daudzās Rietumeiropas valstīs, taču, atšķirībā no Latvijas, – ar šo valstu piekrišanu. Šajā ziņā pastāvēja vēl viena būtiska atšķirība: Rietumeiropas valstu valdības veica pasākumus, lai panāktu imigrantu sociālo integrāciju, turpretī padomju imigranti mērķtiecīgi netika integrēti Latvijas sabiedrībā (*sal. sk. Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija sprieduma lietā Nr. 2004-18-0106 secinājumu daļas 1. punktu*). Citstarp integrācija nenotika arī tādēļ, ka Latvijas valsts kā starptautisko tiesību subjekta teritorija un daļa iedzīvotāju atradās PSRS prettiesiskās okupācijas varā, bet valsts varas institūciju darbība bija ierobežota.

Pavisam pēckara gados Latvijā esot ieradušies aptuveni četri miljoni cilvēku (*turpat, 365. lpp.*). Tajā pašā laikā Otrais pasaules karš, kā arī pēc tā notikušās represijas vēl vairāk pasliktināja latviešu demogrāfiskās tendences, un pēc absolūtā pieauguma 1959.–1988. gadā latvieši ieņēma pēdējo vietu PSRS okupēto valstu pamattautību vidū (*turpat, 367. lpp.*). Līdz ar to šajā laikā latviešu īpatsvars Latvijā bija samazinājies no nepilniem 80 procentiem pirms Otrā pasaules kara līdz 52 procentiem 1989. gadā (*turpat, 364. lpp.*). 1989. gadā latvieši bija mazākumā visās valsts lielākajās pilsētās (*turpat, 365. lpp.*). Pilsētās cittautiešu īpatsvars sasniedza 56 procentus un Rīgā vēl vairāk – 63,5 procentus, proti, tur latvieši bija mazākumā (*sk.: Eglīte P. Padomju okupācijas režīms Baltijā 1944.–1959. gadā: politika un tās sekas. Latvijas Vēstnesis, 20.06.2002., Nr. 93, ar atsauci uz Latvijas 2000. gada tautas skaitīšanas rezultātiem*).

30.2. PSRS okupācijas varas veicinātās migrācijas un rusifikācijas politikas dēļ aktuāls kļuva valodu lietojums. Kaut arī cittautiešu sastāvā bija vai visu toreizējās PSRS tautu pārstāvji, tomēr krievu tautības pārstāvji bija pārsvarā: 1989. gadā viņi veidoja 70,8 procentus no visiem cittautiešiem un krievu valodu arī daudzi citu tautību pārstāvji atzina par savu dzimto valodu (*sk.: Eglīte P. Padomju okupācijas režīms Baltijā 1944.–1959. gadā: politika un tās sekas. Latvijas Vēstnesis, 20.06.2002., Nr. 93; sk. arī Satversmes tiesas*

2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 24.2. punktu). Tas citstarp izskaidrojams ar faktu, ka Latvijā iebraukušo skaitliski mazāko tautu pārstāvju valodas lietotāju atsevišķās apdzīvotās vietās un darba kolektīvos bija pārāk maz, lai tie varētu veidot savas etniskās kopības. Savukārt ieceļojušie krievu tautības pārstāvji visbiežāk atradās pietiekami lielā savu tautiešu vai vismaz krievu valodas pratēju saimē (sk.: *Eglīte P. Padomju okupācijas režīms Baltijā 1944.–1959. gadā: politika un tās sekas. Latvijas Vēstnesis, 20.06.2002., Nr. 93*). Saziņas jautājums tika risināts, īstenojot vispārēju rusifikāciju, ļaujot ikdienas saziņā bez ierobežojumiem lietot krievu valodu un uzspiežot tās lietošanu valsts iestādēs (sal. sk. *Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 24.2. punktu*).

Okupācijas laikā izglītības sistēma tika izmantota kā galvenais etniskās asimilācijas instruments. Izglītības procesā rusifikācija izpaudās divplūsmu izglītības iestāžu sistēmas izveidē, kas pēc būtības nozīmēja segregāciju: līdzās izglītības iestādēm, kas nodrošināja izglītību latviešu valodā, tika izveidotas izglītības iestādes, kurās mācības notika tikai krievu valodā (sal. sk. *Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija sprieduma lietā Nr. 2004-18-0106 secinājumu daļas 1. punktu*). Mazākumtautību skolas tika likvidētas.

Nemot vērā rusifikācijas politikas ietekmi, okupētajā Latvijā jau 70. gados no tiem bērniem, kuri nebija ne latvieši, ne krievi, 85 procenti mācījās izglītības iestādēs ar krievu mācību valodu, bet tikai 15 procenti – izglītības iestādēs ar latviešu mācību valodu (sal. sk. *Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija sprieduma lietā Nr. 2004-18-0106 secinājumu daļas 1. un 2. punktu*). Turklāt skolās ar latviešu mācību valodu pastiprināti bija pieprasīta krievu valodas apguve (sal. sk. *Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 24.2. punktu*).

1989. gada tautas skaitīšanas laikā Latvijā tikai 27,1 procents poļu vēl prata savas tautas valodu, 22,5 procenti ebreju vēl varēja runāt jidišā, 32,2 procenti baltkrievu un 45,9 procenti ukraiņu ģimenē vēl lietoja savu nacionālo valodu (sk.: *Dribins L. Latvijas Nacionālo minoritāšu historiogrāfija atjaunotajā Latvijas Republikā 1990.–2008. gadā. Latvijas vēstures institūta*

žurnāls Nr. 1(70), 2009, 95. lpp., ar atsauci uz tautas skaitīšanas datiem). Proti, asimilācijas rezultātā mazākumtautības bija zaudējušas savu mazākumtautības identitāti. Atbilstoši tā paša 1989. gada tautas skaitīšanas datiem latviešu valodu, pēc pašu atzinuma, prata 22 procenti Latvijā dzīvojošo krievu un 10–64 procenti citu tautību pārstāvju (sk.: Eglīte P. Padomju okupācijas režīms Baltijā 1944.–1959. gadā: politika un tās sekas. Latvijas Vēstnesis, 20.06.2002., Nr. 93, ar atsauci uz: Eglīte P. Iedzīvotāju ataudzes etniskie aspekti Latvijā. LPSR ZA Vēstis, 1991, Nr. 2 (523), 23.–33. lpp.). Vēl 10 gadus pēc okupācijas beigām 50,2 procenti cittautiešu jeb 21 procents visu iedzīvotāju, pēc pašu vērtējuma, neprata valsts valodu (turpat, ar atsauci uz: Latvijas 2000. gada tautas skaitīšanas rezultāti. Rīga: Centrālā statistikas pārvalde, 2002, 145.–147. lpp.).

Okupācijas sekas ir nasta, kas netaisnīgi ietekmē visu sabiedrību. Šīs sekas ir jūtamas joprojām, citstarp arī izglītības un valodas aspektā.

30.3. Jau kopš 1991. gada Latvijā tiek veikta mērķtiecīga padomju okupācijas varas īstenotās rusifikācijas politikas rezultātā radītās divplūsmu izglītības iestāžu sistēmas reforma.

1991. gada Latvijas Republikas Izglītības likuma 5. pantā bija noteikts, ka Latvijas Republikā ir garantētas tiesības iegūt izglītību valsts valodā, un tādējādi ikvienam izglītojamam tika piešķirtas tiesības izglīties latviešu valodā. 1995. gadā tika noteikts, ka vispārizglītojošās skolās, kurās mācību valoda nav latviešu valoda, 1.–9. klasē vismaz divos, bet 10.–12. klasē vismaz trijos mācību priekšmetos mācībām jānotiek valsts valodā (sk. *Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 20.2. punktu*).

1998. gadā tika pieņemts jauns Izglītības likums, ar kuru tika uzsākta izglītības iestāžu segregācijas atcelšana un paredzēta vienotas izglītības sistēmas izveidošana (sk. *Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 20.2. punktu un 2005. gada 13. maija sprieduma lietā Nr. 2004-18-0106 secinājumu daļas 3. punktu*). Šā likuma 9. panta pirmajā daļā tika noteikts vispārīgais princips, ka valsts un pašvaldību izglītības iestādēs izglītību iegūst valsts valodā, bet otrās daļas 2. punkts paredzēja, ka citā valodā izglītību var iegūt citstarp arī valsts un pašvaldību izglītības iestādēs, kurās tiek

īstenotas mazākumtautību izglītības programmas (sk. *Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 20.2. punktu*).

Nākamajā izglītības ieguves valodas reformas posmā tika noteikts, ka ar 2004. gada 1. septembri valsts un pašvaldību vidējās izglītības iestādēs, kuras īsteno mazākumtautību izglītības programmas, sākot no 10. klases, vispārējās izglītības ieguve valsts valodā tiek nodrošināta ne mazāk kā trijās piektdaļās no kopējās mācību stundu slodzes mācību gadā, ieskaitot svešvalodas, kā arī tiek nodrošināta ar mazākumtautības valodu, identitāti un kultūru saistīta mācību satura apguve mazākumtautības valodā (sk. *2004. gada 5. februāra grozījumu Izglītības likuma pārejas noteikumu 9. punkta 3. apakšpunktā un Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 20.2. punktu*).

Sākot ar 2008./2009. mācību gadu, bija spēkā prasība, ka mazākumtautību izglītības programmās vidusskolā katru mācību gadu ne mazāk kā pieci mācību priekšmeti, neskaitot latviešu valodu un literatūru, jāapgūst latviešu valodā (sk. *Ministru kabineta 2008. gada 2. septembra noteikumus Nr. 715 "Noteikumi par valsts vispārējās vidējās izglītības standartu un vispārējās vidējās izglītības mācību priekšmetu standartiem"*).

Laika posmā no 2008. gada līdz pat 2015. gadam tika veikts valsts valodas situācijas monitorings, vērtējot arī izglītības ieguves valodas reformas posmu ietekmi uz valsts valodas zināšanu dinamiku, izglītības kvalitāti un citus rādītājus (sk. *Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 20.2. punktu*).

Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas pamatnostādņēs 2012.–2018. gadam secināts, ka Latvijā okupācijas periodā radušās lielās krievu valodā runājošās imigrantu kopienas dēļ joprojām ir vērojamas divkopienas sabiedrības pazīmes: nošķirtas informācijas telpas, politiskajā vidē vērojamā sašķeltība pēc nacionālajām pazīmēm, atšķirīgas sociālās atmiņas, valodas nošķirtība darba kolektīvos, skolās, bērnudārzos (sk.: *Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnes 2012.–2018. gadam. Rīga, 2012, 8. lpp. Pieejams: km.gov.lv*).

Turpinot valsts valodas kā izglītības ieguves valodas nostiprināšanu, 2018. gadā tika noteikts, ka arī privātajās izglītības iestādēs vispārējo izglītību un profesionālo izglītību pamatizglītības un vidējās izglītības pakāpē iegūst valsts valodā. Atbilstoši šim tiesiskajam regulējumam mazākumtautību izglītības programmās no 1. klases līdz 6. klasei mācību satura apguve valsts valodā bija jānodrošina vismaz 50 procentu apjomā, savukārt no 7. klases līdz 9. klasei – vismaz 80 procentu apjomā no kopējās mācību stundu slodzes mācību gadā, ieskaitot svešvalodas (sk. 2018. gada 22. marta likuma “Grozījumi Izglītības likumā” 1. un 3. pantu).

2022. gadā 24 procenti no visiem izglītojamiem apguva vispārējo izglītību mazākumtautību pirmsskolas izglītības programmu un mazākumtautību pamatizglītības programmu ietvaros (sk. likumprojekta Nr. 1519/Lp13 “Grozījumi Izglītības likumā” anotāciju).

30.4. Satversmes tiesa jau 2019. gadā spriedumā lietā Nr. 2018-12-01 konstatēja, ka krievu valodas lietojums Latvijā vēl joprojām ir ļoti plašs. Minētajā lietā tika atzīts, ka krievu valodas izvēle ir pieejama kinoteātros un televīzijas pārraidēs, daudzu plašsaziņas līdzekļu saturs pamatā tiek veidots krievu valodā, arī daudzi preses izdevumi ir pieejami tikai krievu valodā. Citstarp krievu valoda Latvijā raksturota kā pašpietiekama (sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 24.2.punktu).

Valsts valodas pamatnostādnēs 2021.–2027. gadam, kas pieņemtas 2021. gadā, konstatēts, ka Eiropas valstu kontekstā Latvijā sociolingvistisko un līdz ar to valsts valodas situāciju joprojām ietekmē padomju okupācijas sekas (sk. Ministru kabineta 2021. gada 25. augusta rīkojumu Nr. 602 “Par Valsts valodas politikas pamatnostādnēm 2021.–2027. gadam”). Paralēli valsts valodai publiskajā telpā plaši tiek lietota krievu valoda, kas ietekmē arī šo valodu nezinošu personu tiesības un iespējas. Atsevišķi fakti norāda uz to, ka krievu valodu nezinoši un pie attiecīgās mazākumtautības nepiederoši jaunieši tiek diskriminēti sabiedrībā, it īpaši darba tirgū. Piemēram, Aģentūras 2020. gada pētījumā konstatēts, ka vairāk nekā puse jeb 55 procenti aptaujāto latviešu jauniešu vecumā no 19 līdz 34 gadiem saskārušies ar to, ka krievu valodas

nezināšana negatīvi ietekmē iespēju iegūt darbu (sk. *Latviešu valodas aģentūras sociolingvistisko pētījumu "Valodas situācija Latvijā: 2016–2020"*, 116. lpp.). Tāpat joprojām novērojamas arī valsts valodas zināšanu nepietiekamības izraisītās sekas, kas skar pašas pie mazākumtautībām piederošās personas. Personas, kas ģimenē sarunājas krievu valodā, visbiežāk kā to nodarbinātību negatīvi ietekmējošu faktoru minējušas nepietiekamu latviešu valodas prasmi (sk. *turpat*). Tāpat Nacionālā attīstības plāna 2014.–2020. gadam vidustermiņa izvērtējums atklāja, ka nozīmīgs šķērslis pilsoniskajai līdzdalībai ir iedzīvotāju līdzdalības iespēju nevienlīdzība, kas citstarp saistīta ar nepietiekamām valsts valodas zināšanām (sk. *Ministru kabineta 2021. gada 5. februāra rīkojumu Nr. 72 "Par Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstības pamatnostādņēm 2021.–2027. gadam"*).

Līdz ar to šobrīd Satversmes tiesai nav pamata izdarīt citādus secinājumus par krievu valodas lietojumu Latvijā. Vēl jo vairāk, Satversmes tiesa ir atzinusi, ka latviešu valodas pozīcijas vairākās sociolingvistiskās funkcijās arī 2023. gadā neatbilst valsts valodas statusam un tas skaidrojams galvenokārt ar krievu valodas runātāju lingvistisko pašpietiekamību un krievu valodas plašo izplatību informatīvajā telpā (sk. *Satversmes tiesas 2023. gada 9. februāra sprieduma lietā Nr. 2020-33-01 35.1. punktu*).

Visbeidzot Satversmes tiesa ņem vērā Saeimas izteiktos argumentus par Krievijas īstenoto karu pret Ukrainu un dezinformācijas aktivitāšu izvērsumu informācijas telpā krievu valodā. Personas, kurām valsts valodas prasmju trūkuma dēļ informācijas telpa ir pieejama tikai krievu valodā, ir pakļautas šīs dezinformācijas ietekmei un no tās izrietošai pašsegregācijai.

Līdz ar to, vērtējot apstrīdētās normas, ir jāņem vērā Latvijas īpašie apstākļi, kas izveidojušies valsts ilgstošas okupācijas un rusifikācijas rezultātā, un to saistība ar pašreizējo situāciju valsts valodas lietojuma jomā, kam ir jo īpaši liela nozīme pašreizējā ģeopolitiskajā situācijā.

31. Vērtējot pamattiesību ierobežojuma satversmību, visupirms jāpārbauda, vai ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību

normu. Pamattiesību ierobežojumam jābūt noteiktam tādā likumdošanas procesā, kas atbilst labas likumdošanas principam (*sk. Satversmes tiesas 2024. gada 15. februāra sprieduma lietā Nr. 2023-04-0106 17. punktu*).

31.1. Likumprojektu “Grozījumi Izglītības likumā” 2022. gada 8. jūnijā Saeimai iesniedza Ministru kabinets. Likumprojekts tika apspriests trijos lasījumos un pieņemts Saeimas 2022. gada 29. septembra sēdē. 2022. gada Grozījumi izsludināti 2022. gada 11. oktobrī oficiālajā izdevumā “Latvijas Vēstnesis” Nr. 197 un stājās spēkā 2022. gada 25. oktobrī.

Satversmes tiesai nerodas šaubas par to, ka apstrīdētās normas ir pieņemtas un izsludinātas Satversmē un Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā, kā arī ir pieejamas atbilstoši normatīvo aktu prasībām. Tāpat Satversmes tiesai nav šaubu par to, ka apstrīdētās normas ir pietiekami skaidri formulētas, lai persona varētu izprast to saturu un paredzēt to piemērošanas sekas.

31.2. Pieteikuma iesniedzēji uzskata, ka apstrīdētās normas esot pieņemtas bez pienācīgas konsultēšanās ar personām, kuras pieder pie skartajām mazākumtautībām. Savukārt Saeima ir sniegusi informāciju par sabiedrības iesaisti apstrīdēto normu izstrādes procesā.

Labas likumdošanas principa ievērošana tādu lēmumu pieņemšanā, kuri skar pie mazākumtautībām piederošu personu tiesības, nozīmē to, ka tiek ievērotas pie mazākumtautībām piederošo personu līdzdalības tiesības, proti, tiek uzklauti un izvērtēti attiecīgo personu vai sabiedrības grupu viedokļi un priekšlikumi (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 24.1. punktu*).

Saeima un Izglītības un zinātnes ministrija norāda, ka vēl pirms likumprojekta iesniegšanas Saeimā Konsultatīvās padomes sēdē esot uzklauti sociālie partneri, nozares pārstāvji un arī izglītojamo vecāki. Esot organizētas arī izglītības un zinātnes ministres tikšanās ar mazākumtautību izglītības iestāžu pārstāvjiem (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 78. un 148. lp.*).

Tāpat konstatējams, ka Izglītības un zinātnes ministrijas izstrādātais likumprojekts nodots sabiedrības līdzdalībai tiesību aktu projektu publiskajā portālā laikā no 2022. gada 8. aprīļa līdz 22. aprīlim. Publiskās apspriešanas

laikā fiziskās personas, nevalstiskās organizācijas (biedrības), tostarp “Cilvēktiesību Līgu Starptautiskās Federācijas Latvijas Cilvēktiesību komiteja”, “Krievu valodas sabiedriskā inspekcija”, “Latvijas Krievu kopienas Daugavpils nodaļa”, “Privātskolu vecāku biedrība”, “Latvijas Nākotnes Pētījumu institūts”, “Latvijas Krievu mācībvalodas skolu atbalsta asociācija”, kustība “Vecāku balss”, kā arī politiskās partijas, tostarp “Latvijas Krievu savienība” un “Jaunā Saskaņa”, iesniegušas komentārus, kuros lielākoties izteikti iebildumi pret likumprojektu.

Pēc likumprojekta pieņemšanas pirmajā lasījumā Saeimas 2022. gada 16. jūnija sēdē tas tika apspriests sešās Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas sēdēs, kurās piedalījās izglītības un zinātnes ministre, dažādu ministriju, pašvaldību iestāžu un valsts pārvaldes iestāžu pārstāvji, Tiesībsarga biroja, Latvijas Pašvaldību savienības, Latvijas Izglītības vadītāju asociācijas, vecāku apvienības “Vecāku balss” pārstāvji, izglītības iestāžu, kas iepriekš īstenoja mazākumtautību izglītības programmas, vadītāji un pedagogi, kā arī pie mazākumtautībām piederošu izglītojamo vecāki, tostarp Pieteikuma iesniedzēju likumiskais pārstāvis. Likumprojekta apspriešanas laikā šajās sēdēs tika izvērtēti 40 priekšlikumi. Pēc likumprojekta pieņemšanas otrajā lasījumā vēl divās Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas sēdēs tika izskatīti 23 priekšlikumi likumprojekta trešajam lasījumam. Sagatavojot likumprojektu gan pirmajam, gan otrajam lasījumam, citstarp tika izvērtēts priekšlikums noteikt, ka privātajās izglītības iestādēs izglītību iegūst valsts valodā un citā valodā.

Satversmes tiesa secina, ka apstrīdēto normu izstrādes un pieņemšanas laikā tika noskaidroti ieinteresēto personu, tostarp Pieteikuma iesniedzēju likumiskā pārstāvja, izvirzītie priekšlikumi un iebildumi. Tāpat tika izvērtēti priekšlikumi, kas saistīti ar privāto izglītības iestāžu darbību. Tas, ka attiecīgajā normatīvajā tiesību aktā nav iekļauts katrs saņemtais priekšlikums, nevar būt par pamatu tam, lai atzītu, ka labas likumdošanas princips nav ievērots (*sal. sk. Satversmes tiesas 2023. gada 21. marta sprieduma lietā Nr. 2022-06-03 19.2. punktu*).

Ievērojot minēto, Satversmes tiesai nerodas šaubas par to, ka apstrīdētās normas ir pienācīgi apspriestas un likumdošanas procesā pēc iespējas ir apzināti ieinteresēto personu viedokļi.

31.3. Pieteikuma iesniedzēji norāda, ka Saeima neesot saskaņojusi likumprojektā paredzētās tiesību normas un tiesību sistēmā jau pastāvošas tiesību normas, piemēram, likuma “Par Latvijas nacionālo un etnisko grupu brīvu attīstību un tiesībām uz kultūras autonomiju” 10. panta trešo daļu un Bērnu tiesību aizsardzības likuma 11. panta trešo daļu.

Likuma “Par Latvijas nacionālo un etnisko grupu brīvu attīstību un tiesībām uz kultūras autonomiju” 10. panta trešā daļa noteic, ka nacionālajām biedrībām ir tiesības arī par saviem līdzekļiem izveidot nacionālās mācību iestādes. Tomēr šā panta otrā daļa norāda, ka nacionālo un etnisko grupu izglītības jautājumus reglamentē Izglītības likums. Arī Bērnu tiesību aizsardzības likuma 11. panta trešajā daļā noteiktās pie Latvijas mazākumtautībām piederošo bērnu tiesības iegūt izglītību dzimtajā valodā ierobežo šajā pašā normā noteiktā piesaiste Izglītības likumam. Līdz ar to minētās normas līdzīgi Mazākumtautību konvencijas 13. pantam noteic, ka pie mazākumtautībām piederošu personu tiesības izglītības jomā ir īstenojamas atbilstoši izglītības procesa tiesiskajam regulējumam.

Līdz ar to likumdevējs ir saskaņojis apstrīdētās normas un tiesību sistēmā jau pastāvējušās normas.

31.4. Pēc Pieteikuma iesniedzēju ieskata, apstrīdēto normu pieņemšanas laikā Saeima neesot ievērojusi Satversmes tiesas spriedumos noteikto. Spriedumā lietā Nr. 2018-22-01 esot atzīts, ka likumdevējs, regulējot valodu lietojumu pirmsskolas izglītības iestādēs, ir nodrošinājis pie krievu mazākumtautības piederošam izglītojamam tiesības uz savas identitātes un kultūras saglabāšanu un attīstīšanu tādā veidā, ka tiek ņemti vērā krievu mazākumtautību raksturojošie apstākļi. 2022. gada Grozījumu anotācijā pretēji šai atziņai neesot atsevišķi analizēta situācija privātajās vispārējās izglītības iestādēs. Tāpat likumdevējs pretēji Satversmes tiesas judikatūrai neesot vērtējis apstrīdēto normu ietekmi uz izglītības kvalitāti un izglītojamo iespējām saglabāt

savu kultūru, nedz arī balstījis apstrīdētās normas uz vispusīgu 2018. gada izglītības ieguves valodas reformas vērtējumu. Visbeidzot, attiecībā uz privātajām pirmsskolas izglītības iestādēm neesot ņemts vērā Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2019-20-03.

Tāpat Saeima neesot ņēmusi vērā Venēcijas komisijas 2020. gada 18. jūnija atzinumu, kā arī citus starptautisko organizāciju atzinumus par iepriekšējo izglītības ieguves valodas reformu ietekmi uz mazākumtautību tiesībām Latvijā.

Savukārt Saeima norāda, ka likumdevējs atbilstoši labas likumdošanas principam ir vērtējis likumprojektā paredzēto tiesību normu atbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normām, tostarp Satversmei un starptautisko tiesību normām. Tāpat apstrīdētās normas esot pieņemtas kopā ar citām normām, kas vērstas uz izglītības kvalitātes nodrošināšanu. Starptautisko organizāciju atzinumiem par valodas lietojumu izglītības procesā Latvijā esot tikai ieteikuma raksturs. Tas, ka likumdevējs, pieņemot likumprojektu, nav rīkojies saskaņā ar starptautisko organizāciju viedokļiem vai nesaistošiem norādījumiem, nenozīmējot, ka šie viedokļi un norādījumi nebūtu pienācīgi izvērtēti, bet nozīmējot tikai to, ka likumdevējs šos viedokļus un norādījumus nav atzinis par saistošiem un tieši attiecināmiem uz jauno tiesisko regulējumu.

Satversmes tiesa secina, ka apstrīdēto normu izstrādes laikā ir vērtēts, kā izglītības procesā mazākumtautībām tiks nodrošinātas tiesības apgūt, saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību, citstarp atsaucoties arī uz Satversmes tiesas judikatūru, kas attiecas uz privātajām izglītības iestādēm (*sk. likumprojekta Nr. 1519/Lp13 "Grozījumi Izglītības likumā" anotāciju*). Tāpat atbilstoši Satversmes tiesas judikatūrai tika atsevišķi vērtēta regulējuma nepieciešamība pirmsskolas izglītības pakāpē un pamatzglītības pakāpē. Kā liecina apstrīdēto normu pieņemšanas process, Saeima ir apzinājusies, ka apstrīdētajām normām varētu būt ietekme uz izglītības kvalitāti, un citstarp pieņēmusi arī tādas normas, kas paredz izglītojamo tiesības uz individualizētu un personalizētu atbalstu valsts valodas prasmes apguvei (*sk. 2022. gada 29. septembra likuma "Grozījumi Izglītības likumā" 10. pantu*). Turklāt jāņem

vērā, ka Pieteikuma iesniedzēju minētie Satversmes tiesas spriedumi un tajos ietvertās atziņas un secinājumi tika izteikti par to Izglītības likuma regulējumu, kas noteica mācību valodu lietojuma proporciju vispārējās izglītības sistēmas ietvaros īstenotajās mazākumtautību izglītības programmās, savukārt apstrīdētās normas nosaka pavisam citādu izglītības procesa regulējumu, proti, tādu regulējumu, atbilstoši kuram šādas mazākumtautību izglītības programmas vairs netiek īstenotas. Šis secinājums ietekmē arī pienākumu izvērtēt iepriekšējo izglītības ieguves valodas reformu. Lai noskaidrotu, vai apstrīdētās normas atbilst Satversmei, ir jāvērtē pamattiesību ierobežojuma satversmība pēc būtības.

No Saeimas sēžu stenogrammām izriet, ka apstrīdēto normu izstrādes laikā uzmanība tika pievērsta starptautisko organizāciju, tostarp Venēcijas komisijas un Konsultatīvās komitejas, atzinumiem (*sk. 13. Saeimas 2022. gada 16. jūnija sēdes stenogrammu*). Arī Izglītības un zinātnes ministrijas pārstāve tiesas sēdē norādīja, ka apstrīdēto normu izstrādes laikā tika ņemti vērā līdz konkrētajam brīdim pieņemtie Venēcijas komisijas un Konsultatīvās komitejas ziņojumi (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 55. lp.*). Tomēr jāņem vērā, ka arī šajos ziņojumos ietvertie secinājumi attiecās uz to Izglītības likuma regulējumu, kas noteica mācību valodu lietojuma proporciju vispārējās izglītības sistēmas ietvaros īstenotajās mazākumtautību izglītības programmās. Turklāt ANO cilvēktiesību līgumus uzraugošo komiteju prakse un citu konsultējošo un skaidrojošo mehānismu un komisiju izdarītie secinājumi un ieteikumi gan ir uzskatāmi par autoritatīviem starptautisko līgumu interpretācijas palīg līdzekļiem, tomēr paši par sevi nav juridiski saistoši.

Tāpat no publiski pieejamiem apstrīdēto normu izstrādes materiāliem izriet, ka apstrīdēto normu izstrādes laikā Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisija saņēmusi Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas augstā komisāra mazākumtautību jautājumos vēstuli, kurā izteikts viedoklis par likumprojektu “Grozījumi Izglītības likumā” un ar to saistīto likumprojektu “Grozījumi Vispārējās izglītības likumā”. Vēstulē norādīts, ka minēto likumprojektu pieņemšana atstāšot negatīvu ietekmi uz mazākumtautību pārstāvju iespējām izglīties viņu dzimtajā valodā, īpaši pirmajos izglītības

ieguves gados (*sk. Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas augstā komisāra mazākumtautību jautājumos 2022. gada 20. jūnija vēstuli. Pieejama: titania.saeima.lv*). Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisija lūdza Izglītības un zinātnes ministriju, Ārlietu ministriju un Tieslietu ministriju izvērtēt šajā vēstulē izteiktos argumentus. Komisijas deputātiem bija pieejams ministriju savstarpēji saskaņotais viedoklis, kurā norādīts, ka pāreja uz mācībām valsts valodā visās izglītības pakāpēs tiekot īstenota, ievērojot pie mazākumtautībām piederošo personu tiesības lietot savu dzimto valodu (*sk. Izglītības un zinātnes ministrijas vēstuli Nr.4-2e/22/2098. Pieejama: titania.saeima.lv*). Tātad Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas augstā komisāra mazākumtautību jautājumos izteiktie argumenti tika vērtēti.

Tādējādi pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu tiesību normu.

32. Ikviena pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, jo ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad.

Saeima norādījusi, ka latviešu valodas lietojums joprojām ir nepietiekams, turklāt pastāvošais latviešu valodas un krievu valodas informācijas telpu nošķīrums neveicina sabiedrības saliedētību un demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzību. Arī Pieteikuma iesniedzēji atzīst, ka pamattiesību ierobežojumam ir leģitīms mērķis, kas saistīts ar valsts valodas aizsardzību.

Satversmes ievads atklāj vērtības, kas ir iekļaujošas demokrātiskas sabiedrības veidošanas pamats. Latviešu valoda ir viena no šīm vērtībām (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 24.2. punktu*). Tā ir neatņemama Latvijas valsts konstitucionālās identitātes sastāvdaļa. No Satversmes ievada un 4. panta pirmā teikuma izriet valsts pienākums ne vien tiesiski nodrošināt latviešu valodas statusu, bet arī ar valsts rīcībā esošajiem līdzekļiem gādāt par to, lai latviešu valoda patiešām pilda savu valsts valodas funkciju (*sal. sk.: Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu. Konstitucionālo tiesību*

komisijas viedoklis un materiāli. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2012, 134. lpp.). Valstij ir jāveicina un jāstiprina latviešu valodas lietojums Latvijā, lai latviešu valoda varētu efektīvi pildīt valsts valodas funkcijas. Citstarp valstij ir pozitīvs pienākums veicināt valsts valodas lietojumu ikvienā izglītības pakāpē (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-12-01 27. punktu*).

Apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums ir vērsts uz valsts valodas aizsardzību, nodrošinot pie mazākumtautībām piederošu personu iespējas visās izglītības pakāpēs paaugstināt valsts valodas prasmju līmeni.

Valsts valodas prasme ļauj personai gūt maksimālu labumu no valstī pastāvošās izglītības sistēmas katrā izglītības pakāpē.

Valsts valoda līdz ar citām savām sociālajām funkcijām veic arī specifiskus valstiski svarīgus uzdevumus, tas ir, nodrošina valsts funkcionēšanu un komunikāciju starp personu un valsti (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 18. punktu*). Personai ir nepieciešamas atbilstošas valsts valodas zināšanas arī tādēļ, lai tā vēlētos un varētu piedalīties sabiedrības dzīvē (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 24.2. punktu*).

Visbeidzot, pie mazākumtautībām piederošo personu valsts valodas prasme aizsargā arī citu personu tiesības brīvi lietot valsts valodu jebkurā dzīves jomā visā valsts teritorijā (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 18. punktu*).

Līdz ar to valsts valodas prasmju paaugstināšanai ir būtiska nozīme personas tiesību nodrošināšanā un saliedētas sabiedrības veidošanā.

Apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums ir vērsts arī uz to, lai mazinātu izglītības iestāžu segregāciju un pie mazākumtautībām piederošu personu pašsegregāciju. Visu izglītības iestāžu izglītojamiem ir nodrošinātas vienādas un pienācīgas iespējas apgūt vispārējo izglītību sabiedrību saliedējošā izglītības procesā valsts valodā, proti, atbilstoši vienotas skolas pieejai (*sk.: Vienota skola. Izglītības kvalitātes valsts dienests. Pieejams: ikvd.gov.lv*). Ikvienam izglītojamam ir sniegtas pilnvērtīgākas iespējas pāriet no vienas

izglītības iestādes uz citu vienas pakāpes ietvaros. Saliedētas sabiedrības veidošanos veicina, pirmkārt, tas, ka bērniem jau no agrīna vecuma ir nodrošināta iespēja mijiedarboties ar citiem sabiedrības pārstāvjiem, un, otrkārt, tas, ka visiem sabiedrības locekļiem ir nodrošināts saziņas pamats – pienācīgas valsts valodas zināšanas. Tātad šādā aspektā apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums ir vērsts arī uz demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzību.

Līdz ar to apstrīdētajās normās noteiktajam pamattiesību ierobežojumam ir legītīmi mērķi – demokrātiskas valsts iekārtas un citu cilvēku tiesību aizsardzība.

33. Noskaidrojot, vai pamattiesību ierobežojums ir samērīgs, Satversmes tiesa visupirms pārbauda, vai ierobežojums ir piemērots legītīmo mērķu sasniegšanai, proti, vai ar izraudzītajiem līdzekļiem var sasniegt legītīmos mērķus.

33.1. Kā tiesas sēdē norādījusi pieaicinātā persona *Dr. paed.* Ieva Margeviča-Grinberga, jo mazāka ir personas saskarsme ar valodu, jo ilgāks laiks nepieciešams tās apguvei (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 57. lp.*). Līdzīgu secinājumu uzsvērusi arī *Dr. psych.* Anika Miltuze, norādot, ka valodas attīstību veicina darbošanās konkrētajā valodā, turklāt jo agrāk izglītojamie dažādajās vidēs sāk apgūt vairākas valodas, jo mazākus resursus prasa valodas apguve (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 142. un 144. lp.*). Tāpat Izglītības un zinātnes ministrija, atsaucoties uz valodas pētnieci Ēriku Hofu, norādījusi, ka bērnam ir svarīgi jau agrīnā vecuma posmā dzirdēt sarežģītas un daudzveidīgas valodas konstrukcijas, jo tas palīdz viņam nākotnē veidot gramatiski pareizākas formas (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 23. lp.*).

Apstrīdētajās normās noteiktais pamattiesību ierobežojums veicina valsts valodas apguvi un lietošanu. Tas vērsts uz to, lai izglītojamie gan pirmsskolas izglītības pakāpē, gan pamatzglītības pakāpē valsts valodu lietotu ikdienā mācību procesā un gūtu tās lietošanas pieredzi. Tādējādi apstrīdētajās normās

ietvertais pamattiesību ierobežojums veicina valsts valodas prasmes attīstību un līdz ar to arī veiksmīgu pāreju uz turpmākajām izglītības pakāpēm.

Tāpat vienotas izglītības nodrošināšana valsts valodā lielākajā daļā izglītības iestāžu, kurās tiek īstenotas vispārējās izglītības programmas, jeb vienotas skolas izveide novērš izglītības iestāžu segregāciju, mazina pie mazākumtautībām piederošu personu pašsegregāciju un palīdz nodrošināt vienlīdzīgas tiesības uz kvalitatīvu izglītību. Līdz ar to izglītojamiem jebkurā izglītības pakāpē tiek sniegtas plašākas izvēles iespējas pārejai no vienas izglītības iestādes uz citu. Tātad apstrīdētās normas katrā izglītības pakāpē kalpo mērķim saliedēt sabiedrību.

Līdz ar to apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums ir piemērots leģitīmo mērķu – demokrātiskas valsts iekārtas un citu cilvēku tiesību aizsardzība – sasniegšanai.

33.2. Pieteikuma iesniedzēji norādījuši, ka apstrīdētajās normās ietvertais pamattiesību ierobežojums varētu nebūt piemērots leģitīmo mērķu sasniegšanai, jo tādā gadījumā, ja pedagogs nesazinās ar bērnu tā dzimtajā valodā, it sevišķi pirmsskolas izglītības pakāpē, varot tikt ne vien kavēta bērna emocionālā, psiholoģiskā un intelektuālā attīstība, bet arī negatīvi ietekmēta bērna veselība un fiziskā attīstība. Rezultātā bērns varot nevis apgūt latviešu valodu, bet – tieši pretēji – to neapgūt, tostarp atsakoties apmeklēt pirmsskolas izglītības iestādi.

Tomēr lietā pieaicinātās personas ir noraidījušas šāda riska iespējamību. Cīstarp *Dr. psych.* Baiba Martinsone norādījusi: nav pamata apgalvojumam, ka, neparedzot bērnam iespēju izmantot mazākumtautības valodu izglītības procesā, varētu tikt negatīvi ietekmēta valsts valodas apguve. Jebkura adaptācija jaunajiem apstākļiem, tostarp citas valodas lietojumam, vienmēr sākotnēji prasīšot papildu individuālos resursus (kā intelektuālos, tā emocionālos) un tuvākās vides – ģimenes – iesaisti (*sk. lietas materiālu 3. sēj. 47. un 48. lp.*). Arī vairākas citas pieaicinātās personas – gan pedagoģijas, gan psiholoģijas zinātnieki, LIZDA, kā arī tiesībsargs – ir uzsvērušas, ka tas, cik viegli vai grūti bērnam ir mācīties valsts valodā, lielā mērā ir atkarīgs tieši no ģimenes ietekmes (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 125. lp., 2. sēj. 32. lp., 3. sēj. 27. lp. un 4. sēj. 27. lp.*).

Būtiska esot vecāku sadarbība ar pedagogu, kā arī pašu vecāku attieksme pret valsts valodu un bērna mācībām (*sk. lietas materiālu 3. sēj. 3. lp.*). No tā savukārt izriet secinājums, ka tad, ja bērnam tiks nodrošināts pienācīgs atbalsts, tostarp ģimenes atbalsts, izglītības ieguve valsts valodā neradīs būtisku negatīvu ietekmi uz bērnu.

Dr. psych. Anika Miltuze norādījusi, ka bērniem vispiemērotākā ir izglītība vienā – valsts valodā – un tieši šādā veidā bērniem ir iespējams izvairīties no divu valodu kodu jaukšanas un grūtībām ar mācību satura apgūšanu (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 143. lp.*). No iepriekš minētā izriet šāds secinājums: tieši tas, ka pirms apstrīdēto normu spēkā stāšanās vispārējās izglītības saturs bija apgūstams bilingvāli noteiktā proporcijā, bērniem radīja lielākas grūtības. Tam piekritusi arī Izglītības un zinātnes ministrija, norādot, ka šobrīd daudzi bērni vecumā no pusotra līdz trim gadiem veiksmīgi runājot divās valodās, tādējādi nošķirot mājās un izglītības iestādē lietojamās valodas (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 23. lp.*).

Līdz ar to apstrīdētajās normās noteiktā kārtība ir labvēlīgāka bērna izaugsmei nekā iepriekš pastāvējušais regulējums, jo tā mazina bērna stresa līmeni un veicina viņa prasmju, tostarp valodas prasmju, attīstību. Tas attiecas uz visām izglītības pakāpēm.

Tāpat Satversmes tiesa ņem vērā, ka līdz ar apstrīdētajām normām likumdevējs papildināja Izglītības likuma 55. pantu ar 2.¹ punktu, kas paredz izglītojamā tiesības saņemt individualizētu un personalizētu atbalstu valsts valodas prasmes apguvei, bet Vispārējās izglītības likuma 20. pantu ar trešo daļu un šā likuma 30. pantu ar astoto daļu, kas izglītības iestādēm, kuras īsteno pirmsskolas izglītības programmas, un izglītības iestādēm, kuras īsteno pamatzglītības programmas, uzliek pienākumu sniegt šādu atbalstu (*sk. 2022. gada 29. septembra likuma “Grozījumi Izglītības likumā” 10. pantu un 2022. gada 29. septembra likuma “Grozījumi Vispārējās izglītības likumā” 2. un 4. pantu*). Tāpat Izglītības un zinātnes ministrija norādījusi, ka valsts piešķirtais papildu finansējums ir ļāvis nodrošināt pedagogu palīgu piesaisti. Šīs personas palīdzot bērniem pārvarēt sociālemocionālas grūtības, veidojot

savstarpējas uzticēšanās attiecības un veicinot valsts valodas apguvi pozitīvā vidē, bet pagarinātās dienas grupās nodrošinot individuālu pieeju skolēniem ārpus mācību stundām, sniedzot atbalstu mācību satura apguvē un īpaši palīdzot gadījumos, kad vecākiem valsts valodas prasmju nepietiekamības dēļ ir ierobežotas iespējas sniegt saviem bērniem atbalstu mācībās (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 158. lp.*). Līdz ar to valsts ir nodrošinājusi izglītojamiem papildu psiholoģisko un pedagoģisko atbalstu.

Tādējādi Pieteikuma iesniedzēju arguments, ka apstrīdētās normas radīšot izglītojamam papildu stresu, neļaušot tam apgūt valsts valodu un attiecīgi nerasniedzot pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus, nav pamatots.

Tātad apstrīdētajās normās noteiktais pamattiesību ierobežojums ir piemērots leģitīmo mērķu sasniegšanai.

34. Apstrīdētajās normās noteiktais pamattiesību ierobežojums ir nepieciešams, ja nav citu līdzekļu, kuri būtu tikpat iedarbīgi un kurus izvēloties personas pamattiesības tiktu ierobežotas mazāk. Saudzējošāks līdzeklis ir nevis jebkurš cits, bet tikai tāds līdzeklis, ar kuru var sasniegt leģitīmos mērķus vismaz tādā pašā kvalitātē (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 21. punktu*).

34.1. Pieteikuma iesniedzēji uzskata, ka valstij nevajadzētu iejaukties izglītojamo un viņu vecāku izvēlē attiecībā uz valodas izmantošanu privātā mācību iestādē īstenotā izglītības procesā. Valsts varot pieprasīt tikai valsts valodas zināšanas kā noteiktu rezultātu. Savukārt Saeima norādījusi, ka līdzšinējā pieeja mācību valodai mazākumtautību izglītības programmās izglītojamiem pirmsskolas izglītības un pamatizglītības pakāpē nenodrošināja tādu latviešu valodas prasmi, kāda nepieciešama, lai visiem bērniem būtu vienlīdzīgas iespējas turpmākajā mācību procesā un darba dzīvē, un līdz ar to kvalitatīvas izglītības mērķa sasniegšanai nav citu, alternatīvu risinājumu kā vien pāreja uz mācībām tikai valsts valodā.

Likumdevējs apstrīdēto normu pieņemšanu ir pamatojis ar to, ka ar 2018. gada Grozījumiem noteiktā valsts valodas un mazākumtautības valodas

lietojuma proporcija vispārējās izglītības procesā pie mazākumtautībām piederošām personām nenodrošināja pienācīgu valsts valodas prasmi un līdz ar to nevarēja sasniegt apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus – demokrātiskas valsts iekārtas un citu cilvēku tiesību aizsardzība. Proti, Aģentūras pētījumā “Valodas situācija Latvijā: 2016–2020” esot konstatēts, ka 2019. gadā 20 procenti aptaujāto mazākumtautību jauniešu atzinuši, ka latviešu valodu apguvuši tikai pamatprasmes līmenī vai zina to vāji (*sk. Latviešu valodas aģentūras sociolingvistisko pētījumu “Valodas situācija Latvijā: 2016–2020”, 23. lpp.*). Tāpat tika konstatēts, ka pirmsskolas vecuma bērnu latviešu valodas prasmes nav pietiekamas tieši tajos gadījumos, kad apmeklētas pirmsskolas izglītības grupas, kurās mazākumtautību izglītības programmas pamatā tika īstenotas krievu valodā (*sk. pētījumu “Pirmsskolēnu latviešu valodas apguves rezultāti Latvijā: Kurzemē, Rīgā un Latgalē. Latviešu valodas apguve”, Liepājas Universitāte, 2021; sk. arī likumprojekta Nr. 1519/Lp13 “Grozījumi Izglītības likumā” anotācijas 6.–7. un 10.–11. lpp.*).

Šos trūkumus tiesas sēdē atzina arī privātā izglītības iestāde “LATREIA”, norādot, ka 2023./2024. mācību gadā skolas gaitas pirmajā klasē uzsākuši 39 izglītojamie, tostarp 25 mazākumtautību pirmsskolas izglītības iestāžu beidzēji bez pienācīgām valsts valodas zināšanām (*sk. lietas materiālu 3. sēj. 7. un 8. lp.*). Arī LIZDA aptaujātie pedagogi norādījuši uz ļoti krasām izglītojamo valsts valodas prasmju līmeņa atšķirībām (*sk. lietas materiālu 3. sēj. 2. lp.*). Kā norādījusi gan *Dr. habil. philol.* Dace Markus, gan Izglītības un zinātnes ministrija, secinājumi par to, ka pie mazākumtautībām piederošo izglītojamo valsts valodas zināšanas nav pietiekamas, ir attiecināmi gan uz valsts un pašvaldību, gan arī privātajām izglītības iestādēm, kurās īstenotas mazākumtautību izglītības programmas (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 70.–78., 85. un 86. lp.*).

Satversmes tiesa secina, ka Pieteikuma iesniedzēji, piedāvājot alternatīvu – attiecībā uz privātajām izglītības iestādēm neregulēt valodu lietojumu, bet tikai noteikt valsts valodas zināšanu pārbaudi – faktiski aicina atgriezties pie tā modeļa, kas bija spēkā vēl pirms 2018. gadā īstenotā izglītības ieguves valodas

reformas posma. Tomēr, ievērojot gan pašu izglītības iestāžu, gan pētnieku norādīto, ka iepriekš spēkā bijušais regulējums pie mazākumtautībām piederošām personām nav nodrošinājis pienācīgu valsts valodas prasmi, ir secināms, ka atgriešanās pie šā regulējuma nepalīdzētu sasniegt pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus. Šāds risinājums arī būtu pretrunā ar valsts pozitīvo pienākumu regulēt izglītības ieguvu, lai nodrošinātu tās kvalitāti.

Pieaicinātās personas ir atzinušas, ka valodas apguvi vislabāk nodrošina tās vienots un mērķtiecīgs lietojums izglītības procesā. Piemēram, *Dr. paed.* Ieva Margeviča-Grinberga vērta uzmanību uz pētījumiem, kas pierāda, ka pie mazākumtautībām piederoši izglītojamie valodu apgūst labāk tad, ja tajā konsekventi runā ik dienu skolas vidē. Lai arī dzimtās valodas saglabāšanai ir daudz priekšrocību, tomēr tādos aspektos kā iekļaušanās sabiedrībā, izglītība un darbs izšķiroša nozīme esot un būšot valsts valodas prasmei (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 35.lp.*). Arī *Dr. habil. philol.* Dace Markus uzsvērusi, ka vispārējās izglītības process valsts valodā nav pašmērķis, bet gan līdzeklis šīs valodas apguvei tādā līmenī, kas būtu iespējami tuvs dzimtās valodas zināšanu līmenim. Tikai šādā veidā esot iespējams nodrošināt to, ka pie mazākumtautībām piederošiem izglītojamiem ir pienācīgas valsts valodas zināšanas (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 96. lp.*).

Tāpat 2018. gada Grozījumi vēl pilnībā nenodrošināja pieejas “vienota skola” īstenošanu jeb izglītības iestāžu segregācijas un pie mazākumtautībām piederošu personu pašsegregācijas novēršanu. Nav konstatējamās alternatīvas, kas ļautu pietiekami efektīvi sasniegt arī šo mērķi.

Tādējādi nav konstatējami citi līdzekļi, kas ļautu vispārējās izglītības procesā vismaz tādā pašā kvalitātē sasniegt pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus – demokrātiskas valsts iekārtas un citu cilvēku tiesību aizsardzība.

34.2. Pēc Pieteikuma iesniedzēju ieskata, tām izglītības iestādēm, kuras īsteno izglītības programmas saskaņā ar Latvijas Republikas noslēgtiem divpusējiem vai daudzpusējiem starptautiskajiem līgumiem, kā arī izglītības iestādēm, kas izglītību nodrošina Eiropas Savienības valodās, esot noteikts saudzējošāks regulējums.

Izglītības likuma 9. panta otrā daļa paredz, ka izglītības iestādēs, kuras īsteno izglītības programmas saskaņā ar Latvijas Republikas noslēgtiem divpusējiem vai daudzpusējiem starptautiskajiem līgumiem, izglītību var iegūt citā valodā, nevis valsts valodā. Tāpat atbilstoši šā likuma 9. panta 2.¹ daļai citā valodā izglītību iespējams iegūt izglītības iestādēs, kurās vispārējās izglītības programmu mācību priekšmetus pilnībā vai daļēji īsteno svešvalodā, lai nodrošinātu citu Eiropas Savienības oficiālo valodu apguvi, ievērojot attiecīgā valsts izglītības standarta nosacījumus. Latvijā dzīvo dažādas mazākumtautības, tostarp arī tādas, kuru dzimtā valoda ir oficiālā valoda valstī, ar kuru Latvijai ir noslēgts starptautisks līgums izglītības jomā. Līgums starp Latviju un Krievijas Federāciju šajā jomā nav noslēgts (*sk.: Starpvaldību līgumi un to izpildprogrammas. Izglītības un zinātnes ministrija. Pieejams: izm.gov.lv*). Tāpat krievu valoda nav Eiropas Savienības valoda. Tāpēc uz personām, kas pieder pie krievu mazākumtautības, izglītības procesā ir attiecināms tikai vispārējais Izglītības likuma 9. panta 1.¹ daļas un Pirmsskolas izglītības vadlīniju regulējums.

Satversmes tiesa jau iepriekš norādījusi, ka Eiropas Savienības valodu apguves stiprināšana ir Latvijas mērķis, kas izriet no Satversmes ievada un starptautiskajās tiesībās pastāvošā labas ticības principa. Iespēja izņēmuma kārtā iegūt izglītību kādā no Eiropas Savienības oficiālajām valodām Izglītības likuma 9. panta otrās daļas 2.¹ punktā ir paredzēta nevis ar mērķi attīstīt attiecīgās valsts kultūru un identitāti, bet gan tādēļ, lai veicinātu padziļinātu svešvalodas apguvi. Tādējādi izglītojamie, kas iegūst vispārējo izglītību valsts un pašvaldību izglītības iestādēs, citstarp padziļināti apgūstot kādu no Eiropas Savienības valstu valodām, nav salīdzināmi ar izglītojamiem, kas vēlētos iegūt izglītību mazākumtautības valodā (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 21.2. punktu un Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 23.2. punktu*).

Personas, kas pieder pie tādām mazākumtautībām, kuru valoda ir tādas valsts oficiālā valoda, ar kuru Latvija ir noslēgusi starptautisko līgumu izglītības jomā, un personas, kas pieder pie tādām mazākumtautībām, kuru valoda nav

tādas valsts oficiālā valoda, ar kuru Latvija ir noslēgusi starptautisko līgumu izglītības jomā, ir salīdzināmas. To atzinusi arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2023. gada 16. novembra sprieduma lietā “Džibuti and Others v. Latvia”, pieteikums Nr. 225/20 u. c., 160. punktu*). Tā kā katrai no minētajām mazākumtautību grupām ir paredzēts atšķirīgs izglītības ieguves regulējums, pret tām ir noteikta atšķirīga attieksme.

Kā jau šajā spriedumā tika norādīts iepriekš, mazākumtautību izglītības iestādes okupācijas laikā tika slēgtas un tām tika uzspiesta rusifikācijas politika (*sk. šā sprieduma 30. punktu*). Turklāt Latvijā pārējo tradicionāli runāto mazākumtautību valodu – baltkrievu, poļu, lietuviešu, igauņu, romu u. c. valodu – pratēju skaits joprojām samazinās (*sk. Latviešu valodas aģentūras sociolingvistisko pētījumu “Valodas situācija Latvijā: 2016–2020”, 66. lpp.*). Turpretī krievu valodas pozīcijas Latvijā joprojām ir stabilas un šī valoda ir uzskatāma par pašpietiekamu.

Arī personu, kas pieder pie tādām mazākumtautībām, kuru valoda ir tādas valsts oficiālā valoda, ar kuru Latvijai ir noslēgts starptautiskais līgums izglītības jomā, dibinātām izglītības iestādēm, kas īsteno vispārējās izglītības programmas, ir pienākums nodrošināt, ka tajās izglītojamie valsts valodu apgūst pienācīgā līmenī. Savukārt ar mērķi novērst faktisko nevienlīdzību un aizsargāt tās Latvijā dzīvojošās mazākumtautības, kuru valoda, kultūra un etniskā savdabība ir apdraudēta, valsts var veikt noteiktus pozitīvus pasākumus, kas izpaužas kā tiesības licencēšanas procesā apstiprinātās vispārējās izglītības programmās iekļaut konkrētus mācību priekšmetus citās valodās. Citstarp tas ir pieļaujams tieši tāpēc, ka šādas izglītības iestādes nav veidojušas daļu no segregēta skolu tīkla un šādām mazākumtautībām nav raksturīgs pašsegregācijas risks. Proti, attiecībā uz šīm mazākumtautībām nav nepieciešams noteikt apstrīdēto normu legītimā mērķa – demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzība – sasniegšanai nepieciešamu ierobežojumu.

Tādējādi nav alternatīvu līdzekļu, kas ļautu sasniegt pamattiesību ierobežojuma legītimos mērķus tādā pašā kvalitātē.

35. Lai noskaidrotu, vai likumdevēja rīcība, nosakot apstrīdētajās normās noteikto pamattiesību ierobežojumu, bija atbilstoša, Satversmes tiesai, pirmkārt, ir jānoskaidro, vai apstrīdētās normas nepasliktina mācību satura apguves kvalitāti. Otrkārt, Satversmes tiesai jāpārbauda, vai ar apstrīdētajām normām un citām ar tām saistītajām normām ir ievērots saprātīgs līdzsvars starp valsts valodas lietojuma veicināšanu un pie mazākumtautībām piederošu personu tiesību īstenošanu privātās izglītības iestādēs notiekošā izglītības procesā (sk. *Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 22. punktu*).

No Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūras izriet secinājums, ka valsts rīcības brīvības apjoms ir atšķirīgs attiecībā uz dažādiem izglītības līmeņiem: jo zemāka izglītības pakāpe, jo mazāka valsts rīcības brīvība (sk. *Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2011. gada 21. jūnija sprieduma lietā “Ponomaryovi v. Bulgaria”, pieteikums Nr. 5335/05, 56. punktu*). Arī citas starptautiskos cilvēktiesību mehānismus uzraugošās institūcijas ir norādījušas uz dzimtās valodas lielāko nozīmi bērna agrīnajos dzīves posmos (sk. *ANO Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komitejas Vispārējā komentāra Nr. 13 “Tiesības uz izglītību”, 1999. gada 8. decembris, UN Doc. Nr. E/C.12/1999/10, 6. rindkopu un ANO Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komitejas Vispārējā komentāra Nr. 20, 2009. gada 2. jūlijs, UN Doc. Nr. E/C.12.GC/20, 21. rindkopu*). Turklāt katrai no izglītības pakāpēm ir atšķirīgs izglītības nodrošināšanas veids un regulējums. Pirmsskolas izglītības pakāpe atbilstoši Vispārējās izglītības likumam nav daļa no formālās izglītības un uz to ir attiecināmas tikai Pirmsskolas izglītības vadlīnijas, savukārt pamatizglītības ieguve tiek īstenota formālās izglītības veidā, ko regulē valsts vispārējās izglītības standarts. Tādēļ Satversmes tiesa visupirms pārbaudīs apstrīdētajās normās ietvertā ierobežojuma samērīgumu pirmsskolas izglītības pakāpē, bet pēc tam – pamatizglītības pakāpē.

36. No Vispārējās izglītības likuma 21. panta izriet, ka bērnam no pusotra gada vecuma ir nodrošināma pieeja pirmsskolas izglītības iestādei. Taču saskaņā

ar Izglītības likuma 4. pantu un Vispārējās izglītības likuma 20.¹ panta pirmo daļu bērna sagatavošana pamatizglītības ieguvei jeb pirmsskolas izglītības programmas apguve ir obligāta no piecu gadu vecuma. Vispārējās izglītības likuma 20. panta otrā daļa noteic, ka pirmsskolas izglītības programmu bērns apgūst līdz septiņu gadu vecumam.

Tādējādi pirmsskolas izglītībā mācību darbs ir iedalīts divos posmos. Pirmais posms ir pirmsskolas izglītība bērna agrīnajā vecumā no pusotra gada līdz pieciem gadiem. Bērniem vecumā līdz pieciem gadiem ir iespējams izvēlēties citus audzināšanas un izglītošanas pakalpojumus, tomēr tie nav uzskatāmi par pirmsskolas izglītības ieguvu. Otrais pirmsskolas izglītības pakāpes posms ir obligātā pirmsskolas izglītība bērnam vecumā no pieciem līdz septiņiem gadiem.

Lai gan par pirmsskolas izglītības apguvi netiek izsniegts to apliecinošs dokuments, tā atbilstoši Vispārējās izglītības likumam ir daļa no vispārējās izglītības. Tas nozīmē, ka arī šādas izglītības īstenošana var tikt īpaši regulēta.

Pirmsskolas izglītības mērķi ir bērna daudzpusīgas personības veidošanās, veselības stiprināšana, sagatavošanās pamatizglītības ieguvei. Pirmsskolas izglītības vadlīnijās noteiktais obligātais saturs attiecas uz ikvienu bērnu, kas atrodas pirmsskolas izglītības iestādē, tātad uz bērniem jau no pusotra gada vecuma. Katram bērnam jāapgūst savam vecumposmam atbilstošās iemaņas katrā no septiņām mācību jomām (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 13. lp.*). Pirmsskolā mācību saturu bērns apgūst integrētā mācību procesā – rotaļnodarbībā visas dienas garumā, ietverot vairākās mācību jomās plānotos bērnam sasniedzamos rezultātus. Pirmsskolas izglītības vadlīniju 2. punktā noteikts, ka pirmsskolas izglītības satura īstenošanas mērķis ir zinātkārs, radošs un dzīvespriecīgs bērns, kas dzīvo veselīgi, droši un aktīvi, patstāvīgi darbojas, ieinteresēti un ar prieku mācās, gūstot pieredzi par sevi, citiem, apkārtējo pasauli un savstarpējo mijiedarbību tajā.

Atbilstoši apstrīdētajām normām viss pirmsskolas izglītības pakāpes obligātais saturs apgūstams valsts valodā.

36.1. Satversmes tiesas kompetencē neietilpst lemšana par apstrīdēto normu un ar to sistēmiski saistīto tiesību normu ieviešanas efektivitāti (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 22.1. punktu*). Tomēr Satversmes tiesa var konstatēt, vai atbildīgās institūcijas ir nodrošinājušas nepieciešamo atbalsta pasākumu kopumu – mācību metodiskos materiālus, skolotāju tālākizglītības un profesionālās kvalifikācijas paaugstināšanas iespējas (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 22.1. punktu un 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 20.3. punktu*).

Pieteikuma iesniedzēji norādījuši, ka bez iepriekšējās izglītības ieguves valodas reformas rezultātu izvērtēšanas attiecībā uz izglītības kvalitāti neesot bijusi pieļaujama jaunas reformas uzsākšana. Apstrīdētās normas esot pieņemtas bez pienācīga risku izvērtējuma. Citstarp izglītības procesā šobrīd grūtības radot kvalificētu pedagogu un atbalsta personāla trūkums; pilnīgs aizliegums pedagogiem un atbalsta personālam izmantot mazākumtautības valodu, bilingvālus un mazākumtautības valodas mācību līdzekļus; aizliegums izglītojamam parādīt savu sniegumu savā dzimtajā valodā un nepieciešamība katrā stundā izmantot vārdnīcu. Izglītojamā tiesības saņemt individualizētu un personalizētu atbalstu valsts valodas prasmes apguvei praksē tiek nodrošinātas tikai valsts valodā un tātad netiekot nodrošinātas efektīvi. Saeima un Izglītības un zinātnes ministrija ir sniegušas informāciju par izglītības iestādēm un pedagogiem valsts nodrošinātajiem atbalsta pasākumiem.

36.1.1. Ar 2018. gada Grozījumiem ieviestā izglītības ieguves valodas reforma attiecībā uz pirmsskolas izglītības programmu īstenošanu un pamatzglītības programmu īstenošanu 1.–7. klasē stājās spēkā 2019. gada 1. septembrī, citās klašu grupās – turpmākajos gados, bet pilnībā noslēdzās 2021./2022. mācību gadā. Apstrīdētās normas tika pieņemtas 2022. gada 29. septembrī, proti, dažus mēnešus pēc iepriekšējā mācību gada beigām. Tiesas sēdē tika izteikti argumenti, ka izglītības reformas kvalitāte pilnībā var tikt novērtēta tikai tad, kad izglītojamais ir izgājis visu obligātās izglītības ciklu, tātad pēc teju deviņiem gadiem (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 102. lp.*). Līdz ar to

arī apstrīdēto normu pieņemšanas laikā neesot visaptveroši izvērtēti iepriekšējās izglītības ieguves valodas reformas rezultāti.

Satversmes tiesa secina, ka ar 2021. gada 8. aprīļa likumu “Grozījumi Izglītības likumā” tika definēts izglītības kvalitātes jēdziens un konkretizēti pienākumi attiecībā uz izglītības iestāžu nodrošinātās izglītības kvalitātes kontroli. Izglītības likumā tika definēta valsts sistēma izglītības kvalitātes nodrošināšanai un noteikti konkrēti pienākumi gan Izglītības un zinātnes ministrijai, gan pašvaldībām, gan arī Izglītības kvalitātes valsts dienestam. Citstarp Izglītības un zinātnes ministrijai tika uzlikts pienākums sagatavot ikgadēju izglītības kvalitātes novērtējuma ziņojumu un iesniegt to apstiprināšanai Ministru kabinetam. Šajā ziņojumā jābūt ietvertam visu izglītības pakāpju procesa, satura, vides un pārvaldības kvalitātes izvērtējumam. Tātad tas attiecas arī uz pirmsskolas izglītības pakāpi. Izglītības kvalitātes valsts dienestam noteikts pienākums izstrādāt vadlīnijas izglītības kvalitātes nodrošināšanai, sniegt ieteikumus izglītības kvalitātes pilnveidei, kā arī organizēt izglītības kvalitātes datu ieguvi un analīzi. Līdz ar to likumdevējs bija izveidojis sistēmu izglītības kvalitātes un tātad arī iepriekšējās izglītības ieguves valodas reformas rezultātu ikgadējai un pastāvīgai uzraudzībai.

Papildus tam tika veikti dažādi pētījumi, tostarp 2021. gadā publicētais Liepājas Universitātes pētījums “Pirmsskolēnu latviešu valodas apguves rezultāti Latvijā: Kurzemē, Rīgā un Latgalē. Latviešu valodas apguve”.

Lai gan būtu vēlams vēl vairāk padziļināta iepriekš pieņemto tiesību normu ietekmes vērtēšana, izskatāmajā lietā ņemama vērā arī pašreizējās ģeopolitiskās situācijas ietekme uz nepieciešamību pēc iespējas ātrāk noslēgt izglītības ieguves valodas reformu, kam vajadzētu rezultēties vienotā skolā jeb tādā sistēmā, kurā ir izskausta izglītības iestāžu segregācija. Turklāt padziļinātu pētījumu neesība attiecībā uz iepriekšējo reformu pati par sevi nenozīmē to, ka nākamajai izglītības reformai būs negatīva ietekme uz izglītības kvalitāti. Jautājums par reformas ietekmi uz izglītības kvalitāti pārbaudāms, vērtējot to, kādi izglītības kvalitātes nodrošināšanas un kontroles mehānismi ir pieejami un tiks izmantoti.

36.1.2. Vērtējot pedagogu un metodikas pieejamību un citus izglītības kvalitāti ietekmējošos aspektus, jāņem vērā tas, ka privāto izglītības iestāžu darbība atšķiras no valsts un pašvaldību dibināto izglītības iestāžu darbības.

Privātajām izglītības iestādēm ir raksturīga rīcības brīvība un lielākas iespējas attiecībā uz pedagogiskā personāla piesaisti un noslodzes plānošanu, kas ļauj tām lielāku personāla resursu novirzīt mācību materiālu izstrādei, sagatavošanai, saziņai un sadarbībai ar izglītojamo vecākiem vai likumiskajiem pārstāvjiem (sk. pētījumu *“Privāto izglītības iestāžu ieguldījums vispārējās izglītības nodrošināšanā”*, 2023, 185. lpp. Pieejams: ppdb.mk.gov.lv). Tā kā privātajām izglītības iestādēm ir raksturīga lielāka autonomija un elastība attiecībā uz mācību programmām un mācību metodēm, tās ir tiesīgas savā darbībā iekļaut arī eksperimentālus risinājumus un novatoriskas izglītības pieejas (sk. turpat, 188. lpp.). Mācību materiālu izveide un diferenciācija, kā arī metodisko un organizatorisko pasākumu pielāgošana katra izglītojamā spējām, motivācijai, interesēm un talantiem uzskatāma par tipisku privāto izglītības iestāžu darbības elementu.

No informācijas, ko tiesas sēdē sniedza privātā pirmsskolas izglītības iestāde “GALAKTIKA”, izriet secinājums, ka, savlaicīgi plānojot pāreju un metodiku, bija iespējams veiksmīgi sagatavoties apstrīdēto normu ietekmei uz jauno mācību gadu (sk. *lietas materiālu 4. sēj. 126., 127., 145. un 146. lp.*).

Pieteikuma iesniedzēju likumiskais pārstāvis tiesas sēdē neizvērsa argumentu par apstrīdētajām normām atbilstošu izglītību nodrošināt spējīgu pedagogu trūkumu pirmsskolas izglītības pakāpē, un uz šādu trūkumu nenorādīja arī privātās pirmsskolas izglītības iestādes.

Savukārt Izglītības un zinātnes ministrija norādīja, ka tās piedāvāto atbalsta pasākumu klāstā ietilpst arī pedagogu profesionālās kompetences un valsts valodas prasmju pilnveidošanas kursi un pedagogu tālākizglītības kursi (sk. *lietas materiālu 4. sēj. 60. lp.*). Tāpat esot izstrādātas vadlīnijas pedagogu atbalstam darbā lingvistiski neviendabīgā mācību vidē un nodrošināta pastiprināta uzraudzība, lai identificētu problēmjautājumus un sniegtu nepieciešamo atbalstu pašvaldību un izglītības iestāžu līmenī (sk. *lietas*

materiālu 1. sēj. 146. lp.). Pamatojoties uz Konsultatīvās padomes 2023. gada 24. aprīļa sēdē nolemtu, esot sagatavots rīcības plāns izglītības iestādēm “Kā sasniegt rezultātu un novērst riskus, īstenojot pāreju uz mācībām valsts valodā (2023–2025)”, kā arī plāna projekts izglītības iestādes darbam, identificējot sasniedzamos rezultātus, iespējamos riskus, problēmu risināšanas veidus, metodisko atbalstu, mācību stratēģijas un labās prakses piemērus. Konsultatīvās padomes pārstāvji, kā arī citu izglītības iestāžu vadītāji, pedagogi un atbalsta personāls esot aicināti būt par izglītības iestāžu komandu mentoriem. Mentoru atbalsts tiekot sniegts arī nodrošinājuma un plānošanas jomās, padziļināti aplūkojot arī jautājumus, kas saistīti ar dažādu mācību materiālu un metodisko līdzekļu nodrošinājumu un izmantošanu, mācīšanās stratēģiju veidošanu, izglītojamo rezultātu uzraudzību un novērtēšanu, kā arī individuālā atbalsta sniegšanu izglītojamiem ar atšķirīgām latviešu valodas prasmēm (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 148. lp.*). Šie atbalsta mehānismi ir pieejami arī privāto izglītības iestāžu pedagogiem.

Tāpat arī Latvijas Universitātes Psiholoģijas, pedagogijas un mākslas fakultātes Pirmsskolas un sākumizglītības nodaļas vadītāja *Dr. paed.* Ineta Helmane norādīja, ka topošo pirmsskolas izglītības skolotāju studiju programmas un tajās apgūstamās mācību metodikas piemērotība mazākumtautību izglītojamo izglītības ieguvei valsts valodā esot vērtējama atzinīgi (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 59. un 60. lp.*). Tātad gan pirmsskolas izglītības skolotāju studiju programmā studējošajiem, gan šobrīd strādājošajiem pedagogiem ir nodrošināts plašs atbalsta klāsts, kas ļauj nodrošināt kvalitatīvu pirmsskolas izglītību valsts valodā, un argumentiem par šādu izglītību nodrošināt spējīgu pedagogu trūkumu nav pamata.

Līdz ar to Pieteikuma iesniedzēju argumenti par to, ka izglītības kvalitāte pirmsskolas izglītības pakāpē krītoties mācību materiālu, metodikas vai pedagogu nepietiekamības dēļ, nav pamatoti.

36.1.3. Pieteikuma iesniedzēju argumenti par to, ka izglītojamā tiesības saņemt individualizētu un personalizētu atbalstu valsts valodas prasmes apguvei praksē netiekot nodrošinātas efektīvi, ir skatāmi saistībā ar Vispārējās izglītības

likuma 20. panta trešās daļas un Izglītības likuma 55. panta 2.¹ punkta pareizu piemērošanu atbilstoši bērna vislabākajām interesēm. Atbilstoši bērna vislabāko interešu prioritātes principam minētās tiesību normas kopsakarā ar apstrīdētajām normām interpretējamas tādējādi, ka ikvienam bērnam atkarībā no viņa vajadzībām ir jābūt nodrošinātam jēgpilnam un reālam atbalstam valsts valodas prasmes apguvei. Attiecībā uz bērniem ar speciālām vajadzībām ir jāievēro Satversmes 110. pantā noteiktais valsts pienākums kopsakarā ar bērnu vislabākajām interesēm, kas noteiktos gadījumos, ja tas nepieciešams efektīvai valsts valodas apguvei, var ietvert arī dzimtās valodas lietojumu.

Būtiska nozīme ir pedagoga prasmei izglītības procesā izmantot atbilstošas pedagoģiskās metodes, atbilstošus žestus un mīmiku, lai sniegtu bērnam vislabāk piemēroto atbalstu. Tāpat iespējams izmantot arī dažādus palīgmateriālus, kuru izveidē citstarp izmantojami Izglītības un zinātnes ministrijas sagatavotie un tiešsaistē pieejamie resursi (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 114. lp.*). Tāpat, kā to sēdē atzinusi arī Izglītības un zinātnes ministrija, šāda atbalsta sniegšanas ietvaros izglītojamiem nav liegts pašiem atbildēt uz pedagogu uzdotajiem jautājumiem dzimtajā valodā, ja konkrētajā gadījumā tas ir vienīgais veids, kādā viņi spēj izteikties (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 25. lp.*).

36.2. Satversmes tiesa uzsver, ka valstij ir pienākums pastāvīgi kontrolēt izglītības kvalitāti, efektīvi izmantojot valstī izveidoto izglītības procesa kvalitātes kontroles mehānismu, lai konstatētu iespējamās izglītības kvalitātes izmaiņas (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 22.1. punktu*).

Izglītības un zinātnes ministrija norādījusi, ka Kvalitātes dienests veicis plānveida apmeklējumus privātajās pirmsskolas izglītības iestādēs, izvērtējot to darbību pāreju uz vienotu skolu (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 70. un 79. lp.*). Tāpat 2023./2024. mācību gadā Kvalitātes dienests esot veicis pārejas uz vienotu skolu izvērtējumu, citstarp arī privātajās pirmsskolas izglītības iestādēs. Izvērtējuma laikā Kvalitātes dienests esot ieguvis informāciju un datus par mācību procesa nodrošināšanu valsts valodā, lai pārliecinātos par izglītības iestādes vadītāja īstenoto profesionālo darbību pārejas uz vienotu skolu nodrošināšanā un par

izglītības procesa norisi valsts valodā izvērtējuma dienā (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 53. lp.*).

Papildus tam atbilstoši Ministru kabineta 2024. gada 4. jūnija noteikumiem Nr. 325 “Vispārējās izglītības un profesionālās izglītības iestāžu akreditācijas un to vadītāju profesionālās darbības novērtēšanas kārtība” (turpmāk – Izglītības iestāžu vērtēšanas noteikumi) 2. punktam izglītības iestāde analizē savu darbību un katru gadu līdz 1. novembrim nodrošina ar izglītības iestādes dibinātāju saskaņota pašnovērtējuma ziņojuma pieejamību savā tīmekļvietnē. Pašvērtēšana ir regulāra izglītības iestādes darbības kvalitātes iekšējā izvērtēšana, kurā iesaistās izglītības iestādes pedagogi, izglītojamie, viņu vecāki, iestādes dibinātājs un vadība. Šajā pašvērtējumā citstarp norādāmi arī dati un informācija, kas raksturo izglītības iestādes darba kvalitāti konkrētajā gadā izvērtējamās kvalitātes kritērijos, atklājot stiprās puses un turpmākās attīstības vajadzības. Pirmsskolas izglītības iestāde “GALAKTIKA” tiesas sēdē norādīja, ka katru gadu maijā veicot vecāku, pedagogu un arī izglītojamo viedokļa noskaidrošanu aptaujas veidā. Pēc šo aptauju rezultātiem izglītības iestāde varot izdarīt secinājumus par tās sniegtās izglītības kvalitāti, kā arī reformas ietekmi uz to (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 146. lp.*).

Reizi sešos gados izglītības kvalitāte pirmsskolas izglītības iestādē tiek novērtēta, izvērtējot pirmsskolas iestāžu vadītāju profesionālo darbību (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 53. lp. un Izglītības iestāžu vērtēšanas noteikumu 5., 29. un 31. punktu*). Saskaņā ar Izglītības iestāžu vērtēšanas noteikumu 27.4. apakšpunktu, novērtējot izglītības iestādes darbības kvalitātes kategorijas un izglītības iestādes vadītāja profesionālās darbības kvalitātes kategoriju, kvalitātes līmeņa vērtējums tiek noteikts arī attiecībā uz labu pārvaldību, kurā ietilpst trīs elementi: administratīvā efektivitāte, vadības profesionālā darbība, kā arī atbalsts un sadarbība. Kvalitātes dienests tiesas sēdē norādīja, ka, vērtējot administratīvo efektivitāti, tiek skatīta visa iestādē notiekošo pārvaldības procesu efektivitāte, tajā skaitā vērtēta stratēģiskā plānošana, ikgadējā plānošana, ikdienas plānošana, pašvērtēšanas procesa kvalitāte, personāla pārvaldības sistēma. Vadības profesionālās darbības ietvaros tiek izvērtētas

iestādes vadītāja zināšanas, prasmes un kompetences tiesiskuma jautājumos, kā arī komunikācijas spējas. Savukārt atbalsta un sadarbības ietvaros tiekot izvērtēti iestādes vadītāja pārvaldības kvalitātes aspekti, ietverot iestādes vadītāja spēju sadarboties ar visiem izglītības procesā iesaistītajiem, tajā skaitā bērnu vecākiem, iestādes dibinātāju un citām ieinteresētajām pusēm (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 54. lp.*).

Izglītības iestāžu vērtēšanas noteikumu V nodaļa paredz, ka tad, ja Kvalitātes dienests vismaz vienu no šajos noteikumos minētajiem kritērijiem novērtē ar kvalitātes vērtējuma līmeni “nepietiekami” vai atkārtoti novērtē ar kvalitātes vērtējuma līmeni “jāpilnveido”, dienests pieņem lēmumu par pirmsskolas izglītības iestādes vadītāja neatbilstību amatam. Par šādu vērtējumu informē pirmsskolas izglītības iestādes dibinātāju, un tas tiekot mudināts izbeigt darba tiesiskās attiecības ar pirmsskolas izglītības iestādes vadītāju.

Līdz ar to secināms, ka pirmsskolas izglītības iestādē izglītības kvalitātes uzraudzības kontrole tiek īstenota, veicot izglītības iestādes pašvērtējumu un izglītības iestādes vadītāja novērtējumu. Pirmsskolas izglītības iestādes vadītājs ir atbildīgs par visu izglītības iestādē īstenoto programmu tiesiskumu, un pie viņa izglītojamo vecāki vai likumiskie pārstāvji var vērsties arī jautājumos, kas attiecas uz izglītības saturu (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 53.–55. lp.*). Tāpat izglītojamo vecākiem vai likumiskajiem pārstāvjiem ir iespēja ar sūdzību vērsties Kvalitātes dienestā.

Tādējādi valsts ir izveidojusi sistēmu, kas vērsta uz izglītības kvalitātes kontroli un nodrošināšanu, citstarp arī pirmsskolas izglītības pakāpē. Ir nodrošināta regulāra izglītības iestāžu darbības kvalitātes vērtēšana, kurā iesaistās pedagogi, izglītojamie, viņu vecāki, iestādes dibinātājs un vadība, kā arī valsts institūcijas.

Ņemot vērā minēto, kā arī to, ka no apstrīdēto normu spēkā stāšanās brīža ir pagājis tikai viens mācību gads un ir paredzēta turpmāka pielāgošanās izglītojamo vajadzībām, Satversmes tiesai šobrīd nav pamata secināt, ka apstrīdētās normas izraisītu izglītības kvalitātes kritumu. Tomēr valstij ir pienākums pastāvīgi kontrolēt izglītības kvalitāti, lai konstatētu iespējamās tās

izmaiņas un nodrošinātu pie mazākumtautībām piederošu personu tiesības uz kvalitatīvu izglītību. Šis pienākums aptver prasību ņemt vērā valsts iestāžu izteiktos ieteikumus par izglītības jautājumiem, tostarp attiecībā uz pedagogu ataudzi un noturību profesijā (sk. *Latvijas Republikas Valsts kontroles 2024. gada 13. jūnija ziņojumu “Vai sagatavojam nepieciešamos pedagogus un rūpējamies par to noturību profesijā?”*. Pieejams: lrvk.gov.lv). Valsts pienākums ir nodrošināt izglītības kvalitāti ilgtermiņā atbilstoši ilgtspējas principam. Šo pamattiesību aizsardzībai attiecīgās personas var vērsties arī tiesībaizsardzības institūcijās.

36.3. Satversmes tiesai secīgi jāpārbauda, vai apstrīdētās normas un ar tām saistītais tiesiskais regulējums rada saprātīgu līdzsvaru starp valsts valodas lietojuma veicināšanu un pie mazākumtautības piederošu personu tiesību īstenošanu izglītības procesā privātās izglītības iestādēs pirmsskolas izglītības pakāpē.

Pieteikuma iesniedzēji uzskata, ka prasība privātajās izglītības iestādēs vispārējo izglītību pirmsskolas izglītības pakāpē iegūt tikai valsts valodā liedzot iespēju privātajās mazākumtautību izglītības iestādēs pirmsskolas izglītības pakāpē iegūt izglītību mazākumtautības valodā un tādējādi liedzot pašu šo pamattiesību būtību. Savukārt Saeima norāda, ka attiecīgās pamattiesības ir īstenojamas atbilstoši valsts izglītības standartiem, kā arī vērsusi uzmanību uz likumdevēja nodrošinātajiem papildu pasākumiem mazākumtautību valodas un kultūrvēstures apguves veicināšanai.

36.3.1. Regulējot valodu lietojumu izglītības procesā, valstij jāpanāk tās apstākļiem atbilstošs līdzsvars starp nepieciešamību nodrošināt ikvienai pie mazākumtautības piederošai personai iespēju vispārējās izglītības procesā apgūt valsts valodu tādā līmenī, lai tā bez grūtībām iekļautos valsts un sabiedrības dzīvē, un pie mazākumtautībām piederošu personu iespēju apgūt attiecīgās mazākumtautības valodu un izmantot to izglītības procesā, lai tās varētu saglabāt savu lingvistisko identitāti un etnisko un kultūras savdabību, bet netiktu pieļauta segregācija uz valodas pamata (sal. sk. *Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 15.3. punktu*).

Valsts valodas apgūšana un mazākumtautību tiesību īstenošana nav savstarpēji pretstatāmi mērķi, un mazākumtautību tiesību īstenošana nedrīkst traucēt efektīvai un pilnvērtīgai valsts valodas apgūšanai (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 22.2. punktu*). Vērtējot, vai ir ievērots saprātīgs līdzsvars starp valsts valodas lietojuma veicināšanu un pie mazākumtautības piederošu personu tiesību īstenošanu, ir jāpārbauda privāto izglītības iestāžu iespējas izglītības procesā pirmsskolas izglītības pakāpē nodrošināt pie mazākumtautībām piederošajām personām Satversmes 114. pantā ietvertās tiesības. Tāpat Satversmes tiesa ņem vērā Latvijas īpašos apstākļus, kas izveidojušies valsts ilgstošas okupācijas un rusifikācijas rezultātā, kā arī pašreizējo situāciju valsts valodas lietojuma kontekstā.

Jau iepriekš secināts, ka mazākumtautību pirmsskolas izglītības iestādēs pirms apstrīdēto normu pieņemšanas izglītojamiem netika nodrošināta pienācīgu valsts valodas zināšanu ieguve (*sk. šā sprieduma 34.1. punktu*). Proti, gan Liepājas Universitātes pētījumā, gan izglītības iestāžu darbībā tika secināts, ka bērni, kas obligāto pirmsskolas izglītības posmu beiguši pirmsskolas izglītības iestādēs ar dominējošu krievu valodu, nebija ieguvuši izglītības ieguvei pamatzglītības pakāpē pietiekamas valsts valodas zināšanas. Bilingvālās pieejas dēļ joprojām pastāvēja skolu sašķeltība un pirmsskolas izglītības pakāpē bija konstatējamās būtiskas atšķirības izglītojamo valsts valodas zināšanās, savukārt šo zināšanu trūkums varēja ietekmēt gan pašu izglītojamo nākotnes iespējas, gan arī citu cilvēku tiesības un demokrātisko valsts iekārtu. Nolūkā veicināt valsts valodas prasmju attīstību, tādējādi sekmējot vienotas skolas izveidi un to, ka ikvienai pie mazākumtautības piederošai personai tiek nodrošināta iespēja pilnvērtīgi piedalīties valsts un sabiedrības demokrātiskajos procesos, likumdevējs bija tiesīgs grozīt iepriekš spēkā bijušo regulējumu. Pie mazākumtautībām piederošo personu pienācīgai spējai komunicēt valsts valodā ir neatsverama nozīme demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzības kontekstā, un tā ir vienlīdz nozīmīga gan pašām pie mazākumtautībām piederošajām personām, gan arī sabiedrībai kopumā.

36.3.2. Pieaicinātās personas ir norādījušas, ka valodas apguvei, tostarp pirmsskolas izglītības pakāpē, bērnam vispiemērotākā esot pastāvīga atrašanās konkrētās valodas vidē (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 11. lp.*). Proti, pētījumi liecinot, ka bērni valodu apgūst ātrāk tad, ja valodas netiek savstarpēji jauktas (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 13. lp.*). Turklāt agrīnajā vecumā no pusotra gada vecuma bērniem valodu apgūt esot daudz vieglāk tad, ja ikdienā klātesošais pedagogs nejauc abu valodu lietojumu. Tādējādi apstrīdētajās normās noteiktā izglītības procesa kārtība pirmsskolas izglītības pakāpē sakrīt ar bērna valodas prasmes un citu prasmju attīstībai vislabāk atbilstošo pieeju. Tieši valsts valodas vides nodrošināšana saskan ar bērna vislabākajām interesēm (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 45. lp.*).

Tas, vai izglītojamais izglītības iestādē jūtas labi un droši, ir atkarīgs ne tikai no izglītības procesā izmantojamās valodas, bet arī no pedagogu profesionalitātes, prasmes izmantot dažādus, tostarp neverbālos, komunikācijas rīkus, kā arī vides izglītības iestādē.

36.3.3. Papildus tam Saeima norādījusi, ka ar apstrīdētajām normām sistēmiski saistītās tiesību normas ietver garantijas pie mazākumtautībām piederošo personu iespējai saglabāt savu dzimto valodu un identitāti. Pie mazākumtautībām piederošu personu tiesības esot nodrošinātas izglītības procesa ietvaros citos veidos ārpus pirmsskolas izglītības programmām, tostarp interešu izglītības ietvaros.

Izglītības likums interešu izglītību definē kā personas individuālo izglītības vajadzību un vēlmju īstenošanu neatkarīgi no vecuma un iepriekš iegūtās izglītības. Līdz ar to interešu izglītības programmas var tikt īstenotas jau bērniem no pusotra gada vecuma, to saturu veidojot atbilstoši bērnu spējām un vajadzībām. Interešu izglītība ir brīvprātīga, tās uzsākšanai nav nepieciešama noteiktai izglītības pakāpei atbilstoša izglītība.

Izglītības iestādes, tostarp privātās izglītības iestādes, ir tiesīgas īstenot interešu izglītības programmas bez licences saņemšanas. Lai izglītības iestādē īstenotu interešu izglītības nodarbības, pedagogam ir jāizstrādā īstenojamā programma. Turklāt izglītojamo vecāki vai likumiskie pārstāvji ar sūdzībām par

interesešu izglītības programmu nodrošināšanas tiesiskumu var vērsties gan pie pirmsskolas izglītības iestādes dibinātāja un vadītāja, gan Kvalitātes dienestā. Proti, interesešu izglītība ir organiska un kontrolēta daļa no izglītības iestādē notiekošā izglītības procesa.

Privātajās mazākumtautību izglītības iestādēs īstenojamās interesešu izglītības programmās ir iespējams iekļaut ar mazākumtautības valodu, kā arī kultūru un etnisko savdabību saistīto saturu.

Kā norādījusi *Dr. paed.* Ieva Margeviča-Grinberga, pētījumu rezultāti apliecinot, ka interesešu izglītība var nodrošināt valodas apguvi, kā arī kultūras un identitātes saglabāšanu. Izglītojamo sociālā mijiedarbība ar vienaudžiem mazākumtautību valodas un kultūras interesešu izglītības programmu ietvaros esot tikpat svarīga kā pašas valodas apguve (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 32., 52. un 56. lp.*). Arī *Dr. psych.* Anika Miltuze atzinusi, ka interesešu izglītības programma pirmsskolas vecumā ir savienojuma ar pamata izglītības programmu, piemēram, piedāvājot viņam praktiskas interesešu izglītības nodarbības, kurās fonā iespējams dzirdēt sarunas viņa dzimtajā valodā, un nerada negatīvu ietekmi uz izglītojamo. Savienojot pirmsskolas izglītības programmas īstenošanu ar interesešu izglītību, tiekot bagātināta izglītojamā apkārtējā vide un tas veicinot smadzeņu attīstību (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 9. lp.*). Līdz ar to no tiesas sēdē izteiktajiem viedokļiem secināms, ka interesešu izglītība vispār ir piemērots līdzeklis mazākumtautības valodas, kā arī ar mazākumtautību kultūru un etnisko savdabību saistīta satura apguvei.

36.4. Pieteikuma iesniedzēji norādījuši, ka ar interesešu izglītības nodarbībām esot par maz, lai nodrošinātu mazākumtautības valodas, kultūras un etniskās savdabības attīstību un saglabāšanu. Citstarp interesešu izglītības nodarbības notiekot pēcpusdienās, kad bērns jau ir noguris.

Tomēr ne Izglītības likums, ne Pirmsskolas izglītības vadlīnijas neierobežo pirmsskolas izglītības iestādes vairāku interesešu izglītības programmu īstenošanā dažādos dienas posmos tikmēr, kamēr tās nerada nesamērīgu ietekmi uz obligātā satura apguvi. No Vispārējās izglītības likuma un Izglītības likuma izriet, ka pirmsskolas izglītības pakāpe iepretim pārējai vispārējai izglītībai nav

daļa no formālās izglītības un valsts nav regulējusi to, cik stundu dienā izglītojamam katrā vecumposmā ir jāapgūst pirmsskolas izglītības programma. Tāpat nav regulēts konkrētajā vecumā izglītojamam obligāti apgūstamais saturs, bet ir noteikts vienīgi tas, kādām jābūt izglītojamā zināšanām, absolvējot pirmsskolas izglītības iestādi (*sk. lietas materiālu 74.–76. sēj.*). Šā mērķa sasniegšanas veidu, proti, katrā vecumposmā apgūstamo saturu un sasniegtos rezultātus katrā no mācību jomām, nosaka pati pirmsskolas izglītības iestāde, izstrādājot pirmsskolas izglītības programmu, kā arī pielāgojot tās īstenošanu katra attiecīgā izglītojamā spējām un vajadzībām.

Nemot vērā privāto izglītības iestāžu tiesības elastīgi plānot mācību laiku, vienojoties ar izglītības iestādes padomi, ar mazākumtautības valodu, kultūru un etnisko savdabību saistītās interešu izglītības nodarbības pirmsskolas izglītības iestādēs var notikt gan pirms, gan arī pēc pirmsskolas izglītības pakāpes obligātā satura apguvei paredzētā laika. Tāpat ir pieļauta iespēja šādas interešu izglītības nodarbības organizēt pat vairāku stundu garumā katru dienu, tās sadalot vairākos blokos un nodrošinot to mijiedarbību ar pamata programmas īstenošanu (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 67.–72. lp.*). Vienīgais ierobežojums ir šādu interešu izglītības programmu sekundārais raksturs iepretim obligātajam saturam, kura īstenošana joprojām ir izglītības iestādes prioritāte (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 57. un 58. lp.*).

Iespēju elastīgi nodrošināt interešu izglītības nodarbību mijiedarbību ar pirmsskolas izglītības programmas īstenošanu tiesas sēdē apstiprināja arī vairākas pirmsskolas izglītības iestādes. Šādu iespēju jau izmantojot privātā pirmsskolas izglītības iestāde “Maza Rasiņa”, bērniem no pusotra gada vecuma organizējot krievu kultūras nodarbības ar keramikas elementiem (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 87. lp.*). Tāpat uz šādas interešu izglītības īstenošanu norādījusi arī pirmsskolas izglītības iestāde “BONA FAVOLA” (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 179. lp.*).

Tātad privātajām mazākumtautību pirmsskolas izglītības iestādēm ir plašas iespējas nodrošināt interešu izglītības nodarbību mijiedarbību ar pirmsskolas izglītības programmas īstenošanu un attiecīgi nodrošināt

izglītojamo tiesības apgūt, saglabāt un attīstīt mazākumtautības valodu, kultūru un etnisko savdabību. Tas, kā šāda interešu izglītība tiek integrēta pirmsskolas izglītības procesā un kā tiek izmantoti pārējie privātajām izglītības iestādēm pieejamie mācību metožu pielāgošanas un individualizēšanas instrumenti, ir atkarīgs no katras privātās izglītības iestādes. Ņemot vērā to, ka pirmsskolas izglītības pakāpē privātajās izglītības iestādēs interešu izglītība var tikt īstenota gan pēc vecāku pieprasījuma, gan izglītības iestādes iniciatīvas, būtiska ir arī izglītības iestādes padomes iesaiste, jo izglītojamo vecāki vai likumiskie pārstāvji var norādīt uz šādas interešu izglītības nepieciešamību un būtiskumu, tostarp uz to, kādā laikā attiecīgā interešu izglītības programma būtu īstenojama.

Tāpat izglītības iestādē var tikt atzīmēti mazākumtautībām nozīmīgie svētki. Mazākumtautības kultūra un identitāte var tikt atspoguļota arī audzināšanas procesā. Visbeidzot, kā tiesas sēdē norādīja Izglītības un zinātnes ministrija, arī pirmsskolas izglītības programmas īstenošanas laikā ir iespējams runāt par citu tautu tradīcijām un kultūru, valsts valodā apgūstot ar mazākumtautību identitāti saistītu saturu.

36.5. Papildus iepriekš minētajam Saeima norādījusi, ka tā pieņēmusi apstrīdētās normas kopsakarā ar citām normām, kas regulē valsts finansētas mazākumtautības valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmu ieviešanu.

Izglītības likuma 47.³ pants citstarp paredz, ka pašvaldība nodrošina iespēju mazākumtautību izglītojamiem, kuri tās administratīvajā teritorijā esošajās vispārējās izglītības iestādēs apgūst pamatizglītības programmu, bez maksas apgūt arī mazākumtautību izglītības saturu mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmās. Lai nodrošinātu mazākumtautību izglītojamiem iespēju apgūt šīs programmas, pašvaldība var deleģēt šādu programmu īstenošanu privātpersonai, tātad arī privātpersonas vai juridiskās personas dibinātai privātajai izglītības iestādei.

Saskaņā ar Izglītības likuma 14. panta 47. punktu Ministru kabinets ir izdevis šādas interešu izglītības paraugprogrammu un tās īstenošanas vadlīnijas (*sk. Ministru kabineta 2023. gada 29. augusta noteikumus Nr. 494 "Noteikumi*

par mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmas paraugu un tās īstenošanas vadlīnijām’’). Citstarp plānots, ka šādas programmas ietvaros izglītojamie apgūst mazākumtautību mutvārdu tradīcijas un izpausmes, spēles, rotaļu tradīcijas, gadskārtu svētkus, etniskos simbolus, pēc iespējām tradicionālās dziedāšanas, muzicēšanas, dejošanas īpatnības un amatniecības prasmes, kā arī kultūras savdabību raksturojošos artefaktus, iepazīstas ar mazākumtautības kultūrai nozīmīgām personībām un to nozīmīgāko veikumu, kā arī apgūst kultūras vērtību saglabāšanas un tālāknodošanas iespējas. Tāpat paredzēta izglītojamo dalība ar programmas satura apguvi saistītajos plašākas izglītības pieredzes veidošanas pasākumos, piemēram, koncertos, izstādēs, konkursos, ekskursijās, teātra izrāžu apmeklējumos un nometnēs.

Pašvaldības pienākums nodrošināt mazākumtautības valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmas pieejamību pirmsskolas izglītības pakāpē rotaļnodarbību veidā attiecas uz ikvienu bērnu, kurš vēlas šādā programmā piedalīties. No tā izriet, ka privātā izglītības iestāde var lūgt tai deleģēt šādu valsts finansētu un regulētu programmu īstenošanu un attiecīgi saņemt arī finansējumu. Līdz ar to valsts ir izveidojusi tādu kārtību, ka privāto izglītības iestāžu izglītojamie bez jebkādam papildu izmaksām joprojām var apgūt, attīstīt un saglabāt savu dzimto mazākumtautības valodu, kultūru un etnisko savdabību. Turklāt arī šajā aspektā ir saglabāta privāto izglītības iestāžu brīvība, kas izpaužas kā tiesības noteikt programmas īstenošanas kārtību. Kurā dienas daļā šāda programma būtu īstenojama, tas atkarīgs no izglītības iestādes iekšējās organizācijas procesiem un vecāku gribas (*sk. lietas materiālu 5. sēj. 40. lp.*).

Tas, vai privātā izglītības iestāde vēlas īstenot paraugprogrammai atbilstošu interešu izglītības programmu un saņemt attiecīgu valsts finansiālo atbalstu, ietilpst pašas izglītības iestādes rīcības brīvībā. Arī Latvijas Pašvaldību savienība norādījusi, ka interese par mazākumtautību interešu izglītības programmas īstenošanu ir jāizrāda pašām privātajām izglītības iestādēm (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 41. lp.*). Citstarp tiesas sēdē pirmsskolas izglītības iestāde “GALAKTIKA” norādīja, ka īstenojot šādu programmu un saņemot

finansējumu no Jūrmalas pašvaldības (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 154. lp.*).

Līdz ar to likumdevējs un pašvaldības ir nodrošinājuši reālu atbalstu privātajām mazākumtautību izglītības iestādēm, lai tās varētu arī turpmāk rūpēties par mazākumtautības valodas, kultūras un etniskās savdabības apgūšanu, saglabāšanu un attīstību. Šī iespēja ir uzskatāma par finansiālu un metodoloģisku papildinājumu privāto mazākumtautību izglītības iestāžu iespējām organizēt interešu izglītības programmu īstenošanu atbilstoši konkrētās izglītības iestādes padomes, izglītības iestādes dibinātāja un vadītāja vēlmēm un izglītības programmu apvienošanas iespējām.

36.6. Papildus tam privātās izglītības iestādes arī pēc apstrīdēto normu spēkā stāšanās saglabā savu nozīmi ne tikai vispārējās izglītības nodrošināšanā, bet arī mazākumtautību kopienas veidošanā. Apstrīdētās normas neliedz izglītojamiem savā starpā sazināties dzimtajā valodā (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 25. lp.*), un tādējādi pie mazākumtautībām piederošajiem izglītojamiem joprojām ir iespēja šādās privātajās mazākumtautību izglītības iestādēs socializēties ar citiem pie mazākumtautības piederošajiem bērniem un saglabāt savu identitāti un etnisko savdabību. Tāpat šādu izglītības iestāžu pedagogi, visticamāk, zina konkrētās mazākumtautības valodu vai tā ir arī viņu dzimtā valoda. Līdz ar to noteiktās kritiskās situācijās šādās skolās būs iespējama pedagoga saziņa ar izglītojamo viņa dzimtajā valodā.

36.7. Ņemot vērā visu iepriekš minēto, Satversmes tiesa secina, ka apstrīdētās normas, kā arī citas ar tām saistītās tiesību normas ir vērstas uz kvalitatīvas pirmsskolas izglītības nodrošināšanu valsts valodā, citstarp arī privātajās mazākumtautību izglītības iestādēs. Turklāt privāto izglītības iestāžu autonomija mācību procesa organizēšanā dažādos veidos tām dod iespējas pirmsskolas izglītības procesā integrēt ar mazākumtautības valodu, kultūru un etnisko savdabību saistītu saturu. Visbeidzot, valsts privātajām izglītības iestādēm ir sniegusi metodoloģisku un finansiālu atbalstu mazākumtautību interešu izglītības programmu īstenošanai.

Būtiski, ka šāda pieeja atšķiras no iepriekš īstenotās bilingvālās pieejas, jo atbilstoši bērna vislabākajām interesēm nošķir laiku, kad mācību saturs tiek

īstenots valsts valodā, un laiku, kad mācību saturs tiek īstenots mazākumtautības valodā (*sk. lietas materiālu 6. sēj. 13. lp.*). Iepriekš abas valodas tika jauktas, bet šobrīd mazākumtautību valodai, kultūrai un etniskajai savdabībai veltītās interešu izglītības nodarbības papildina obligāto izglītības saturu, tomēr šīs programmas ir savstarpēji nošķiramas. Pēc apstrīdēto normu pieņemšanas pirmsskolas izglītības obligātais saturs ir pilnībā īstenojams valsts valodā, maksimāli efektīvi nodrošinot latviešu valodas apguvi, toties interešu izglītības programmu īstenošanas laikā bērniem atbilstoši viņu vecāku vai likumisko pārstāvju interesei un piekrišanai tiek nodrošināta bērna slodzei, vecumam un spējām atbilstoša dzimtās valodas un kultūras klātesamība.

Tādējādi valsts ir nodrošinājusi atbilstošu līdzsvaru starp valsts valodas lietojuma veicināšanu un pie mazākumtautībām piederību izglītojamo tiesībām uz kvalitatīvu izglītību un savas valodas, kā arī etniskās un kultūras savdabības saglabāšanu un attīstīšanu privātajās izglītības iestādēs pirmsskolas izglītības pakāpē.

37. Secīgi Satversmes tiesai ir jāvērtē apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma samērīgums pamatizglītības pakāpē.

Satversmes 112. panta trešais teikums noteic, ka pamatizglītība ir obligāta. Tas attiecas tieši uz vispārējās izglītības ieguvu. Tātad valsts var noteikt un ir noteikusi veidu, kādā šī izglītība iegūstama, proti, tā iegūstama atbilstoši valsts pamatizglītības standartam un pamatizglītības programmai.

37.1. Pieteikuma iesniedzēju argumenti par iespējamu izglītības kvalitātes krišanos ir attiecināti vienlaikus uz pirmsskolas izglītības pakāpi un pamatizglītības pakāpi. Satversmes tiesa jau iepriekš analizējusi Izglītības un zinātnes ministrijas veiktos iepriekšējās izglītības ieguves valodas reformas kontroles pasākumus, kā arī apstrīdēto normu ieviešanas kontroles pasākumus (*sk. šā sprieduma 36.1.–36.2. punktu*). Papildus tam norādāms, ka apstrīdēto normu nepieciešamība pamatizglītības pakāpē ir balstīta gan pētījumos, gan datos par valsts centralizēto eksāmenu rezultātiem (*sk. lietas materiālu 3. sēj. 147. un 148. lp.*). Izglītības un zinātnes ministrijai un pārējām kompetentajām

valsts institūcijām bija iespēja sekot līdzi pamatizglītību ieguvušo izglītojamo zināšanu pārbaudes rezultātiem un tajos atspoguļotajai izglītības kvalitātei.

Kontrolējot apstrīdēto normu ietekmi uz pamatizglītības kvalitāti, Izglītības un zinātnes ministrija esot veikusi vairākas aptaujas par pāreju uz mācībām valsts valodā, un šajās aptaujās savu viedokli sniegušas arī privātās izglītības iestādes. Citstarp izglītības iestādēm esot vaicāts, vai tās plāno organizēt izglītojamo nometnes latviešu valodas apguvei, un vairākas privātās izglītības iestādes to plānojušas darīt 2024. gada vasarā. Tāpat iestādēm vaicāts, vai tiek plānotas saziņu latviešu valodā veicinošas skolēnu aktivitātes starpbrīžos; vai izglītības iestādes pedagogiem ir nepieciešami latviešu valodas pilnveides kursi; vai izglītības iestāde plāno pedagogu pašpalīdzības stratēģijas. Atbildi sniegušās privātās izglītības iestādes, kuras iepriekš īstenojušas mazākumtautību izglītības programmas, savu gatavību pārejai uz mācībām latviešu valodā esot novērtējušas kā ļoti labu un labu (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 152. lp.*).

Tāpat Izglītības iestāžu vērtēšanas noteikumu 1.1. apakšpunkts noteic, ka pārējās vispārējās izglītības iestādes, kas nav pirmsskolas izglītības iestādes, tiek akreditētas. Izglītības iestādes darbības kvalitāte tiek vērtēta līdzīgi pirmsskolas izglītības iestādes vadītāja profesionālās darbības kvalitātei, izsakot to piecos kvalitātes vērtējumos katrā no vērtēšanas kritērijiem. Izglītības iestādi akreditē uz sešiem gadiem, ja visi šajos noteikumos minētie elementi novērtēti ar kvalitātes vērtējuma līmeni “jāpilnveido” vai augstāku līmeni. Proti, arī izglītības iestādes, kas īsteno vispārējās izglītības programmas pamatizglītības pakāpē, tiek regulāri vērtētas. Kvalitātes dienests saskaņā ar Izglītības likuma 20. panta trešās daļas 8. punktu izdevis Vadlīnijas izglītības kvalitātes nodrošināšanai vispārējā un profesionālajā izglītībā.

Saeima arī norādījusi, ka ilgtermiņā apstrīdēto normu un ar tām saistītā tiesiskā regulējuma praktisko īstenošanu pamatizglītības līmenī paredzēts izvērtēt pētījuma “Valodas situācija Latvijā: 2021–2027” ietvaros (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 123. lp.*). Tāpat esot plānots vērtēt centralizētā eksāmena latviešu valodā rezultātus un analizēt izglītojamo iepriekšējo izglītības pieredzi,

kā arī no 2025./2026. mācību gada vienu reizi divos mācību gados veikt izglītojamo snieguma diagnosticējošu vērtēšanu, izmantojot Valsts izglītības satura centra izstrādātus tekstpratības monitoringa darbus 3. un 6. klasē, lai novērtētu izglītojamo valsts valodas prasmi un monitorētu pamatizglītības pirmajā posmā izglītojamo valsts valodas prasmes izaugsmes dinamiku ilgtermiņā (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 125. lp.*).

Satversmes tiesai nerodas šaubas arī par to, ka pamatizglītības līmenī ir nodrošināta pienācīga metodisko materiālu un mācību materiālu pieejamība. Tāpat arī šajā pakāpē privātajām izglītības iestādēm ir liela rīcības brīvība. Tam piekritusi arī privātā izglītības iestāde "LATREIA", tiesas sēdē norādot, ka izveidojusi pati savu mācību metodoloģiju, jo valsts piedāvātā neatbilstot izglītības iestādes redzējumam (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 121. lp.*). Līdzīgs secinājums attiecināms arī uz Vispārējās izglītības likuma 30. panta astotajā daļā un Izglītības likuma 55. panta 2.¹ daļā paredzētā individualizētā un personalizētā atbalsta valsts valodas prasmes apguvei pamatizglītībā nodrošināšanu, kas veicama pienācīgā kvalitātē un atbilstoši izglītības iestādes iespējām un bērna vislabākajām interesēm.

Arī uz pamatizglītības pakāpi attiecas valsts pienākums pastāvīgi kontrolēt izglītības kvalitāti, lai konstatētu iespējamās tās izmaiņas un nodrošinātu pie mazākumtautībām piederošu personu tiesības uz kvalitatīvu izglītību, kuru aizstāvībai attiecīgās personas var vērsties arī tiesībaizsardzības institūcijās. Līdz ar to Satversmes tiesai šobrīd nav pamata secināt, ka apstrīdētās normas izraisītu izglītības kvalitātes kritumu pamatizglītības pakāpē.

37.2. Arī pamatizglītības pakāpē privātajām izglītības iestādēm ir visas iepriekš minētās iespējas nodrošināt ar mazākumtautības valodu, kultūru un etnisko savdabību saistīta satura apguvi interešu izglītības nodarbību veidā. Tā kā pamatizglītība ir daļa no formālās izglītības, kuru citstarp raksturo arī mācību satura sadalījums mācību stundās, interešu izglītības programma var tikt īstenota pirms vai pēc obligātā satura apguves jeb mācību stundām.

Tiesas sēdē privātā izglītības iestāde "LATREIA" atzinusi, ka tā pēc savas iniciatīvas, izmantojot privāto izglītības iestāžu rīcības brīvību izglītības procesa

organizēšanā un interešu izglītības programmu īstenošanā, 1. klasei nodrošinot četras mazākumtautības valodas un kultūras interešu izglītības nodarbības nedēļā, bet 4. un 7. klasei – trīs šādas nodarbības nedēļā (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 106. lp.*). Kā norādījusi *Dr. paed.* Ineta Helmane, pamatskolas vecumā ar mazākumtautības valodu, kultūru un etnisko savdabību saistītas interešu izglītības programmas apgūšanai varētu būt piemērotas trīs līdz piecas stundas nedēļā (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 104. lp.*).

Būtiski, ka šajā izglītības pakāpē bija iespējams izmantot jau iepriekš mazākumtautību izglītības programmu īstenošanā gūto pieredzi un pārcelt iepriekš vispārējās izglītības procesā apgūstamo saturu uz interešu izglītības procesu. Citstarp bijis iespējams izmantot projekta “Kompetenču pieeja mācību saturā” īstenošanas laikā izveidoto mācību priekšmeta “Mazākumtautības valoda un literatūra” programmas paraugu un mācību materiālu (*sk. likumprojekta Nr. 1519/Lp13 “Grozījumi Izglītības likumā” anotāciju*).

Privātās izglītības iestādes pamatizglītības pakāpē mazākumtautības valodas apguvi, kā arī ar mazākumtautības etnisko un kultūras savdabību saistīto saturu var nodrošināt arī fakultatīvo nodarbību veidā. Atbilstoši Ministru kabineta 2018. gada 28. novembra noteikumu Nr. 747 “Noteikumi par valsts pamatizglītības standartu un pamatizglītības programmu paraugiem” 11. pielikuma “Pamatizglītības programmu paraugi” 1. variantā 12.2. apakšpunktam fakultatīvās nodarbības, kas tiek organizētas izglītojamo grupai, uz vecāku iesnieguma pamata tiek iekļautas izglītības programmā ārpus kopējās mācību stundu slodzes. Habad Ebreju privātā vidusskola šādu iespēju izmantojot, ebreju cikla priekšmetus skolā pasniedzot fakultatīvu un interešu izglītības programmu ietvaros (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 90. lp.*). Arī privātā izglītības iestāde “LATREIA” tiesas sēdē atzina, ka, balstoties uz visu vecāku piekrišanu, mazākumtautības valodas mācības stundas iespējams integrēt starp citu mācību priekšmetu stundām jeb pasniegt fakultatīvi (*sk. lietas materiālu 3. sēj. 107. un 108. lp.*).

Tāpat arī uz pamatizglītības pakāpi attiecas Izglītības likuma 47.³ pantā noteiktais pašvaldības pienākums nodrošināt iespēju mazākumtautību

izglītojamiem, kuri tās administratīvajā teritorijā esošajās vispārējās izglītības iestādēs apgūst pirmsskolas izglītības programmu, bez maksas apgūt arī mazākumtautību izglītības saturu mazākumtautību valodas un kultūrvēstures interešu izglītības programmās. Arī šajā pakāpē pašvaldības var deleģēt šādas interešu izglītības organizēšanu privātajām izglītības iestādēm, piešķirot finansējumu attiecīgu nodarbību norisei triju akadēmisko stundu apjomā nedēļā.

Kā norādījusi privātā izglītības iestāde “LATREIA”, pēc apstrīdēto normu pieņemšanas tajā izglītojamo personu skaits neesot krities, bet – tieši pretēji – esot pat pieaudzis un pieprasījums esot lielāks nekā izglītības iestādes iespējas to apmierināt (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 112. lp.*). Proti, izglītības iestāde izglītības ieguves valodas reformas gaitā neesot jutusi, ka tās pastāvēšana būtu apdraudēta.

Tādējādi valsts ir nodrošinājusi atbilstošu līdzsvaru starp valsts valodas lietojuma veicināšanu un pie mazākumtautībām piederšu izglītojamo tiesībām uz kvalitatīvu izglītību un savas valodas, kā arī etniskās un kultūras savdabības saglabāšanu un attīstīšanu privātajās izglītības iestādēs pamatizglītības pakāpē.

Līdz ar to apstrīdētās normas atbilst Satversmes 114. pantam kopsakarā ar 112. panta pirmo teikumu.

38. Pieteikuma iesniedzēji uzskata, ka viņiem bija radusies aizsargājama tiesiskā paļāvība uz to, ka viņu izglītības process privātajā izglītības iestādē tiks īstenots atbilstoši 2018. gada izglītības ieguves valodas reformai un tā būs pēdējā izglītības ieguves valodas reforma. Šāda paļāvība bijusi balstīta uz Satversmes tiesas procesos lietās Nr. 2018-12-01 un Nr. 2018-22-01 izteiktajiem Saeimas, tiesībsarga, Izglītības un zinātnes ministrijas, kā arī citu personu viedokļiem.

Savukārt Saeima norāda: bija maldīgi pieņemt, ka 2018. gada Grozījumi būs izglītības ieguves valodas reformas noslēdzošais posms. Tas, ka gan valsts un pašvaldību, gan privātajās izglītības iestādēs izglītība iegūstama valsts valodā, nevis bilingvāli, esot pati vairākus gadu desmitus ilgušās izglītības ieguves valodas reformas esence. Apstrīdētās normas, kas paredz atteikšanos no

mazākumtautību izglītības programmām, attiecībā uz Pieteikuma iesniedzējiem esot stājušās spēkā gandrīz gadu pēc to pieņemšanas. Vienlaikus ar apstrīdētajām normām esot noteikti atbalsta pasākumi. Līdz ar to likumdevējs esot paredzējis saudzējošu pāreju uz jauno tiesisko regulējumu.

Satversmes 1. panta tvērumā ietilpst tiesiskās palāvības aizsardzības princips, kas aizsargā tādas tiesības, uz kuru īstenošanu personai varēja rasties likumīga, pamatota un saprātīga palāvība. Tomēr tiesiskās palāvības aizsardzības princips ietver arī to, ka personas reiz iegūtās tiesības var tikt grozītas likumīgā un tiesiskā veidā. Šis princips nedod pamatu ticēt, ka reiz noteiktā tiesiskā situācija nekad nemainīsies. Būtiski ir tas, ka šādā gadījumā likumdevējs nosaka saprātīgu pārejas periodu vai pienācīgu kompensāciju (*sal. sk. Satversmes tiesas 2017. gada 8. marta sprieduma lietā Nr. 2016-07-01 16.2. punktu*).

Satversmes tiesa jau iepriekš ir atzinusi, ka izglītojamie vai viņu vecāki, izdarot izvēli par labu konkrētai izglītības iestādei, citstarp var ņemt vērā termiņu, uz kuru ir akreditēta konkrētā izglītības programma. Tātad izglītojamiem, uzsākot mācības konkrētajā izglītības programmā, var rasties aizsargājama tiesiskā palāvība uz iespēju pabeigt mācības attiecīgajā izglītības pakāpē atbilstoši tam tiesiskajam regulējumam un izglītības programmai, kas bija spēkā attiecīgā līguma noslēgšanas brīdī, vai vismaz turpināt mācības atbilstoši šai izglītības programmai līdz tās akreditācijas termiņa beigām (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 24.1. punktu*). Taču tas pats par sevi nenozīmē, ka likumdevējs nebūtu tiesīgs ieviest izmaiņas tiesiskajā regulējumā, kas skar šīs izglītības programmas, ciktāl attiecīgās izmaiņas nerada būtisku ietekmi uz izglītības procesu vai – ja izmaiņas atzīstamas par būtiskām – ir paredzēts saudzējošs pārejas regulējums.

Satversmes tiesa secina, ka apstrīdētajās normās un ar tām sistēmiski saistītajās tiesību normās paredzētās izmaiņas attiecībā uz mācību valodu un mazākumtautību izglītības programmu īstenošanas izbeigšanu ir būtiskas. Ņemot vērā minēto, Satversmes tiesai jāpārbauda, vai likumdevējs ir paredzējis saudzējošu pārejas regulējumu šo izmaiņu ieviešanai privātajās izglītības iestādēs.

2022. gada Grozījumi tika pieņemti 2022. gada 29. septembrī, izsludināti 2022. gada 11. oktobrī un stājās spēkā 2022. gada 25. oktobrī. Atbilstoši ar 2022. gada Grozījumiem pieņemtajai un apstrīdētajai Izglītības likuma pārejas noteikumu 102. punkta pirmajai daļai grozījumi attiecībā uz pirmsskolas izglītības programmas un vispārējās izglītības pamatizglītības programmas īstenošanu 1., 4. un 7. klasē stājās spēkā 2023. gada 1. septembrī. Līdz ar to apstrīdētās normas stājās spēkā aptuveni 10 mēnešus pēc to izsludināšanas dienas.

Kā secināms no tiesas sēdē izteiktajām pašu privāto izglītības iestāžu atziņām, šajā laika posmā bija iespējams pienācīgi sagatavoties apstrīdēto normu ietekmei. Savukārt izglītojamiem, kuriem konkrētajā mācību gadā nācās pāriet uz vispārējās izglītības ieguvu tikai valsts valodā, bija nodrošināts papildu atbalsts, kam likumdevējs bija piešķīris arī papildu finansējumu. Tāpat Pieteikuma iesniedzēji tiesas sēdē nenorādīja, kādus papildu pasākumus viņi būtu vēlējušies veikt tad, ja apstrīdētās normas stātos spēkā vēlāk. Vecākiem, apzinoties apstrīdēto normu ietekmi uz bērna izglītību gadu pēc šo normu pieņemšanas, kā arī ņemot vērā to, ka izglītības ieguves valodas reforma tiek īstenota jau gadu desmitiem ilgi un bērniem pirmsskolas pakāpē jau iepriekš bija nepieciešamas valsts valodas zināšanas, bija iespēja izmantot Izglītības un zinātnes ministrijas tīmekļvietnē pieejamos atbalsta materiālus valodas un izglītības satura apguvei latviešu valodā (*sk.: Skolēnam un ģimenei. Latviešu valodas aģentūras sagatavotais materiāls vecākiem. Pieejams: izm.gov.lv*).

Turklāt pāreja uz izglītības ieguvu tikai valsts valodā tiek īstenota pakāpeniski, lai katrai izglītojamo grupai valsts varētu nodrošināt finansiālo un cita veida resursu pieejamību efektīvākai valsts valodas apguvei un pārejas norisei. Proti, ar apstrīdētajām normām cieši saistītās normas – ar 2022. gada Grozījumu 12. pantu pieņemtā Izglītības likuma pārejas noteikumu 102. punkta 2. un 3. apakšpunkts – paredz, ka pāreja uz izglītību valsts valodā 2., 5. un 8. klasē sāksies ar 2024. gada 1. septembri, bet 3., 6. un 9. klasē – ar 2025. gada septembri.

Tādējādi apstrīdētās normas atbilst tiesiskās palāvības aizsardzības principam un līdz ar to arī Satversmes 1. pantam.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32.pantu,

nosprieda:

atzīt Izglītības likuma 9. panta 1.¹ daļu, pārejas noteikumu 102. punkta 1. apakšpunktu un 2022. gada 29. septembra likuma “Grozījumi Izglītības likumā” 1., 5. un 6. pantu par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 112. panta pirmajam teikumam un 114. pantam.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums pasludināts Rīgā 2024. gada 10. jūlijā.

Spriedums stājas spēkā tā pasludināšanas brīdī.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

Aldis Laviņš